

ITÄ-UUSIMAA
ÖSTRA NYLAND

ITÄ-UUDENMAAN RAKENNETUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SELVITYS

ITÄ-UUDENMAAN LIITTO
ITÄ-UUDENMAAN MAAKUNTAMUSEO
MUSEOVIRASTO, RAK.HIST.OSASTO

SIPOON KUNTA
PORVOON KAUPUNKI
ASKOLAN KUNTA
PUKKILAN KUNTA
MYRSKYLÄN KUNTA

PERNAJAN KUNTA
LOVIISAN KAUPUNKI
LILJENDALIN KUNTA
LAPINJÄRVEN KUNTA
RUOTSINPYHTÄÄN KUNTA

Julkaisun nimi: Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys (RAKU)

Tekijä: Katariina Ockenström

Pohjakartta © Maanmittauslaitos lupa nro 31/MYY/07

ISBN: 978-951-9258-99-7

ISSN: 1236-9292

Porvoo 2007

ITÄ-UUDENMAAN RAKENNETUN
KULTTUURIYMPÄRISTÖN SELVITYS
(RAKU)

JOHDANTO

Itä-Uudenmaan kulttuuriympäristön erityispiirteet
Särdragen i Östra Nylands kulturmiljö

ASKOLA

ASKOLAN KIRKONKYLÄ
VAKKOLA
SÄRKIJÄRVEN - TIILÄN KULTTUURIMAISEMA
Tiilää
Särkijärvi
JUORNAANKYLÄ

LAPINJÄRVI

PORLAMMIN JA KÄKIKOSKEN KULTTUURIMAISEMA
KIMONKYLÄN KULTTUURIMAISEMA
PUKARON KULTTUURIMAISEMA
LINDKOSKEN KULTTUURIMAISEMA
HEIKINKYLÄN KULTTUURIMAISEMA
PEKINKYLÄ
LAPINKYLÄ
HARSBÖLEN KULTTUURIMAISEMA

LILJENDAL

LILJENDALIN KIRKONKYLÄ
ESKILOMIN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA
MICKELSPILTOMIN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA
GARPOMIN, EMBOMIN JA DROMBOMIN KYLIEN
KULTTUURIMAISEMA
ANDERSBY JA HOMMANSBY

LOVIISA

LOVIISAN KAUPUNGIN KESKUSTA
RAUHALANTIE JA VÄLITIE PIENTALOT
UUSIKAUPUNKI JA YMPÄRÖIVÄT ASUINALUEET
KÖPBACKA JA HARAVANKYLÄ
VALKON SATAMA JA YMPÄRÖIVÄT ASUINALUEET
FANTSNÄSIN KARTANO

MYRSKYLÄ

MYRSKYLÄN KIRKONKYLÄ
KANKKILAN KYLÄ
HYÖVINKYLÄN KULTTUURIMAISEMA
JAAKKOLAN KULTTUURIMAISEMA
HALLILAN KYLÄ

PERNAJA

PERNAJAN KIRKONKYLÄ JA YMPÄRÖIVÄ
KULTTUURIMAISEMA
GARPGÅRDIN KARTANOYMPÄRISTÖT
VANHAKYLÄN KULTTUURIMAISEMA
GREGGBÖLEN KARTANO
KOSKENKYLÄN RUUKIN YMPÄRISTÖ
ISNÄSIN TEOLLISUUSYMPÄRISTÖ
FASARBYN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA
LABBYN KARTANON KULTTUURIMAISEMA
NÄSEN KARTANON KULTTUURIMAISEMA
NORR-SARVLAXIN KARTANO
PITKÄPÄÄN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA
LAPPNORIN KYLÄ JA FOLKHÄLSANIN
"LEIRIKARTANO"
GREVBÖLEN KYLÄ
SÄRKLAXIN KULTTUURIMAISEMA
RÖSUNDIN KYLÄ- JA HUVILAYMPÄRISTÖ
HÄRKÄPÄÄN KYLÄ
HORSLÖKIN KYLÄ
KUUSKOSKEN YMPÄRISTÖ
KOSKENKYLÄJOKILAAKSOSSA
HARDOMIN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA
KUGGOMIN KYLÄ
SKINNARBYN JA TAVASTBYN KULTTUURIMAISEMA

2	STRÖMSLANDETIN SAARISTOLAISKYLÄ	82
2	HORMNÄSIN PIHAPIIRI	83
4	PORVOO	84
6	PORVOON VANHAA KAUPUNKIA JA	
6	EMPIREKESKUSTAA YMPÄRÖIVÄ KAUPUNKIRAKENNE	85
8	NÄSIN PIENTALOALUEET	87
8	GAMMELBACKAN KERROSTALOLÄHIÖ	88
9	HAIKON KARTANO JA EDELFELTIN	
9	KULTTUURIMAISEMA	88
10	KULLOON KARTANO	89
11	MUSTIJOKILAAKSON KULTTUURIMAISEMA	90
14	ALI-VEKKOSKEN JA YLI-VEKKOSKEN KYLIEN	
14	KULTTUURIMAISEMA	91
16	ANTTILAN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA	92
16	BOEN KARTANO	93
19	PIKKUJOKILAAKSON KULTTUURIMAISEMA -	
22	KAARENKYLÄ, VANHAMOISIO, TUORILA	94
24	EEROLAN KARTANO JA YMPÄRÖIVÄ	
27	KULTTUURIMAISEMA	96
29	ILOLAN KYLÄ JA YMPÄRÖIVÄ KULTTUURIMAISEMA	96
30	SIKILÄN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA	98
33	SANNÄSIN KARTANO JA KREPPELBYN	
33	KYLÄYMPÄRISTÖ	99
35	BOSGÅRDIN KARTANO JA KYLÄYMPÄRISTÖ	100
36	EPOON KYLÄN KULTTUURIMAISEMA	101
37	NORIKEN TILA	102
37	JAKARIN KARTANO	102
38	BARNENS BY JA MIKAELSKAPELLET	103
40	SEITLAXIN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA	104
40	BENGTSBYN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA	105
42	VAARLAHDEN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA	106
42	LONDBÖLEN, KURBÖLEN JA NYGÅRDIN KYLIEN	
42	KULTTUURIMAISEMA	106
43	ORRBYN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA	108
45	SVARTBÄCKIN ENTINEN KIVILOUHOS	108
46	PORVOON LUOTSI- JA MAJAKKASAARET	109
48	PUKKILA	112
48	PUKKILAN KIRKONKYLÄ JA NAARKOSKI	112
50	SAVIJOEN KYLÄ	113
52	KANTELEENJÄRVEN KULTTUURIMAISEMA	115
54	MÄKIPÄÄN ALUE	117
56	KYRÖLÄN JA MÄTTÄHISTÖN KULTTUURIMAISEMA	117
58	RUOTSINPYHTÄÄ	119
58	RUOTSINPYHTÄÄN KIRKONKYLÄ	119
60	MUSTANPORTINTIEN RINTAMAMIASTALOT	121
62	JOKINIEMEN KULTTUURIMAISEMA	121
62	TEUTJÄRVEN YMPÄRISTÖN KULTTUURIMAISEMA	123
63	HAAVISTON KYLÄN KULTTUURIMAISEMA	125
64	HOLMGÅRDIN KARTANO	126
65	SUURI RANTATIE	127
67	KULLAN KARTANO	127
68	MARINKYLÄN JA BJÖRKBÖLEN KULTTUURIMAISEMAT	128
68	ÖSTERBYN KULTTUURIMAISEMA	129
69	TALLBACKAN KYLÄ	130
70	VASTILAN KYLÄ	130
71	SIPOO	133
72	SIPOON PITÄJÄNKESKUKSEN KULTTUURIMAISEMA	133
73	NIKKILÄN ASEMANSEUTU JA KYLÄNRAITTI	134
74	SIPOONJOKILAAKSON KULTTUURIMAISEMA	135
75	ÖSTERSUNDOMIN KARTANO JA YMPÄRÖIVÄ	137
76	KULTTUURIMAISEMA	137
76	HERRALAN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA	138
77	KALKKIRANNAN TEOLLISUUSALUE	139
79	SIPOON SAARISTON VANHIMMAT HUVILA-ALUEET	139
80		
81		

JOHDANTO

Itä-Uudenmaan kulttuuriympäristön erityispiirteet

Itä-Uusimaa sai ensimmäiset asukkaansa Suomen vanhimman tunnetun esihistoriallisen asutuksen, Suomusjärven kulttuurin (n. 7000-4200 eKr.) aikana. Porvoon ja Pukkilan välillä on Suomen vanhimman kivikauden rikkain alue, jolla on runsaat 170 asuinpaikkaa. Asuinpaikat ovat sijainneet muutaman kymmenen kilometrin pituisena nauhana pitkin silloista merenrantaa. Kivikauden asuinpaikkoja on löydetty myös Myrskylän kirkonkylän länsipuolelta, Sipoonjokilaakson pohjoisosista, Ilolanjoen varresta, Lindkosken savitasangon laidoilta Lapinjärveltä sekä Liljendalin kirkonkylältä. Kivikaudella (7000-1500/1250 eKr.) asuinpaikat sijaitsivat kulkureitteinä toimineiden vesistöjen tuntumassa hyvien riistamaiden ja kalavesien äärellä. Itä-Uudellamaalla kivikauden asuinpaikat sijaitsivat etupäässä maakunnan pohjoisosissa, muinaisen Litorinameren (n. 25-30 m mpy) rannoilla ja luode-kaakkoisuuntaisten harjujen rinteillä.

Pronssikautta (1500-500 eKr.) tunnetaan Itä-Uudellamaalla lähinnä hautapaikkalöytöjen perusteella. Hautalöydöt sijaitsevat pitkin entistä ranta- ja saaristovyöhykettä koko maakunnan alueella. Maisemaa hallinneet suuret hautaröykkiöt rakennettiin kapeiden, sisämaahan ulottuvien merenlahtien tai sisäsaariston saarien korkeimmille rantakallioille.

Rautakaudella (500eKr. – 1150/1300 jKr.) erillisiä asutuskeskittyymiä syntyi Suomen rannikolle jokien suille. Viljelytekniikka kehittyi maanmuokkausvälineiden uusien ominaisuuksien myötä ja maa-alueita pystyttiin hyödyntämään entistä laajemmin. Itä-Uudellamaalla vanhemmalta rautakaudelta (500 eKr. – 400 jKr.) tunnetaan muutama kalmisto ja asuinpaikka. Kiinteää asutusta ilmentävät Bölen asuinpaikkalöydöt Porvoon Munkkalassa, Malmsbyn kätkö Pernajassa sekä Pikku-Linnamäen ja Koitön haudat Porvoossa.

Nuoremmalla rautakaudella, kansainvaellusajalta (400 jKr.) historiallisen ajan alkuun (1150/1300 jKr.), Itä-Uusimaa oli arkeologisten lähteiden perusteella lähes autio. On arveltu, että väestö vetäytyi maakunnan alueelta sisämaahan laajojen ja tuottoisten metsästysmaiden äärelle turkiskaupan ja kansainvälisen tavaravaihdon vilkastuttua ajanlaskumme alussa. Itä-Uudellamaalla liikkui tuolloin tietävästi vain hämäläisiä eränkävijöitä.

Pysyvämmän itäinen Uusimaa asutettiin Hämeeseen suuntautuneen toisen ristiretken (1238 tai 1239) jälkeen, kun ruotsalaiset uudisasukkaat saapuivat Itä-Uudenmaan rannikolle. Ruotsalaisten ensimmäinen suuri asutusaalto ajoittuu 1200-luvun puoliväliin. Asutustoiminta oli mahdollisesti kirkon ohjailemaa, sillä kirkon etujen mukaista oli vakiinnuttaa kristinuskon asemaa Suomessa. Uusien talonpoikaistilojen syntyminen merkitsi samalla kirkon verotulojen lisääntymistä.

Aluksi asutettiin rannikkoseudut, jokisuut ja jokilaaksot, joissa myös viljavimmat maa-alueet sijaitsivat. Rannikko-

alueen merestä kohonneilla savikoilla ja jokien kasaamalla lieterannoilla oli hyvät mahdollisuudet kiinteään peltoviljelyyn. Lisäksi rantaniityt tarjosivat karjalle helposti rehua. Suomea puhuvat hämäläiset asuttivat Uudenmaan ja Hämeen rajaseutuihin kuuluneet maakunnan pohjoisimmat alueet vasta 1300-1400-luvuilla. Jääkauden aikana muotoutuneilla, maakunnan pohjoisosien kovemmilla savimailla harjoitettiin tuolloin oletettavasti kaskiviljelyä.

Itä-Uudenmaan halki kulki viimeistään 1400-luvulla muotoutunut Turun ja Viipurin välinen Suuri Rantatie, jolla oli tärkeä merkitys valtakunnan hallinnolle. Sen varrelle rakennettiin keskiajalla kolme harmaakivikirkkoa Sipooseen, Porvooseen ja Pernajaan. Vuonna 1380 perustetulla Porvoon kaupungilla oli keskiajalla merkittävä asema yhtenä Suomen kaupasta vastaavista kaupungeista. Kaupungissa on säilynyt keskiaikainen katuverkosto kirkon ympärillä.

Itä-Uusimaa asutettiin kokonaisuudessaan 1500-luvun puoliväliin mennessä. Lähes kaikki maakunnan nykyiset kylät ovat olleet olemassa jo tuolloin. Kylät sijoittuivat pääasiassa vesistöjen äärelle ja harjujen tuntumaan. Peltojen sarkajako kokosi kylien talot tiheiksi ryhmäkyliksi. Itä-Uudenmaan kylissä oli tavallisimmin 3-10 taloa. Rannikolla oli pienempiä 1-2 talon kyliä ja sisämaassa suurempia 11-31 talon kyliä. Pienimittakaavaisen ja monikerroksisen rakenteensa säilyttäneitä ryhmäkyliä ovat mm. Porvoon Ylike ja Lapinjärven Kimonkylä.

Kiinteä kylärakenne alkoi hajota 1700-luvun puolivälissä aloitetun isojaon myötä. Hitaasti edenneessä isojaossa talojen pellot pyrittiin saamaan suuremmiksi kokonaisuusiksi ja talollisten oli mahdollista siirtää asumuksensa pois vanhalla kylätontilta tilusten yhteyteen. Maatalouden murros aiheutti peltoalan huomattavaa kasvua ja niittyjen muuttamista viljelyalueiksi 1870-luvulta alkaen. 1800-luvulla kyliin rakennettiin kokonaan uusia rakennustyyppejä, kuten meijereitä ja kauppapuoteja. 1800-luvun loppupuolella alettiin rakentaa myös koulurakennuksia.

Kylärakenteen lomaan syntyi useita pienipiirteisiä käsityöläis- ja mäkitupa-alueita, joihin lukeutuvat mm. Porvoon Adertonbacken, Ilolan Postimäki, Liljendalin kirkonkylän Lunsasbacken, Pukaron Knabelbacken ja Pukkilan Mäkipään alue.

Itä-Uudenmaan kirkonkylissä on säilynyt kirkkorakennusten lisäksi runsaasti vanhempaa rakennuskantaa. Rakenteeltaan pienimittakaavaisilla Lapinjärven ja Pernajan kirkonkylillä on säilynyt erityisen hyvin perinteisiä rakennustyyppejä.

Kartanoilla on ollut Itä-Uudellamaalla huomattavaa vaikutusta kulttuuriympäristön muotoutumiseen niin rakennuskannan kuin edistyksellisen peltoviljelynkin kautta. Suuren Rantatien varrelle perustettiin jo keskiajalla useita kartanoita Sipoossa, Porvoossa ja Pernajassa. Vanhimpiin kartanoihin lukeutuvat Porvoossa sijaitsevat Strömsbergin ja Gammelgårdin kuninkaankartanot sekä Stensbölen kartano, joka mainitaan jo 1320-luvulla. Huomattavia kartanokeskittyymiä olivat jo 1500-luvulla Pernajanlahden

länsirannan kartanot sekä Porvoon kaupungin lähiympäristön kartanot. 1600-luvulta lähtien kartanoihin alettiin perustaa myös torppia. 1700- ja 1800-luvuilla uusia kartanoita syntyi koko maakunnan alueelle Pukkilaan lukuun ottamatta.

Itä-Uudenmaan varhainen teollisuus käsitti lähinnä pieniä myllyjä joita rakennettiin jokien virtapaikkoihin eri pitäjiin. Koskiin sijoitettiin 1700-luvulta alkaen myös sahoja ja vanuttamoita. Raudanvalmistus muodostui merkittäväksi elinkeinoksi 1600-luvulta lähtien. Itä-Uudellamaalla sitä harjoitettiin Koskenkylän (1682) ja Strömforsin (1698) ruukeissa. Ruukit olivat pieniä itsenäisiä yhteisöjä, jotka harjoittivat myös maataloutta ja joilla oli oikeus kaupankäyntiin.

1800-luvun lopulla Itä-Uudenmaan teollisuuslaitokset kuuluivat maamme edistyneimpiin. Puunjalostusteollisuutta kehitettiin erityisesti Porvoon Hamarissa ja Tolkkisissa sekä Pernajan Isnäsissä ja Koskenkylässä. Hamarin edustalla olevalle Kaunissaarelle perustettiin Suomen etelärannikon ensimmäinen höyrysaha vuonna 1870. Tolkkisiin perustettiin puolestaan Suomen viides sulfiittiselluloosatehdas vuonna 1893.

Itä-Uudenmaan toinen kaupunki, Loviisa, perustettiin vuonna 1745 Degerby-nimisenä. Valtakunnan raja oli siirtynyt Turun rauhassa Kymijoen läntiseen haaraan ja tarkoituksena olikin rakentaa Loviisasta linnoituskaupunki osana Ruotsin 1740-luvulla käynnistämää suurta merilinnoitushanketta. Suunnitelmaan kuului kaupungin edustalle rakennettu Svartholman saarilinnoitus. Suuren Rantatien varrelle sijoitetusta kaupungista tehtiin läänin uusi pääkaupunki. Kaupungissa on säilynyt 1700-luvun lopulla epäsäännöllisesti rakentunut puukaupunkialue.

Sekä Loviisan että Porvoon kaupunkirakenteet ovat hyvin säilyneitä. Vanhan kaupungin lisäksi Porvoossa on säilynyt C.L. Engelin suunnittelema ruutuasemakaava (1832) empirerakennuksineen. Loviisan keskustaa hallitsee puolestaan E.B. Lohrmanin asemakaavaan (1857) perustuva esplanadinpuisto ja sitä reunustavat kivirakennukset sekä punatiilikirkko.

1900-luvun alkupuolella Porvoo ja Loviisa saivat puutarhakaupunkiaatteeseen perustuvat asemakaavat väljine tontteineen ja kaartuvine katuverkostoineen. 1900-luvun puolivälissä kaupunkeihin rakennettiin nk. rintamamiestaloalueita, joille rakennettiin 1 ½-kerroksisia omakotitaloja ja hyötypuutarhoja. 1900-luvun loppupuolen muutoksia olivat mm. elementtitekniikalla toteutetut lähiöt, joista Porvoon Gammelbacka perustuu Alvar Aallon asemakaavaluonnokseen.

1900-luvun alkupuolella maaseutukylissä toimitettiin uusjako, jonka myötä tiivis kylärakenne harveni entisestään. Uusia tilakeskuksia rakennettiin vanhojen kylien lähiympäristöön. Hyvin säilyneisiin uusjaossa muotoutuneisiin alueisiin lukeutuu mm. Kanteleen kylä Pukkilassa. Seuratilat olivat uusia julkiseen käyttöön tarkoitettuja rakennuksia 1900-luvun alkupuolella. Sotien jälkeinen jälleenra-

kennuskausi (1945–55) näkyy Porvoon ja Loviisan kaupunkialueiden lisäksi maaseutukylien keskustoissa ja haja-asutusalueilla. Karjalan siirtoväelle perustettuja tiloja rintamamiestaloineen syntyi etupäässä Askolaan, Pukkilaan ja Ruotsinpyhtäälle.

Itä-Uudenmaan saaristo houkutteli jo varhain terveellistä elämäntapaa ihannoivia kesäasukkaita. Erityisesti Sipoon ja Porvoon saaristoon rakennettiin kesäkäyttöön tarkoitettuja huviloita 1880-luvulta alkaen. Saaristossa on säilynyt niin 1800-luvun lopun uusrenessanssihuviloita kuin 1900-luvun alun jugendhuviloitakin. Rannikon ja saariston asutusta on täydennetty voimakkaasti uudemmalla lomiasutuksella 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa.

Itä-Uudenmaan nykyinen tieverkosto on muotoutunut vanhimmilta osin 1700-luvun loppuun mennessä. Kyliä ja pitäjiä yhdistävät tiet ovat säilyneet linjauksiltaan edelleen käytössä. Kasvava liikennöintitarve ja liikenneväylien kehittyminen ovat muokanneet maisemaa 1800-luvulta alkaen. Porvoo-Kerava-rata valmistui 1870-luvulla ja toi maakunnan länsiosien kylämaisemaan uuden rakennustyyppin, asemarakennuksen. Toinen rautatie rakennettiin Loviisasta Lahteen ja se valmistui vuonna 1901. Valko toimi Loviisa-Lahti -rautatien valmistumisen jälkeen Päijänteen alueen puutavaran ja sahojen tärkeimpänä vientisatamana.

1900-luvulla investoitiin uusiin liikenneväyliin, joista merkittävimpiä ovat Helsingin ja Porvoon välinen maantie vuodelta 1935, Porvoon ja Mäntsälän välinen maantie vuodelta 1971, 1970-luvulla aloitettu ja myöhemmin jatkettu Porvoon moottoritie sekä Koskenkylästä Kouvolan kautta Kajaaniin jatkuva valtatie 6.

Katariina Ockenström

Särdragen i Östra Nylands kulturmiljö

De första människorna flyttade till Östra Nyland under Finlands äldsta, kända förhistoriska bosättningstid, Suomusjärvikulturens tid (ca 7000-4200 f.Kr.). I Finland finns det rikaste området från den äldre stenåldern, med drygt 170 boplatser, mellan Borgå och Pukkila. Boplatserna sträckte sig som ett några tiotals kilometer långt band längs den dåtida havsstranden. Stenåldersbostäder har också hittats väster om Mörskom kyrkby, i Sibbo ådals norra delar, längs Illbyån, i kanterna av en lerslätts i Lindkoski i Lappträsk samt i Liljendal kyrkby. Under stenåldern (7000-1500/1250 f.Kr.) låg bosättningarna vid goda jaktmarker och fiskevatten, nära vattendragen som utgjorde färdvägar. I Östra Nyland ligger stenåldersbosättningarna främst i landskapets norra delar, på forntida Littorinahavets stränder (ca 25-30 möh) och i slutningarna på åsarna som sträcker sig från nordväst mot sydost.

I Östra Nyland känner man till bronsåldern (1500-500 f.Kr.) närmast genom gravplatsfynden. Gravfynden ligger längs den forna strand- och skärgårdszonen i hela landskapet. De stora gravkumlen som dominerade landskapet byggdes på de högsta strandbergen vid havsvikarna, som trängde in i fastlandet, eller i den inre skärgården.

Under järnåldern (500 f.Kr.-1150/1300 e.Kr.) uppstod separata boplatiskoncentrationer vid älvmyningarna längs Finlands kust. Odlingstekniken utvecklades i och med jordbruksredskapens nya egenskaper och markområdena kunde utnyttjas i allt större utsträckning. I Östra Nyland känner man till några gravfält och boplatser från den äldre järnåldern (500 f.Kr.-400 e.Kr.). Boplatssynden i Böle i Munkby i Borgå, Malmsby depåfynd (gömma) i Pernå samt gravarna på Lilla Borgbacken och på Koitö i Borgå indikerar fast bosättning.

Under den yngre järnåldern, från folkvandringstiden (400 e.Kr.) till den historiska tidens början (1150/1300 e.Kr.), var Östra Nyland enligt arkeologiska källor nästan öde. Man har gissat att befolkningen drog sig tillbaka från landskapets område till inlandets omfattande och produktiva jaktmarkerna i tideräkningens början när pälshandeln och det internationella varuutbytet blev livligare. Den tiden färdades i Östra Nyland veterligen endast tavastländska fångstmän.

Efter andra korståget till Tavastland (1238 eller 1239), när svenska nybyggare kom till Östra Nylands kust, fick området mer fast bosättning. Svenskarnas första stora inflyttningsvåg skedde vid medlet av 1200-talet. Det var eventuellt kyrkan som ledde kolonisationsverksamheten, eftersom det var till kyrkans fördel att etablera kristendomens ställning i Finland. Uppkomsten av nya allmogehemman betydde samtidigt att kyrkans skatteintäkter ökade.

Till en början befolkades kusttrakterna, åmynningarna och ådalarna, där också de bördigaste markområdena låg. Möjligheterna var goda att idka fast åkerbruk på kustområdets lerslätter som hade höjt sig ut havet och på slamstränderna som åarna hade samlat. På strandängarna

växte dessutom lätt åtkomligt foder för kreaturen. Finsktalande tavastlänningar befolkade först på 1300-1400-talen landskapets områden i norr, i gränstrakterna mellan Nyland och Tavastland. På de hårdare lermarkerna, som istiden hade utformat i landskapets norra delar, idkades troligen då svedjebbruk.

Stora Kustvägen, som senast på 1400-talet hade utformats mellan Åbo och Viborg, sträckte sig genom Östra Nyland och hade en viktig betydelse för rikets förvaltning. Tre gråstenskyrkor byggdes på medeltiden vid vägen i Sibbo, Borgå och Pernå. Borgå stad, som grundades år 1380, hade under medeltiden en betydande ställning bland städerna som ansvarade för handeln i Finland. Ett medeltida gatunät kring kyrkan har bevarats.

Östra Nyland befolkades som helhet före medlet av 1500-talet. Nästan alla de nuvarande byarna i landskapet existerade redan då. Byarna låg huvudsakligen vid vattendragen och nära åsarna. Tegskiftet samlade husen till täta gruppbyar. I Östra Nylands byar fanns det vanligen 3-10 hus. Vid kusten fanns det mindre byar med 1-2 hus och i inlandet större med 11-31 hus. Bland annat i Ylike i Borgå och i Kimoböle i Lappträsk finns gruppbyar som har bevarat sin småskalighet och mångskiktade struktur.

Den fasta bystrukturen började i och med storskiftet i medlet av 1700-talet splittras. I storskiftets långsamma förlopp försökte man sammanslå gårdarnas åkrar till större helheter och bönderna kunde flytta sin boning bort från den gamla bytomten till ägor. Brytningstiden inom jordbruket ledde från och med början av 1870-talet till att åkerareal blev betydligt större och ängarna blev odlingsområden. På 1800-talet byggdes helt nya typer av hus i byarna, exempelvis mejerier och handelsbodas. I slutet av 1800-talet började man också bygga skolbyggnader.

Inom bystrukturen bildades många småskaliga hantverks- och backstuguområden, bl.a. Adertonbacken i Borgå och Postbacken i Illby, Lunsasbacken i Liljendal kyrkby, Knabelbacken i Pockar och Mäkipääområdet i Pukkila. Förutom kyrkorna har också rikligt med äldre byggnadsbestånd bevarats i de östnyländska kyrkbyarna. I Lappträsk och Pernå kyrkbyar, som har en småskalig struktur, har särskilt många traditionella hustyper bevarats.

Såväl p.g.a. byggnadsbeståndet som den framstegsvänliga åkerodlingen har herrgårdarna haft en betydande inverkan på kulturmiljöns utformning i Östra Nyland. Redan på medeltiden grundades många stora herrgårdar vid Stora Kustvägen, i Sibbo, i Borgå och i Pernå. Kungsgårdarna i Borgå Strömsberg och Gammelgård samt Stensböle gård i Borgå, som nämns redan på 1320-talet, hör till de äldsta herrgårdarna. Gårdarna på Pernåvikens västra strand och i närområdet kring Borgå stad var redan på 1500-talet betydande herrgårdskoncentrationer. Från och med 1600-talet började man också inrätta torp på herrgårdarna. Med undantag av i Pukkila grundades det på 1700- och 1800-talet nya herrgårdar i hela landskapet.

I Östra Nyland bestod den äldre industrin närmast av små kvarnar, som i många socknar byggdes vid strömma ställen i åarna. Från och med 1700-talet byggdes också sågar och valkerier vid forsarna. Järntillverkningen blev från och med 1600-talet en betydande näring. I Östra Nyland tillverkades järn i Forsby (1682) och i Strömfors bruk (1698). Bruken var små självständiga samfund som också bedrev jordbruk och hade rätt att idka handel.

I slutet av 1800-talet hörde industrianläggningarna i Östra Nyland till de framstegsvänligaste. Träförädlingsindustri utvecklades speciellt i Hammars och Tolkis i Borgå och i Isnäs och Forsby i Pernå. På Fagerö utanför Hammars grundades år 1870 den första ångsågen vid Finlands sydkust. Finlands femte sulficellulosafabrik grundades år 1893 i Tolkis.

Lovisa, den ena av städerna i Östra Nyland, grundades år 1745 och hette då Degerby. Vid freden i Åbo hade riksgränsen flyttats till Kymmene älvs västra arm och avsikten var att bygga Lovisa till en fästningsstad, som en del av det stora sjöbefästningsprojektet, som Sverige hade inlett på 1740-talet. Sjöfästningen på Svartholm, som byggdes utanför Lovisa, ingick i planen. Staden som låg vid Stora Kustvägen blev länets nya huvudstad. En oregelbundet uppförd stadsstruktur från slutet av 1700-talet har bevarats i staden.

Stadsstrukturen har bevarats väl både i Lovisa och i Borgå. Förutom Gamla staden i Borgå har också rutnätsplanen med empirebyggnaderna bevarats. Detaljplanen har ritats av C.L. Engel (1832). Esplanadparken och stenhusen kring den samt av rödtegelkyrkan dominerar Lovisa centrum. Detaljplanen har ritats av E.B. Lohrman (1857). I början av 1900-talet fick Borgå och Lovisa detaljplaner som baserar sig på trädgårdsstadsidéologin. Planerna innehöll spatiösa tomter och gatulinjer med kurvor. I medlet av 1900-talet byggdes i städerna s.k. frontmannahusområden, med 1½-vånings egnahemshus och köks-trädgårdar. Förändringar uppstod i slutet av 1900-talet när förorter byggdes bl.a. med elementteknik. Gammelbacka i Borgå byggdes enligt Alvar Aaltos detaljplaneutkast.

I början av 1900-talet förrättades storskifte i byarna på landsbygden och den täta bystrukturen blev allt glesare. Nya gårdscentrum byggdes i den närmaste omgivningen kring de gamla byarna. Bland annat Kantele by i Pukkila hör till de välbevarade områdena som utformades vid nyskiftet. Föreningshusen var i början av 1900-talet nya byggnader avsedda för offentligt bruk. Återuppbyggnadsperioden (1945-55) efter kriget syns förutom på stadsområdena i Borgå och Lovisa också i landsortsbyarnas centrum och på glesbygden. Gårdar med frontmannahus byggdes åt de evakuerade karelarna främst i Askola, Pukkila och Strömfors.

Den östnyländska skärgården lockade redan tidigt sommargäster som idealiserade ett sunt levnadssätt. Från och med början av 1880-talet byggdes villor för sommarbruk, speciellt i Sibbo och Borgå skärgård. Såväl nyrenässansvillor från slutet av 1800-talet som jugendvillor från 1900-

talets början har bevarats i skärgården. Bosättningen vid kusten och i skärgården har i slutet av 1900-talet och början av 2000-talet kompletterats kraftigt med en nyare fritidsbosättning.

Det existerande vägnätets äldsta delar i Östra Nyland har utformats före utgången av 1700-talet. Vägarna som förbinder byar och socknar sträcker sig fortfarande längs de gamla väglinjerna. Det ökade trafikbehovet och trafikledernas utveckling har danat landskapet allt sedan 1800-talets början. Järnvägen Borgå – Kervo blev färdig på 1870-talet och förde med sig en ny hustyp i landskapets västra delar, d.v.s. en stationsbyggnad. Den andra järnvägen, som blev färdig 1901, byggdes mellan Lovisa och Lahtis. När järnvägen Lovisa – Lahtis blev färdig var Valkom hamn den viktigaste exporthamnen för sågarna och virket i Päijänne-trakten.

På 1900-talet investerade man i nya trafikleder. De viktigaste trafiklederna var landsvägen mellan Helsingfors och Borgå från år 1935, landsvägen mellan Borgå och Mäntsälä från år 1971, Borgå motorväg, som började byggas på 1970-talet och som senare har utbyggt, samt riksväg 6 från Forsby via Kouvola vidare till Kajana.

Katariina Ockenström

ASKOLA

Askola kuuluu Itä-Uudenmaan pohjoisosien pikkukuntiin, jotka ovat itsenäistyneet rannikon emäpitäjistä. Askola perustettiin vuonna 1639 Porvoon kappeliseurakunnaksi. Seurakunta erotettiin Porvoosta vuonna 1896 samanaikaisesti Pukkilan ja Pornaisten kanssa.

Askola sijaitsee Itä-Uudenmaan luoteisosaa hallitsevalla metsäisellä ylänkövyöhykkeellä, jota rikkovat ylänköjen sisään ja reunoille jäävät maanviljelysalueet sekä kyläasutus ja taajamat. Kunnan länsiosan kulttuurimaisema on osa laajempaa Porvoonjokilaakson maisema-alueetta, jonka maisemakuva on Askolan alueella pitkästä viljanviljelytraditiosta johtuen pääasiassa loivapiirteistä savikkopeltoa. Jokilaakson tunnuspiirteisiin kuuluvat hyvin hoidettu, loivasti kumpuileva viljelymaisema sekä vanha rakennus- ja asutuskulttuuri. Porvoonjokilaaksossa Askolan kohdalla on laaja kivikautinen asuinpaikkavyöhyke.

Vakkolankosken pohjoispuolisilla alueilla Porvoonjokilaakson perustaso on 20 metrin yläpuolella. Maasto nousee hyvin nopeasti pohjoista kohti. Jokilaaksoa reunustavat selänteet ovat pääasiassa 60-80 metriä korkeita.

Askola on leimallisesti maatalouspitäjä. Keskiajalta periytyvät 11 kylää sijoittuvat Porvoonjokilaaksoon sekä Ilolanjoki- ja Vähäjokilaaksoihin. Kylien rakennuskanta on suurelta osin uudistunutta. Vanhimmat rakennukset periytyvät 1800-luvulta. Iso- ja uusjaon vaikutukset näkyvät kylärakenteessa.

Kuntakeskus, Askolan kirkonkylä, on rakentunut Vakkolankosken pohjoispuolelle. Se sijaitsee harjumuodostuman reunassa maakunnalle tyypilliseen tapaan. Askolan puukirkko ja tapuli on rakennettu 1799 ja 1800 Matts Åkergrenin johdolla. Kirkon ulkoasua leimaavat 1800-1900-luvun vaihteen korjaukset ja ulkoväritys. Kirkkosaliin on sijoitettu aikaisemman 1600-luvun kirkon 1600-luvun barokkisaarnastuoli ja alttarilaite.

Tiiläänjärven ympäristön kulttuurimaisemalle ovat tyypillisiä monet kartanokeskukset, vanha tiestö ja viljelymaisemat, jotka erityisesti Särkijärven eteläpuolella levittäytyvät laajaksi tasangoksi. Järven ympäristössä sijaitsee useita jälleenrakennuskaudella 1945-55 perustettuja tiloja viljelysten äärellä. Pukkilan rajalla, vanhoilla Korttian kartanon mailla sijaitsee toinen laajempi Karjalan siirtolaisten asuin- ja viljelyalue. 1900-luvun loppupuolen ja 2000-luvun alun uudisrakentaminen on keskittynyt kirkonkylään ja Moninkylään.

Porvoonjoen neljä Askolan puolella olevaa koskea ovat tarjonneet vanhastaan vesivoimaa sahoille ja myllyille. Sahatoiminta on säilynyt Vakkolan kosken maanviljelykseen liittyvästä teollisuudesta. Vakkolankosken ääressä sijaitsevan Vakkolan kylän tiivis asutus, kivisilta sekä mylly- ja sahamiljöö muodostavat maisemallisen kiintopisteen. Kylä liittyy myös kirjailija Johannes Linnankosken elämäntarinaan. Kunnan itäosassa sijaitsevassa Juornaankylässä

oli kunnan teollisuuskeskittymä 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa.

Askolan kautta Porvoosta Myrskylään ja Mäntsälään johtavien pääteiden linjaukset ovat säilyneet edelleen käytössä tai saaneet rinnalleen uudempiä linjauksia kuten kantatie 25 Porvoosta Mäntsälään.

ASKOLAN KIRKONKYLÄ

Id: 20661

Aluetyyppi: Kirkkoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Askolan kirkonkylän alueelta on löydetty kivikautisia asuinpaikkoja Porvoonjoen itäpuolisilta rantapelloilta sekä Etujärven länsirannalta ja kirkonkylän kaakkoispuolella sijaitsevan Suursuon pohjoislaidalta.

1560-luvulla kyläasutus sijoittui Porvoonjoen itärannalla oleville kumpareille. Etu-Linnan ja Taka-Linnan tilojen paikalla ollut kyläpaikka on nykyisin melko hyvin havaittavissa, sillä aktiivisessa käytössä olevia tilakeskuksia ympäröivät avarat peltoalueet. Rakennuskanta kyseisillä maatiloilla on pääosin 1900-luvulta peräisin.

Pappilan päärakennus. Julkisivujen uusrenessanssi- ja neoklassisistiset piirteet ovat peräisin 1880-luvun muutostöistä.

Myös pappilan paikalla, joen itärannalla olevalla harjulla oli 1500-luvun kyläluettelon perusteella asutusta. Pappilan entinen kyläpaikka on nykyisin havaittavissa ainoastaan eteläpuolelta, sillä mäen pohjoisrinne on metsittyä ja vanha tielinjaus on jäänyt pois käytöstä. Pappilan nykyinen rakennuskanta on peräisin 1800-luvulta. Maatilaan liittyneet talousrakennukset on purettu aittaan lukuun ottamatta. Pappilan päärakennus siirrettiin nykyiselle paikalleen 1820-luvulla Askolan kartanosta. Rakennus sai nykyisen uusrenessanssivaikutteisen julkisivunsa 1880-luvulla.

Kirkonkylän vanhinta rakennuskantaa edustavat kirkko, kellotapuli ja pitäjänmakasiini, jotka muodostavat hyvin säilyneen kokonaisuuden kylän raitin varrelle. Askola sai oman kirkon 1600-luvun puolivälissä. Nykyinen kirkkorakennus on Askolan kolmas. Satulakattoinen, tasavartinen

ristikirkko pystytettiin rakennusmestari Matti Åkergrenin johdolla, intendenttikonttorin piirustusten mukaan vuonna 1797-99. Kirkkoa on korjattu useita kertoja 1890-luvulta lähtien. Nykyinen ulkoasu on peräisin 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Kirkon edessä oleva kaksikerroksinen paanukattoinen kellotapuli rakennettiin vuonna 1800. Kirkon ja kellotapulin vieressä oleva hirsirakenteinen pitäjänmakasiini on vuodelta 1801. Rakennuksessa on ollut kotiseutumuseo vuodesta 1970 lähtien.

Askolan ristivartisen puukirkon uusgoottilaiset piirteet ovat peräisin 1800- ja 1900-lukujen korjauksista.

Satulakattoisessa pitäjänmakasiinissa toimii kotiseutumuseo.

1700-luvun loppuun mennessä kirkonkylän asutus oli levinnyt kirkonmäelle sekä kirkon luoteispuolelle, nykyisten Rokin, Haitin ja Franssilan tilojen paikalle. Kirkon ja Pappilan välillä oli lisäksi yksi torppa. Joenrantaan viettävä rinne sekä kirkon eteläpuolella olevat savi- ja hiesumaat olivat viljeltyä peltoa viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Joen länsirannan pellot ovat viljelyksessä nykyisin ainoastaan kirkonkylän luoteisosassa ja pappilan mäen kaakkoisrinteessä. Muut entiset pellot on rakennettu pääosin asuinalueiksi.

Kirkonkylän maisema rajautuu lännessä jokeen ja sen toisella rannalla olevaan viljelymaisemaan. Idässä maisemaa rajaavat metsäiset mäet. Rakennettua ympäristöä hallitsee nykyisin uudehko rakennuskanta. Maisemaa

aiemmin hallinnut kirkko on peittynyt 1960- ja 1970-luvuilla joenrantaan rakennettujen asuintalojen ja puuston taakse. Kylän raitilla on joitakin 1900-luvun alkupuolella rakennettuja rakennuksia, jotka on otettu kunnan ja seurakunnan käyttöön. Niitä ovat mm. puurakenteinen seurakuntakoti, rapattu entinen säästöpankkirakennus vuodelta 1934 ja puinen sosiaalitoimiston rakennus. Uudempaa rakennuskantaa edustavat kunnantalo vuodelta 1964 (arkkitehti Karl Haglund Maaseudun Keskusrakennustoitimestosta) ja päiväkotirakennus. Kirkonkylän kaupallinen keskus rakennettiin 1980-90-luvuilla pappilan itäpuolella olleelle pellolle.

Näkymä kirkolle on muuttunut joenrantaan rakennettujen asuintalojen myötä.

Kirkon eteläpuolella kulkeva tielinjaus on peräisin 1800-luvulta. Kirkolta luoteeseen jatkuva tielinjaus on vanhempi. Juornaankylään johtava maantie on oikaistu kulkemaan Kirkon ja pappilan välitse 1900-luvulla. Myös Vakolaan johtavaa maantietä on oikaistu ja pappilan ohittava kuninkaankartaston tielinjaus on katkaistu 1900-luvulla.

Kaksikerroksinen paanukatteinen kellotapuli on vuodelta 1800.

VAKKOLA

Id: 20662

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Vakkolan kylä on ollut pysyvästi asutettu 1300-luvulta lähtien. Keskiaikainen kylä sijaitsi kosken länsirannalla, nykyisen kyläasutuksen paikalla. Yhtenäisenä ja tiiviinä säilynyt kylä koostuu mautilojen pihapiireistä, joissa on säilynyt 1800-luvun ja 1900-luvun alun päärakennuksia, vanhoja aittoja ja kivenavetta. Osa rakennuksista on kuitenkin kokenut julkisivumuutoksia. Uudemmat pienimitakaavaiset asuin- ja talousrakennukset on sijoitettu pihapiireihin oletettavasti vanhoille rakennuspaikoille. Rakennuskokonaisuuteen kuuluu mm. kirjailija Johannes Linnakosken hirsirakenteinen, satulakattoinen syntymäkoti pihapiireineen.

Johannes Linnakosken syntymäkotiin on kunnostettu pitopaikka ja kesäkahvila.

Kosken länsirannalla olevalla keskiaikaisella kylätontilla sijaitsevaa kyläasutusta.

1700-luvun loppuun mennessä kyläasutus levisi Vakkolankosken itärannalle, maantien varrelle, nykyisten Viljolan, Keski-Tyyskän ja Ali-Tyyskän tilojen paikalle. 1700-luvun pellot kylän ympärillä ovat edelleen viljelyksessä. Laaja 1700-luvun niittyalue kylän kaakkoispuolella on ollut viljeltyä peltoa viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien.

Vakkolankosken teollisuus on ollut keskiajalta lähtien maatalouteen liittyvää myllytoimintaa. Vuoteen 1904 mennessä koskeen perustettiin myös saha ja höyläämö. Vuonna 1909 valmistui puolestaan sähkölaitos. Koski on Porvoonjoen kolmanneksi suurin ja sen pudotus on 9 m. Nykyisin Vakkolan koskesta saa voimansa Vakkolan Voima Oy:n saha, johon kuuluu satulakattoisten punamullattujen rakennusten kokonaisuus.

Vakkolankoski lounaasta nähtynä. Voimalaitoksen ja sahan rakennukset sijoittuvat joen itärannalle.

Vakkolan hyvin säilynyt, luonnonkivirakenteinen silta oli pitkään pitäjän tärkein. Entisen puusillan tilalle rakennettiin tasalakinen, 3-aukkoiseksi holvattu kivisilta vuosina 1907-08. Sillan kivet tuotiin Jäppilästä. Alkuperäisten kivitukien varassa olevat sillankaiteet on myöhemmin uusittu.

Vakkolan kivisilta.

Kosken kaakkoispuolelle on rakentunut pieni kaupallinen keskus, johon kuuluu mm. alkuperäisen asunsa säilyttänyt pulpettikattoinen Askolan osuuskaupan päämyymälä vuodelta 1938, jonka puurakenteinen funktionalistinen arkkitehtuuri liittyy oman aikansa osuusliikerakentamiseen. Muita rakennuksia ovat mm. satulakattoinen tiilirakenteinen osuuspankkirakennus vuodelta 1961, myö-

hemmin laajennettu entinen apteekkirakennus vuodelta 1950 sekä korkea viljavarasto vuodelta 1966.

Sillan itäpäässä sijaitsee vuonna 1938 rakennettu Askolan osuuskaupan päämyymälä, nykyinen Sale. Taustalla entinen apteekin rakennus.

Porvoonjoen itärantaa seuraileva tielinjaus on peräisin viimeistään 1700-luvun lopulta. 1800-luvun puolivälistä lähtien käytössä ollut tielinjaus kosken länsirannalla (Kylä-Peltolan tilakeskuksesta pohjoiseen) on jäänyt kylän sisäiseksi raitiksi, kun maantie on oikaistu kulkemaan kylän länsipuolitse 1900-luvulla.

Näkymä lännestä keskiajalta peritytyvälle kylätontille. Vanha maantie on poistettu käytöstä.

Kylän itäpuolella olevat maatilat peltoaukean laidalla kuuluvat maisemakokonaisuuteen. Rakennetun ympäristön kokonaisuuteen kuuluvat lisäksi kylän raittien varrella olevat asuin- ja talousrakennukset.

Vakkolan kylä koillisesta nähtynä. Kylää ympäröi viljelymaisema. Maamerkinä ovat 1960-luvun viljavarastot.

SÄRKIJÄRVEN - TIILÄÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20663

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Särkijärven ja Tiilään kylät muodostavat maisemallisen kokonaisuuden, jota hallitsee yhtenäinen peltovyöhyke. Asutus sijoittuu nauhamaisesti Tiiläänjärveä kiertävän maantien varteen sekä tien molemmin puolin levittäytyvien peltoaukeiden reunoille. Rakennettua ympäristöä hallitsevat vanhat kartanot, maatilat sekä kylien välille sijoitunut siirtolaisasutus.

Siirtolaisasutus on sijoittunut Särkijärven ja Tiilään kylien välille, peltoaukeiden reunoille.

Tiilää

Tiiläessä 1700-luvun lopun kyläasutus sijoittui järven pohjoispuolella olevien moreeniselänteiden reunalle. 1800-luvulla asutusta tuli myös järven luoteispuolelle, maanteiden risteykseen. Nykyiset pellot ovat olleet joko niittyinä tai viljelyksessä 1800-luvun puolivälistä alkaen. Osa 1700-luvun pelloista on metsittyneet.

Tiilään 1800-luvulta peräisin olevassa kyläkeskuksessa on nykyisin eri-ikäisiä maatiloja sekä siirtolaisasutusta. Parhaiten rakennuksista ovat säilyneet Martin tilan hirsirakenteiset talousrakennukset. Kylään kuuluvat lisäksi käytöstä poistuneet posti ja kauppa sekä kaksikerroksinen koulurakennus jälleenrakennuskaudelta.

Martin tila Särkijärvelle johtavan tien varressa.

Tiilään kartano ei ole säilynyt alkuperäisenä. Oletettavasti 1990-luvulla purettu kartanon päärakennus oli peräisin 1700-luvulta. Purettuun päärakennuksen läheisyyteen on rakennettu uudehko asuinrakennus. Kartanon navetta on mahdollisesti 1870-luvulta ja talli vuodelta 1914. Päärakennus oli koulutalona 1950-luvulta vuoteen 1972. Se muutettiin vuokra-asunnoiksi 1980-luvulla. Kartanolle johtaa tammikuja, joka reunustaa vähän matkaa myös maantietä.

Juornaankylään johtavan maantien varrella olevan Slotin tilan rakennukset muodostavat hyvin säilyneen tien rajautuvan pihapiirin. Satulakattoinen hirsirakenteinen päärakennus on vuodelta 1809. Luhtiaitta on peräisin 1800-luvulta ja sementtitiilistä rakennettu navetta vuodelta 1927.

Slotin hyvin säilynyt pihapiiri avautuu Tiiläänjärven maisemaan kylän itäpuolella.

Särkijärvi

Särkijärven kylä on muodostunut Kylänpäänjärven ja Tiiläänjärven väliselle moreeniselänteiden rajaamalle alueelle, Porvoo-Myrskylä-tien varrelle. 1500-luvun kylät sijaitsivat Prestbackan kartanon ja Anttilan tilan paikoilla.

Kylän nykyiset tilakeskukset ovat pääosin peräisin 1700-luvulta. Pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien.

Prestbackan kartano keskiaikaisen kylätontin paikalla. Kuvattu pohjoisesta.

Kylän etelälaidalla sijaitsevan Kylänpään kartanon puurakenteinen, aumakattoinen päärakennus on rungoltaan 1700-luvun lopulta nykyään ollessa pääosin 1830-1890-luvuilta. Kylänpäänjärven rannalla sijaitsevaan klassistiseen päärakennukseen tehtiin muutostöitä vuosina 1838-39. Nykyinen ulkoasu on peräisin vuoden 1895 laajennustöistä. Päärakennusta ympäröi vanha puisto. Useat kartanokokonaisuuteen kuuluneet rakennukset on purettu, mutta jäljellä ovat mm. navetta (1920) ja aitta. Talusrakennukset sijaitsevat maantien molemmin puolin.

Tampin kartanon puinen päärakennus on 1880-luvulta. Keskiosaltaan kaksikerroksisen rakennuksen 3 / 3 18.4.2007 10:33 julkisivut on koristettu runsain puuleikkauksin. Päärakennusta ympäröi vanha puisto kiviterasseineen. Päärakennuksen eteläpuolella olevan talouspihan rakennuksiin kuuluvat mm. renkituparakennus 1700-luvulta ja kivi-navetta.

Kyläjonnin kaksikerroksinen, aumakattoinen päärakennus on 1800-luvun alkupuolelta. Puurakenteisen klassistisen päärakennuksen lisäksi tilalla on uudempia talusrakennuksia. Viljelysten ympäröimään kartanoon johtaa koivukuja.

Peltoaukea ympäröi Kyläjonnin kartanoa.

Prestbackan kartano sijaitsee Myrskylään ja Pukkilaan johtavien teiden risteyksessä keskiaikaisen kylätontin paikalla. Kartanon pää- ja sivurakennukset muodostavat tyyllisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Empiretyylinen yksikerroksinen aumakattoinen pääatalo on tiettävästi valmistunut 1840-luvulla. Rakennuksen ulkoasu on säilynyt poikkeuksellisen hyvin. Itäinen siipirakennus ja vaunuvaaja vastaavat ulkoarkkitehtuuriltaan päärakennusta. Hyvin säilyneeseen kartanokokonaisuuteen kuuluvat lisäksi mm. satulakattoinen kavinavetta (1856), hirsi- ja tiilirakenteisia talousrakennuksia, laaja puisto ja vanha koivukuja.

Prestbackan kartanon päärakennus.

Peltoaukean reunoilla on pienempiä, hyvin säilyneitä tilakeskuksia hoidettuine pihapiireineen. Yli-Nirvin vanha päärakennus ja luhtiaitta ovat oletettavasti 1700-luvulta. Anttilan entiseen sotilasvirkataloon kuuluvat mm. päärakennus (1919) sekä työväen asuintalo ja aitta 1800-luvulta. Lassbackan pihapiirissä on päärakennus (1924), useita hirsirakenteisia talousrakennuksia sekä luonnonkivi- ja hirsirakenteinen navetta.

Yli-Nirvin vanha päärakennus 1700-luvulta. Taustalla luhtiaitta.

Kylän hyvin säilyneisiin rakennuksiin kuuluvat lisäksi aumakattoinen seuratalo Jukola (1926) sekä 1900-luvun alun ja jälleenrakennuskauten koulurakennukset.

Anttilan tilan vanhinta rakennuskantaa Särkijärven maisematilan itäreunalla.

JUORNAANKYLÄ

Id: 20877

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Seuratalo kyläkeskustassa.

Juornaankylä oli jo ennen isojakoa hajakylä, jonka tontit olivat pieninä ryhminä ympäri kylää. Ainoastaan ns. Ollinmäellä kahdeksan taloa sijaitsivat tiiviimpänä ryhmänä. Isojaon alkaessa vuonna 1765 Juornaankylässä oli kaikkiaan 19 ns. vanhaa taloa. Uusjako alkoi vuonna 1919 ja päättyi vuonna 1936. Tuolloin yhdeksän kylän taloa muutti nykyisille paikoilleen. Sotien jälkeen Juornaankylään perustettiin seitsemän siirtolaistilaa sekä lisäksi rintamamiestiloja.

Kylän koillislaidan rakennuskantaa.

Kylän vanhimpiin kerrostumiin kuuluvat tielinjaukset. Kylän läpi kulki tie jo 1600-luvulla Vesijärveltä Orimattilan ja Myrskylän kautta Porvooseen. Myös Askolan suuntaan oli Juornaankylästä tie jo 1600-luvun lopulla. Pienemmät kylätiet ovat vakiintuneet 1800-luvun puoliväliin mennessä.

Juornaankylän raittia.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella kylään perustettiin useita eri teollisuuslaitoksia sekä mm. meijeri (1928), kansakoulu (1890-luku) ja rukoushuone (1912). Nahkatehdas lopetti toimintansa vuonna 1918 ja saha paloi vuonna 1909. Lestitehdas toimi kylässä vuoteen 1968 saakka. Rakennuskannaltaan muuttuneessa kylässä on säilynyt suurikokoinen kaksikerroksinen entinen teollisuusrakennus maisemallisesti näkyvällä paikalla.

Teollisuusrakennus keskellä kylää.

Vanhimpien maatilojen rakennuskantaa on uudistettu voimakkaasti. Porvoo-Myrskylä -tien varrella sijaitsevan Keipin tilan melko hyvin säilynyt päärakennus on vanhimmilta osin 1880-luvulta. Pihapiirissä on useita 1800- ja 1900-luvuilla rakennettuja talousrakennuksia kuten talli, luhtiaitta, riihi ja pakaritupa.

Keipin tila sijaitsee Porvoo-Myrskylä -maantien varressa kylän etelälaidalla.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 3.7.2006, 5.7.2006 ja 1.12.2006

Lähteet

Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mientö II. Ympäristöministeriö 66/1992.

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Kolehmainen, Kimmo: Askolan kunnan luonto, kulttuuriympäristö ja esihistorialliset muinaisjäännökset. Askolan kunta, Ympäristölautakunta, 1997.

Laurinmäki, Heikki: Askolan historia I. Askolan kunta, Porvoo 1957.

Mänttälä, Leevi: Askolan historia II, vuodet 1896-1975. Askolan kunta, Porvoo 1986.

Porvoonjokilaakson maisemaselvitys ja maisemanhoidon yleissuunnitelma. Itä-Uudenmaan liitto, julkaisu 69. Porvoo 2001.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993.

Ympäristöhoitoinventointien yhteenveto 1988. Itä-Uudenmaan seutukaavaliiton julkaisu 7, Porvoo 1988.

LAPINJÄRVI

Pernajaan alkuaan kuulunut Lapinjärvi erotettiin omaksi seurakunnaksi jo vuonna 1575. Lapinjärven kirkonkylä on rakentunut vanhan Porvoosta Liljendalin kautta Elimäelle ja Anjalankoskelle johtaneen maantien varteen harjulle Lapinjärven itärannalle.

Kirkonkylän vanhin rakennuskanta muodostuu kirkkojen lisäksi empiretyylisestä kirkkoherranpappilasta, kappalaisenpappilasta, sotilasvirkatalosta, kansakoulusta, maatalouskoulusta, Mariebergin kartanon talouskeskuksesta ja puistosta, kylän kantatilojen talouskeskuksista sekä käsityöläisasutuksesta. Vierekkäin sijaitsevat, vuonna 1744 rakennetut ruotsalainen ja suomalainen puukirkko ovat nykyään harvinainen esimerkki vielä 1800-luvun Uudellamaalla tyypillisestä tilanteesta lähes jokaisessa vanhassa seurakunnassa. Kirkoilla on kirkkoaukion laidassa sijaitseva yhteinen kellotapuli.

Kunnan pohjoisosat kuuluvat metsäiseen ylänkövyöhykkeeseen. Maisemaa hallitsevat kunnan keski- ja eteläosissa maastonmuodoiltaan tasaiset jokilaaksot. Kunnan itäosassa virtaa pohjois- eteläsuuntainen Taasianjoki. Lännessä Porlammin kylän läpi virtaa Koskenkylänjoki. Vanhimmat viljelyalueet sijoittuvat Taasianjoen ja Koskenkylänjoen yläjuoksuille. Taasianjokilaakso on laajimmillaan yli neljän kilometrin levyinen, Koskenkylänjokilaakso kaapeampi ja jyrkkärinteisempi.

Kunnassa on 12 keskiajalta periytyvää kylää, joiden rakenteissa on nähtävissä uusjaon vaikutukset. Vanhat kyläkeskukset ovat säilyttäneet osittaisesta uudisrakentamisesta huolimatta piirteitä ryhmä- ja rivikylistä. Lapinjärven maanteiden varteen rakentuneille kylille on tyypillistä nauhamainen rakenne. Pukaron kylässä on säilynyt tiiviisti rakentunut mäkitupa-alue.

Lapinjärven merkittävin kartano on laajan viljelyaukean ympäröimä Sjököllä Lapinjärven etelärannalla. Entinen kuninkaan latokartano toimi vuosina 1750-1839 Kymenkartanon läänin maaherran virkatalona. 1930-luvulla sosiaaliministeriölle siirtyneeseen kartanoon perustettiin alkoholiparantola ja huoltolaa varten rakennettiin arkkitehti Martti Vähäkallion suunnittelema funktionalistinen rakennusryhmä. Entisessä huoltolassa on myöhemmin toiminut pakolaiskeskus ja siviilipalvelusmiesten koulutuskeskus.

Laajoilla viljelytasangoilla näkyy myös muiden Lapinjärven kartanoiden (mm. Pukaro, Lumnäs, Porlammi) suurtilamuodostus.

Nykyiset maantiet ovat olleet käytössä viimeistään 1800-luvun puolivälistä alkaen. Kunnan halki kulkee lounaiskoillisuunnassa valtatie nro 6:n uudempi linjaus. Luoteis- ja kaakkoisosien läpi kulkee vuonna 1900 valmistunut Loviisa-Lahti -rata.

Varhaisimmat teollisuuslaitokset ovat sijoittuneet jokien virtapaikkoihin. Maatalouden tuotantotoimintaan liittyviä rakennuksia on jäljellä lähinnä kirkonkylällä, Porlammilla

ja Lindkosken kylässä. Uudempaa teollisuutta on Ingermaninkylällä.

PORLAMMIN JA KÄKIKOSKEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20690

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Lapinjärven luoteisosassa sijaitseva Porlammin ja Käkikosken kyläkokonaisuus on syntynyt Koskenkylänjoen varteen. Keskiajalla asutus sijoittui nykyisen Porlammin kartanon mäelle, kylän pohjoispuolelle. Jokilaakson vaihtelevan maiseman vanhimpaan kerrostumaan lukeutuvat viimeistään 1700-luvun lopulla muotoutuneet tiet, jotka ovat edelleen käytössä. 1700-luvun loppuun mennessä asutus levittäytyi tieverkoston varrelle. Tiiviimmän rakennettuja alueita olivat Koskenkylänjoen ylityspaikat vanhalta kylätontilla sekä Käkikoskella. Myöhempi asutus on täydentynyt vanhan kylärakenteen lomaan laajojen peltoaukeiden reunaan. Kylän nykyinen rakennuskanta on vaihtelevan ikäistä.

Koskenkylänjokilaakson maisema on korkeuseroiltaan vaihtelevaa. Näkymä Joentaustalta kohti Porlammin kartanoa.

Käkikoski lounaasta kuvattuna.

Rosin ja Tuurin maatilat kylän keskivaiheilla.

Maisemallisesti merkittävään kokonaisuuteen kuuluvat Porlammin kartano, Koskenkylän joki, joenvartta seuraileva maantie sekä viljelymaisema, jota reunustavat niin maatilat kuin mökkimäinen asutuskin. Kylän keskellä olevien teiden risteyksessä, joen pohjoisrannalla sijaitsee 1900-luvun kuluessa muodostunut teollisuuden ja kaupan keskus sekä koulukeskittymä.

Vanhojen teiden risteysalueella, joen pohjoisrannalla sijaitseva teollisuusalue ja kaupallinen keskus.

Porlammin kartanon päärakennus on vuodelta 1813. 1930-luvulla peruskorjatun empiretyylinen päärakennuksen julkisivua hallitsee satulakattoinen, kaksikerroksinen ristipääty. Kartanon 1800-luvun alussa rakennetusta navetasta on jäljellä luonnonkivistä muurattu kivijalka. Rakennuskokonaisuuteen kuuluu 1900-luvun alussa rakennettu ja talous- ja työväenasuinrakennuksia sekä 1800-luvun alun viljamakasiini. Kartanon puistoa ympäröi korkea kuusiaita. Kartanorakennukselle on tehty uusi sisääntulotie, jota reunustavat vastaistutetut koivut. Koskenkylänjoen ylittänyt, kartanon vieressä sijainnut kiviholvisilta on purettu, samoin sillan tuntumassa 1800-luvulla sijainnut mylly.

Vanha kylämäki, jolla sijaitsee Porlammin kartano.

Porlammin kartanon empiretyylinen päärakennus vuodelta 1813

Porlammin kartanon maisemaa.

Kotiseutumuseo perustettiin vuonna 1943 vanhaan viljamakasiiniin.

Marttilan jugend-vaikutteinen päärakennus vuodelta 1922.

Seppäläishuopin ja Suomalaishuopin alueella on säilynyt 1800-luvun lopulla rakennettuja mäkitupa- tai vastaavia asumuksia, jotka ovat nykyisin pääasiassa loma-asuntoina. Kylän kaksikerroksinen seuratalo Soihtula sijaitsee korkealla mäellä, joen eteläpuolella. Vuonna 1908 valmistunut, jugendvaikutteinen hirsirakennus on edelleen seuratoiminnan käytössä.

Seuratalo Soihtula.

Käkikosken vanhinta asutusta.

Käkikosken kylärakenteessa ovat säilyneet mm. Marttilan päärakennus (1922), nykyisin asuinkäytössä oleva entinen koulurakennus (1932) sekä vanhaa mäkitupa- tms. asutusta.

Äijälän tilan vanhinta rakennuskantaa.

KIMONKYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20678

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Kimonkylä sijaitsee Lapinjärven koillisosassa lähellä Elimäen rajaa. Kimonkylän asutus on alkujaan muodostunut lähelle Taasianjokea sen itäiselle rannalle, oletettavasti keskiaikaisperäisen Lapinjärvi-Elimäki -tien varrelle. Kylä mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1539 Bölen nimellä. Kimonkylän yhtenäinen kylämiljöö on rakenteeltaan harvinaisen hyvin säilynyt ja itse kylätontti on säilyttänyt asemansa maisemallisena kiintopisteenä. Aktiivisessa viljelyksessä olevat pelto ympäröivät eheää rakennusryhmää.

Kylämäki sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla peltojen ympäröimänä. Kylämäki kaakosta kuvattuna.

Kylänraittia Toimelan kohdalla. Vanha Lapinjärvi-Elimäki-maantie kulkee kylän halki.

Kimonkylä oli alkujaan tiiviisti rakennettu. Kylätontilla sijaitsi vuonna 1544 12 tilaa. Vuoteen 1700 mennessä tilaluku kasvoi 16:een. 1800-luvun puolivälissä kylässä oli tulipalo, joka tuhosi 23 talon rakennukset. Palon ja isonjaon myötä asutus hajaantui ja monet talot rakennettiin kylätonttia ympäröivien viljelysten läheisyyteen. Keskiajalta peräisin olevalla kylätontilla on edelleen kuitenkin nähtävissä vanha, tiivis rakenne uudempien rakennusten sijoittuessa vanhoille rakennuspaikoille kylänraittien varrelle. Päärakennukset ja osa talousrakennuksista sijaitsevat kiinni kylätiessä rajaten hyvin hoidettuja pihapiirejä.

Rakennukset sijaitsevat kylätontilla lähekkäin ja rajaavat kylänraittia. Näkymä meijerin suuntaan.

Ylä-Sihvolan säterikattoinen navettarakennus on osin hirsirakenteinen.

Kylätontilla sijaitsevaan vanhimpaan rakennuskantaan kuuluvat mm. Hemmilän, Kauppilan ja Toimelan päärakennukset sekä tiloihin kuuluvia hirsirakenteisia navetta- ja aittarakennuksia. Kylän länsiosassa sijaitsevan Hemmilän rakennukset ovat olleet sotilasvirkatalona vuoteen 1791 saakka. Satulakattoinen, poikkipäätynen päärakennus on rakennettu vuoden 1887 jälkeen ja myöhemmissä korjauksissa se on saanut mm. uudet ikkunat. 1940-luvulle saakka Hemmilä oli kestikievarina. Rakennuskokonaisuuteen kuuluvat mm. talli ja hirsirakenteinen navetta, jossa on uusittu kate.

Hemmilän tila sijaitsee kylän länsipäässä.

rakennus on nykyisin asuinkäytössä. Myllymäellä sijaitsevan, vuonna 1909 rakennetun seuratalo Valolan ulkoasu on muutettu minerit-julkisivuvuorauksella. Talon laajenusosa on 1980-luvulta.

Tiilirakenteinen entinen meijerirakennus on peräisin vuodelta 1928.

Kauppilan tilan päärakennus vanhan Lapinjärvi-Elimäki -tien varrella.

Vanha kaupparakennus sijaitsee kylän keskellä.

Toimelan hirsirakenteinen karjarakennus on poistettu käytöstä.

Maisemallisesti hyvin sijoittuneisiin tiloihin kyläkeskuksen ympärillä kuuluu mm. Katajalan tila Matomäen itäreunalta. Katajalan päärakennus on 1810-luvulta ja sen laajenusosa on 1800-luvun lopulta. Pihapiirissä on säilynyt vanhimmilta osiltaan 1800-luvulta peräisin oleva navetta.

Kylää ympäröi laaja Taasianjokilaakson peltomaisema. Vanhimpiin peltoihin kuuluvat kylätontin ympärillä olevat pellot, joita rajaavat kylän pohjoispuolella Matomäki ja Rissasmäki sekä kaakkoispuolella oleva suo. Kylän niityt sijaitsivat 1700-luvulla peltojen ympärillä.

Kylätontilla sijaitsevaan uudempaan rakennuskantaan kuuluu kaksikerroksinen, tiilirakenteinen meijerirakennus vuodelta 1928. Lautarakenteinen, kaksikerroksinen juustokellari/asunto rakennettiin vuonna 1950 Mauno Yrjölään suunnitelmien mukaan. Erkki Kangas on suunnitellut puolestaan vuosina 1961 ja 1965 rakennetun sikalan. Kylän keskuksessa, vanhojen maanteiden risteyksessä on säilynyt entinen Cederin liiketalo, jossa osuuskauppa toimi vuodesta 1916 lähtien. Myöhempiä muutoksia kokenut

Kimonkylän vanhimpiin kerrostumiin kuuluu kylätontin ja peltomaiseman lisäksi kylän läpi kulkeva Koskenkylä-Lapinjärvi-Elimäki -pitäjätie, joka mainitaan ensimmäisen kerran 1600-luvun lopussa. Tie on kuitenkin oletettavasti huomattavasti tätä vanhempi. 1700-luvun alkupuolella tiestä tuli yleinen maantie, joka ylittää Taasianjoen Kimonkylän kohdalla. Kimonkylän sillan vanhimmat rakenteet on muurattu luonnonkivivaadereista. Kimonkylästä littiin johtava tielinjaus on peräisin 1700-luvun puolivälis-

tä. Artjärvelle johtava tielinjaus on puolestaan 1800-luvulta, samoin kuin Taasianjoen itäpuolella oleville tiloille johtava tie kylän luoteispuolella. Maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitsevan kylän ohittaa nykyisin 1950-luvun lopulta peräisin olevan valtatie 6:n linjaus.

Kylätontin itäreunaa meijerin kohdalla.

Oletettavasti keskiajalta peräisin oleva Koskenkylä-Elimäki -maantie ylittää Taasianjoen Kimonkylän kohdalla.

Kimonkylän eteläpuolella, Vainion tilan luona, on säilynyt tiilestä rakennettu muuntajatorni.

Sähkömuuntaja Kimonkylän eteläosassa on yksi harvoista Lapinjärvellä säilyneistä tiilestä rakennetuista muuntajatorneista.

PUKARON KULTTUURIMAISEMA

Id: 20679

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Pukaron kylä sijaitsee keskellä avoimien peltojen hallitsemaa Taasianjoen laaksoa Lapinjärven koillisosassa. Kylän länsiosa on ollut asuttua seutua jo kivikaudella.

Pukaron kylämäki pohjoisesta kuvattuna. Kylän läpi kulkee vanha Lapinjärvi-Elimäki -pitäjäntie.

Kylämäen mökkiasutusta.

Kylämäen vanhimmat mäkituvat ja käsityöläismökkit ovat hirsirakenteisia ja punamullattuja.

Keskiajalla kylä syntyi pienehkön, Taasianjoen länsirannalla sijaitsevan metsäisen mäen itäpuolelle, vielä nykyisinkin kyläkeskuksena olevalle paikalle. Ryhmäkylän asutus vaikiintui 1700-luvun loppuun mennessä kylätontin läheisyyteen joen molemmille rannoille. Asutusta syntyi erityisesti kylän läpi kulkevan Lapinjärvi-Elimäki –maantien varteen. Maantie ylittää kylän kohdalla Taasianjoen. Paikalla on säilynyt 1900-luvun alussa rakennettu kaksiaukkoinen kiviholvisilta.

Kaksiaukkoinen kiviholvisilta on rakennettu Taasianjoen yli 1900-luvun alussa.

1800-luvun kuluessa asutus levisi peltoaukean laidoille, kylämäen etelärinteelle ja vanhan pitäjätien varteen. Samalla syntyivät nykyiset, maantieltä erkanevat kylätiet. Kylämällä asutus tiivistyi. Vuoteen 1918 mennessä entisen kylätontin länsipuolelle syntyi mäkitupa-asutusta, joka on säilyttänyt pienipiirteisyytensä ja tiiviin rakenteensa. Melko epäsäännöllinen rinneasutus on keskittynyt mutkittelevien kylänraittien varteen. Useat hirsirakenteisten tupien ja piharakennusten muodostamat pihapiirit ovat säilyneet alkuperäisinä. Ajallisesti kerrostunut kylämäki koostuu pienehköjen mökkien lisäksi maantien varrelle sijoittuneista maatiloista ja uudemmasta omakotiasutuksesta.

Vanhat kiviaidat ja sireenipensaat rajaavat mutkittelevien kylänraittien varrella sijaitsevia pihapiirejä.

Kiilloksen pihapiirin vanhinta rakennuskantaa.

Luonnonkivinavetta kylätien varrella.

Kylämäen päällä sijaitseva seuratalo rakennettiin vuonna 1913. Talon alkuperäistä ulkoasua on muutettu ikkunavaihdosten ja uuden sisääntulokatoksen myötä. Kylän keskellä ovat Hopeasillan linja-auto- ja autotallit vuodelta 1935. Tiilirakenteinen, poikkipäätyinen tallirakennus on upotettu onnistuneesti rinteeseen. Rakennuskokonaisuuteen kuuluvat myös asuinrakennus (1936) ja entinen kahvila (1938), jotka ovat saaneet alkuperäisestä poikkeavan julkisivuvuorauksen

Hopeasillan rinteeseen upotettu autotallirakennus v:lta 1935.

Kylämäestä pohjoiseen, vanhan maantien varressa, sijaitsevat suomenkielisen koulun satulakattoiset rakennukset. Koulun kaksikerroksinen, tiilirakenteinen päärakennus on säilyttänyt hyvin 1950-luvun alun ilmeensä. Pihapiiriin kuuluu lisäksi pienempi puurakenteinen koulutalo vuodelta 1921.

Suomenkielinen koulu sai uuden koulutalon vuonna 1952.

1700-luvulla ja 1800-luvun alussa Lapinjärvelle syntyi uusia kartanoita, joihin lukeutuvat Pukaron kylässä sijaitsevat Pockar gård ja Lumnäs. Peltomaiseman ympäröimä Pockar gård sijaitsee kylän pohjoispuolella Taasianjoen länsirannalla. Kartanon puinen päärakennus on vuodelta 1817. Sen on suunnitellut loviisalainen Salomon Friman. Satulakattoiselle rakennukselle antavat oman leimansa poikkeuksellisen leveä kaksikerroksinen poikkipääty sekä uusrenessanssityyliset vuorilaudat 1800-luvun lopulta. Ikkunoissa ovat Loviisan seudulle tyypilliset kustavilaiset vuorilaudat. Rakennuksessa oli alun perin tiilikatto, joka oli tehty oman tiilitehtaan kattotiilistä. Kartanon pihapiiriin kuuluva luhtiaitta on 1800-luvun alusta. Useat muut kartanon talousrakennukset ovat 1900-luvun alkupuolelta. Alueella on myös useita kunnostettuja työväen asuinrakennuksia. Kartanon rakennuksista on purettu mm. meijeri ja saha. Nykyisin lähes luonnontilainen puisto on istutettu 1800-luvun alussa.

Pockar gårdin päärakennusta korjataan kesällä 2006.

Pockar gårdin piharakennuksia.

Lumnäsin kartano sijaitsee Aleksinmäen ja Kuckubackenin välissä kylämäen luoteispuolella. Kartano on peräisin 1810-luvulta. Päärakennus pystytettiin tuolloin 1700-luvun hirsirungosta empiretyylin mukaisesti. Nykyisen klassisistisen asunsa rakennus sai vuoden 1921 korjauksessa. Asuinpihan itä sivua rajaava satulakattoinen siipirakennus on 1700-luvun loppupuolelta. Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi hirsirakenteisia talousrakennuksia sekä kartanonpuisto ja puutarha, jotka istutettiin vuonna 1834. Kartano on toiminut 1800-luvulla käräjätupana ja kestikievarina.

Lumnäsin kartanon päärakennus ja asuinpiha.

1700-luvulta peräisin oleva Lumnäsin kartanon siipirakennus.

Peltoaukean laidalla on useita hyvin hoidettuja maatilojen pihapiirejä, joiden asuinrakennukset ovat 1910-20-luvuilla rakennettuja. Niihin lukeutuu mm. kylän luoteislaidalla sijaitseva Holmensen tila, jonka vuodelta 1921 peräisin olevassa päärakennuksessa on yläosaltaan aumattu mansardikatto. Rakennuksen on suunnitellut Johan Holmén. Lasikuistit on muutettu 1960-luvulla. Hyvin hoidettuun pihapiiriin kuuluvat kivenavetta ja talli (1918-19), konevaja (1932), kuivuri (1939) sekä työväen asuinrakennus (1952). Pulpettikattoinen autotalli, keittotupa ja sauna ovat vuodelta 1950. Luhtiaitta on siirretty muualta.

Holmensen tilan päärakennus vuodelta 1921.

Kylämäen ja kartanoiden ympärillä olevat pellot ovat olleet viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien viljeltyjä. Peltoalaa on myöhemmin laajennettu Pockar gårdin pohjoispuolelle ja Lumnäsin kartanon länsipuolelle.

LINDKOSKEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20682

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Lindkosken varhaisin asutus sijoittui kivikaudella Taasianjokilaaksossa oleville moreeni- ja kallioselänteille. Mm. Lassasbackenilta, Hannusbackenilta ja Gäddfallsbackenilta on löydetty useita kivikautisia asuinpaikkoja. Taasianjoen halkomaa Lindkosken savitasankoa on viljelty vasarakirveskulttuurin ajoista (2500-2000 eKr) lähtien. Suurin osa nykyisistä, Taasianjoen molemmin puolin laajalle levittäytyvistä pelloista ovat olleet joko viljelyksessä tai niittyinä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Niityt sijaitsivat vielä 1700-luvulla joken laskevien ojen läheisyydessä, peltojen ympärillä.

Lindkosken kylätontti pohjoisesta kuvattuna.

Viimeistään keskiajalta peräisin oleva kylätontti sijaitsee Taasianjoen itärannalla, peltoaukean keskellä, savi- ja hiesumaalla. Vuonna 1544 kylässä oli kuusi verotaloa. Vuonna 1629 verotaloja oli 13. Isossajaossa (1781-94) kuusi kylän taloista (Jordas, Simos, Mickos, Knuts, Backas ja Nybondas) jäivät kylätontille muodostaen kylänraitin varteen "kaksinkertaisen", tiiviisti rakennetun rivikylän. Vanhalla kylätontilla nykyisin olevaa rakennuskantaa on uudistettu ja suurin osa tilojen talousrakennuksista on purettu. Kylänraitti on kuitenkin edelleen säilyttänyt osan vanhaa hahmoaan satulakattoisten, yksikerroksisten rakennusten sijoituksessa tien molemmin puolin. Useat asuinrakennukset ovat vanhimmilta osiltaan 1900-luvun alkupuolelta peräisin.

Kylänraitti on paikoin säilyttänyt tiiviin luonteensa, mutta rakennuskantaa on uudistettu ja vanhoja talousrakennuksia on purettu.

Lindkoskella taloja jaettiin poikkeuksellisen paljon vuosina 1730-1825. Kylä koostuu vielä nykyisinkin kylätontilla olevan asutuksen lisäksi useiden kantatilojen yhteyteen muodostuneista taloryhmistä, jotka 3 / 3 18.4.2007 10:38 ovat sijoittuneet kylän itä- ja kaakkoispuolisille mäille (mm. Lassasbackenille, Antasbackenille ja Hannusbackenille) sekä joen läheisyyteen vanhan kylätontin pohjoispuolelle (Markusbacken ja Smedsändan). Kantati-

loista Hannusas, Stor-Smeds, Lassas, Antas, Silfvastas, Lill-Smeds ja Markusas siirrettiin isojaon myötä kauemmas kylätontista. Vuosina 1904-14 suoritetussa uusjaossa kaikkiaan 33 tilaa muutti ulos kylästä, ja kylään jäi yhteensä 26 taloa.

Isossajaossa syntyneille tonteille vievä soratie seurailee Taasianjokea. Taustalla näkyy kiviholvisilta ja Brobergsin tila.

1700-1800-luvuilla syntyneillä tonteilla on nykyisin maatiilojen hyvin hoidettuja pihapiirejä, joita hallitsevat suurikokoiset päärakennukset. Tilojen rakennuskantaa on uudistettu myöhemmissä vaiheissa. Mittakaavaltaan maisemaan hyvin sopeutuvat uudet talousrakennukset sijaitsevat oletettavasti vanhoilla rakennuspaikoilla. Hyvin säilyneet Lundan, Gammalsin, Simosasin, Mettälän ja Hannusasin päärakennukset ovat peräisin 1910- ja 1920-luvuilta.

Markusbackenilla sijaitsevan Lundan rapatussa asuinrakennuksessa on aumattu taitekatto. Vuonna 1919 valmistuneen asuinrakennuksen lisäksi pihapiirissä ovat säilyneet navetta (1910) ja talli (1912).

Gammalsin tila sijaitsee kylätien varressa, Smedsändan taloryhmissä. Hirsirakenteisessa, 1¹/₂ -kerroksisessa päärakennuksessa (1926) on päistään aumattu mansardikatto.

Hirsirakenteinen Simosasin päärakennus vuodelta 1927 sijaitsee Lassasbackenilla, Ruotsinpyhtäälle johtavan maantien varressa.

Mettälän (Metsälän) päärakennus vuodelta 1911.

Hannusbackenilla sijaitsee hirsirakenteinen, vuosina 1933-34 rakennettu nuorisoseuratalo Lindarås, joka on Lapinjärven seurataloista suurin. Klassisistisvaikutteisen seuratalon suunnitteli arkkitehti Anna-Liisa Stigell. Kaksi-

kerroksisen rakennuksen keskiosa on korotettu ja sitä korostavat kuusi pilasteria.

Seuratalo Lindarås sijaitsee Hannusbackenin pohjoisosassa.

Kylän itäpuolella sijaitsee kaksi 1900-luvun alkupuolella rakennettua teollisuusrakennusta, jotka eivät ole enää alkuperäisessä käytössään. Entisessä meijerirakennuksessa on nykyisin kirpputori. Toinen hyvin säilyneistä teollisuusrakennuksista on kaksikerroksinen, rapattu ja aumakattoinen. Kylän eteläpuolella, Heikinkylään johtavan tien varrella on säilynyt yksikerroksinen, rapattu verstasarakenus, joka on rakennettu oletettavasti 1900-luvun alussa. Lindkosken varhaisimmasta, maatalouteen liittyneestä teollisuudesta ei ole säilynyt esimerkkejä, mutta tiedetään, että kylässä oli vielä vuonna 1920 kaikkiaan 20 tuulimyllyä.

1900-luvun alkupuolella Lapinjärvellä perustettiin useita teollisuuslaitoksiksi luettavissa olevia yrityksiä.

Lindkosken kylätie, joka tulee Vasarankylästä ja jatkuu Heikinkylään, näkyy kuninkaankartastossa, mutta on oletettavasti yhtä vanha kuin kyläasutuskin. Taasianjoen ylittävä Lindkosken silta on rakennettu luonnonkivikvaadereista kolmeholviseksi. Ruotsinpyhtäälle johtava maantie ja peltojen ympäröimille tiloille johtavat soratiet ovat peräisin 1800-luvun alkupuolelta.

Taasianjoen ylittävä kolmiaukkoinen kivihovisilta.

HEIKINKYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20683

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Heikinkylän maisemaa hallitsee laaja Taasianjoen halkoma viljelyaukea, jota reunustavat kolme tiiviimpää, moreeniselänteille sijoittuvaa rakennusrykelmää, Uppbyn, Källbyn ja Hopenbacken. Keskiajalla kyläasutus sijoittui Källbyn alueelle, Uppbyn asutettiin viimeistään 1700-luvulla, ja Hopenbacken 1800-luvun alkupuolella. Kylään kuuluu lisäksi useita peltojen ympäröimiä tilakeskuksia, jotka ovat muodostuneet isojaon (1770-75) ja uusjaon (1902-05) myötä. Jakotoimituksissa kaikkiaan 33 tilaa muutti kyläkeskuksesta pois ja 25 jäi jäljelle.

Peltojen ympäröimä kylätontti idästä kuvattuna. Maatilojen nykyinen rakennuskanta sopeutuu maisemaan vanhaa kyläkennettä täydentäen.

Kylämäen pohjoisreuna Uppbyn.

Heikinkylän vanhin tiedossa oleva asuinpaikka sijaitsee kahden Taasianjokeen laskevan ojan (Lusibäckenin ja Svartbäckenin) väliin jäävällä kallio- ja moreeniharjanteella, lähellä nykyistä Jofsin tilaa. Paikka on ollut asuttu ilmeisesti vasarakirveskulttuurin (2500-2000 eKr) aikana.

Kylän savi- ja hiesumaat ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvulta lähtien. 1700-luvun jakokartoissa mainitut 14 talon nimeä ovat lähes kaikki käytössä nykyäänkin, vaikka talojen paikat ovat muuttuneet. Taloja on jaettu, rakennettu uudelleen tai laajennettu. Kylärakenne on säilynyt kuitenkin pääpiirteissään ja maanviljelys elinkeinona on säilyttänyt vahvan asemansa kyläkuvan muokkaajana. Tilojen uudemmat talousrakennukset sijoittuvat maisemallisesti hyvin täydentäen vanhaa kylärakennetta.

Uppbyn tilat Ambergs ja Klinkas metsän ja pellon rajassa.

Tilojen päärakennukset ovat pääasiassa 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta peräisin. Osa rakennuksista on kokenut julkisivumuutoksia. Kylätontilla sijaitsevan Mickosin entisen rusthollin päärakennus rakennettiin vuosina 1886-87. Rakennuksen nykyinen ulkoasu on peräisin vuosien 1956 ja 1962 korjauksista. Mickoksen pihapiirissä ovat säilyneet vuonna 1928 rakennettu tiilinavetta, useita hirsirakenteisia aitta- ja vajarakennuksia sekä 1870-luvulla rakennettu kuivuri. Uppbyssä sijaitsevan Klinkasin entisen rusthollin vanhimpaan rakennuskantaan kuuluvat mm. 1700-luvulta ja 1870-luvulta periytyvät asuinrakennukset.

Klinkasin tilakeskusta ympäröivät laidunalueet.

Mickosin entinen rustholli vanhan kylätien varressa.

Hopenbackenin hyvin säilyneitä pihapiirejä ovat mm. Blomsters, Silvastas ja Nissas. Tilojen yksikerroksiset satulakattoiset päärakennukset ovat 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta peräisin. Tiloilla on säilynyt myös osittain muutettuja vanhoja aitta- ja navettarakennuksia. Hopenbackenin kohdalla Taasianjoen ylittää edustava kiviholvisilta, joka on muurattu luonnonkivikvaadereista neliaukkoiseksi. Silta on peräisin 1910-luvun alusta.

Hopenbackenin taloryhmään kuuluu useita hyvin säilyneitä pihapiirejä. Nissas-Lumnäsin päärakennus.

Hopenbackenin kohdalla Taasianjoen ylittää neliaukkoinen kivihoivisilta.

Entinen meijeri kylätien varressa.

Kylän keskellä sijaitseva jugend-vaikutteinen seuratalo Hemborg vihittiin käyttöön vuonna 1926. Taitekattoinen vaakavuorattu rakennus korjattiin 1970-luvulla alkupe- räisasua kunnioittaen. Peltoaukean laidalla, kylätontin itäpuolella sijaitsee vuonna 1925 valmistunut 1 ½-kerroksinen entinen Skäggaksen kunnalliskoti. Satulakattoinen, poikkipäädellä varustettu hirsirakennus toimii nykyisin yksityisenä kurssikeskuksena.

Kylätien varressa sijaitsevat entinen osuuskauppa ja paloasema.

Entinen Lapinjärven kunnalliskoti sijaitsee kylän itäpuolella, metsän ja pellon rajassa.

Kylässä ovat säilyneet 1700- ja 1800-luvuilla rakennetut tielinjaukset. Viimeistään 1700-luvun lopulta periytyvän, Pekinkylään johtavan kylätien varrella sijaitseva, käytöstä poistunut meijerirakennus rakennettiin 1900-luvun alussa. Kaksikerroksista aumakattoista tiilirakennusta kunnostettiin vuonna 1938. Meijeriä vastapäätä sijaitsee entinen, funktionalismia edustava osuuskauppa vuodelta 1938. Julkisivujen levyverhous on mahdollisesti myöhempää perua. Kylätien varrella sijaitsevat myös paloasema, entinen 1900-luvun alussa rakennettu kansakoulurakennus sekä 1950-luvulla rakennettu tiilirakenteinen alakoulurakennus.

1900-luvun alussa rakennettu kansakoulurakennus on muutettu kirjastoksi.

1950-luvulla valmistunut koulurakennus kylätien varressa.

PEKINKYLÄ

Id: 20684

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Pekinkylä sijaitsee Lapinjärven kirkonkylän eteläpuolella paikassa, jossa Taasianjoki tekee jyrkän mutkan. Keskiajalta periytyvä kylä on rakentunut savi- ja hiesumaiden ympäröimälle moreeni- ja kalliovyöhykkeelle. 1700-luvun alussa talojen tontit sijaitsivat Taasianjoen pohjoispuolella ja kylän läpi virtaavan puron itäpuolella. Talot muodostivat ryhmäkylän Lapinjärvelle ja Heikinkylään johtavan kylänraitin molemmille puolille. Vain kaksi tilaa, Antas ja Ersas, sijaitsivat hieman erillään ryhmäkylästä, kuitenkin aivan sen lähituntumassa. Monet kylän taloista ovat säilyneet alkuperäisillä paikoillaan. Kylätonttia ympäröivät pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien.

Pekinkylän keskiajalta periytyvä kylätontti etelästä kuvattuna.

Ryhmäkylän ulkopuolella, kylätontin luoteis- ja pohjoispuolella olevat tilakeskukset ovat peräisin vuosien 1750-1825 aikana toimitettujen tilojen jakamisen ajalta. Ryhmäkylässä sijainneet tilat Jossas, Markusas, Malmgård, Ollas, Ersas, Antas, Envalds ja Brusas jaettiin lukuun ottamatta korpraalinpuustelli Antasia. Nykyiset kylätiet ovat jakotoimitusten ajalta peräisin. Kirkonkylälle johtavan tien varressa on säilynyt ennen vuotta 1918 rakennettuja mäkitupia.

Pekinkylän vanhimmat tilat sijaitsevat edelleen vanhalla kylätontilla, Lapinkylään, Heikinkylään ja Lapinjärven kirkonkylälle vievien teiden risteuksen tuntumassa. Ersasin

viljelysten ympäröimä tila sijaitsee kyläkeskuksen luoteispäässä. 1700-luvulta periytyvää hirsirakenteista päärakennusta on muutettu useaan otteeseen. Nykyinen laajennettu ja korotettu ulkoasu t-karmillisine ikkunoineen on vuodelta 1925. Rakennuksessa on tehty myös myöhempiä kunnostuksia. Ersasin 1970-luvulla rakennetut talousrakennukset sijaitsevat vanhoilla rakennuspaikoilla. Luhtiaitaa on peräisin 1800-luvulta. Sauna (1955) muutettiin asuinrakennukseksi vuonna 1974. Hieman tilakeskuksesta erillään on hyvin säilynyt riihi.

Hyvin säilynyt riihi Ersasin tilalla.

Autioitunut, entinen kenraalin virkatalo Antas sijaitsee korkealla kylämäellä osittain luonnontilaisen puutarhan ympäröimänä. 1700-luvulla rakennettu hirsirakenteinen päärakennus on säilynyt lähes muuttumattomana. Muutoksiin lukeutuu mm. peltikatteen vaihtaminen. Hirsirakenteisessa yksikerroksisessa päärakennuksessa on pystylautavuoraus ja 6-ruutuiset ikkunat. Näkymät talosta suuntautuvat pohjoispuolella oleville viljelyksille. Antasin pihaan kuuluva kivenhakkaaja Salinin rakentama navetta on nykyisin rauniona. Säilyneitä rakennuksia ovat veisteytin pylväin koristettu luhtiaitta, maakellari ja hirsirakenteinen aittarakennus. Antaksen talon läheisyydessä on nykyään tyhjänä oleva Eklöfin torppa.

Antasin entinen kenraalin virkatalo on autioitunut. Päärakennusta ympäröi pääosin luonnontilainen puutarha

Kylän keskellä, Lapinkylään johtavan tien varressa, sijaitsevat Envaldsin ja Jossasin tilat, joiden pihapiirit ovat säi-

lyneet yhtenäisinä. Envaldsin hirsirakenteinen päärakennus on vanhimmilta osiltaan vuodelta 1897. Rakennuksessa ovat säilyneet mm. alkuperäiset ikkunat. Nykyinen ulkoasu on peräisin vuosien 1935-36 korjaustöiden ajalta, jolloin rakennusta korotettiin. Envaldsin pihapiiriin kuulu vanhoja talousrakennuksia kuten navetta, kotitarvesaha ja hirsilato. Jossasin tilan vanhimmat rakennukset sijaitsevat päärakennuksen ympärillä. 1840-luvulla rakennettu yksikerroksinen, hirsirakenteinen päärakennus on säilynyt lähes alkuperäisenä. Satulakattoisessa rakennuksessa on pystylaudoitettu julkisivu. Jossasin pihapiirissä on useita ulkorakennuksia kuten luhtiaitta, talli, sauna, navetta ja latoja.

Envaldsin tila kyläteiden risteyksessä.

Kylänraitti Envaldsin kohdalla.

Jossasin hyvin säilyneeseen pihapiiriin kuuluvat mm. vanha päärakennus ja luhtiaitta.

Kylän itäpuolella sijaitsevan Malmgårdin kartanon pihapiirissä ovat säilyneet uusrenessanssityylinen, tiilirakenteinen kartanorakennus vuodelta 1919 sekä suuri, kivenhakkaaja Salinin rakentama luonnonkivirakenteinen navetta vuodelta 1909. Kaksikerroksinen päärakennus rakennettiin vanhan, 1910-luvulla palaneen päärakennuksen tilalle. Rapattu päärakennus on varustettu kahdella ristipäädyllyllä. Kartanossa oli vielä 1800-luvulla useita talousrakennuksia. Kartano toimi 1760-luvulta 1800-luvun alkuun asti Lapinjärven-Ruotsinpyhtään piirin nimismiehen virkatalona ja 1800-luvun alussa käräjäpaikkana. Vuonna 1876 Lapinjärven yläkansakoulu aloitti toimintansa kartanon päärakennuksessa.

Malmgårdin kartanon päärakennus Heikinkylään johtavan kylätien varrella.

Malmgårdin kartanon navettarakennus vuodelta 1909.

Kylänraittia vanhalla kylätontilla.

LAPINKYLÄ

Id: 20874

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Lapinjärven eteläosassa sijaitseva Lapinkylä oli ennen isojakoa (1765) tiiviisti rakennettu ryhmäkylä. Isojaon myötä kylärakenne hajosi. Viimeistään 1700-luvulla muotoutuneen avoimen peltomaiseman ympäröimä maatalousvaltainen kylä jakautuu nykyisin neljään eri osaan.

Kylätontti lännestä kuvattuna.

Kylätien varressa sijaitsevien suurehkojen maatalojen rakennuskanta on osittain uudistunutta. Parhaiten säilyneisiin pihapiireihin lukeutuvat Svennas vanhalla kylätontilla sekä Petas kylän länsipuolella.

Kylän länsiosan maatiloja. Bolunda.

Kylän länsiosan maatiloja. Rockas.

Svennasin hyvin säilyneiden rakennusten nykyinen ulkoasu on 1920-luvun muutostöistä peräisin. Pihapiirin aitat

on siirretty Myrskylästä. Petaksen satulakattoinen päärakennus on vanhimmilta osin 1600-luvulta. Kivinavetta on vuodelta 1885, sauna ja aitta ovat 1800-luvulta. Pihapiirissä on myös pienempi kesäasunnoksi kunnostettu asuinrakennus.

Petaksen tila kylän länsiosassa.

Kylän etelälaidalla sijaitsee 1960-luvulla rakennettu ja 2000-luvun alussa laajennettu meijerirakennus. Harsböleen johtavan tien varrella on säilynyt kylien yhteinen jugend-tyylinen seuratalo.

Peltoaukean etelälaidalla olevaa entistä meijerirakennusta on laajennettu vuoden 2003 jälkeen.

Seuratalo sijaitsee kauempana Lapinkylän eteläpuolella.

HARSBÖLEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20688

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Harsbölen kylä sijaitsee Lapinjärven eteläisimmässä osassa, lähellä Pernajan, Liljendalin ja Ruotsinpyhtään rajaa. Kylä on rakentunut keskiajalta lähtien Taasianjoen länsirannalle, viimeistään 1700-luvun lopulla muotoutuneiden tielinjausten risteykseen. Kylä on säilyttänyt tiiviikhön ryhmäkylämäisen luonteensa. Useat vanhalla kylätontilla ja sen välittömässä läheisyydessä olevat tilat harjoittavat edelleen maataloutta. Kapealla moreeniharjanteella sijaitsevaa kylää ympäröivät pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Kylämäen eteläpuolella, Taasianjoen rannalla olevat pellot olivat niittyinä vielä 1700-luvulla. Nykyisin laitumet sijaitsevat lähellä tilakeskuksia.

Harsbölen kylämäki lounaasta kuvattuna.

Tessjoelle johtava tie kulkee Harsbölen läpi.

Kylän eri-ikäiset rakennukset sijaitsevat vanhoilla, viimeistään 1800-luvun puolivälistä periytyvillä rakennuspaikoilla. Vuonna 1787 kylän tontit sijaitsivat Taasianjoelle johtavan tien varressa. Tontit muodostivat rivikylän samassa paikassa, jossa vielä nykyisinkin on kylän keskusta. Vanhoista kantatiloista Nybondas ja Storgård sijaitsevat edelleen

vanhoilla paikoillaan kylänraitin varressa, Rosas ja Nilsas ovat sittemmin siirtyneet ryhmäkylästä hieman kauemmas.

Vanhin rakennuskanta sijaitsee kylänraitin tuntumassa, metsän ja pellon rajassa.

Nybondaksen kantatila sijaitsee edelleen vanhan kylänraitin varrella.

Nybondaksen hyvin säilyneessä pihapiirissä oleva asuinrakennus periytyy oletettavasti 1800-luvulta, Storgårdin päärakennus on rakennettu oletettavasti 1900-luvun alussa. Storgårdin pihapiiriin kuuluu myös hyvin säilynyt, mansardikattoinen sementtitiilinavetta. Nybondaksesta erotettujen Ådalin ja Nygårdin tiloilla on säilynyt useita hirsirakenteisia talous- ja asuinrakennuksia sekä osittain luonnonkivirakenteinen navettarakennus. Maisemallisesti näkyvällä paikalla olevan Rosaksen uudistetut rakennukset sijaitsevat kylän eteläpuolella, peltoaukean laidalla.

Nybondaksen pihapiiriä.

Storgårdin päärakennus.

Storgårdin navettarakennus kylänraitin varrella.

Rosaksen tila sijaitsee kylän eteläpuolella, peltoaukean laidalla.

Kylämäen länsi- ja pohjoispuolella on pienempiä, mökki-mäisiä asuinrakennuksia, jotka ovat peräisin 3 / 3 18.4.2007 10:36 ilmeisesti vuosilta 1900-1978. Kylämäen luoteispuolella on lisäksi 1800-luvun lopulta periytyvä Backaksen pihapiiri, johon kuuluva yksikerroksinen, satulakattoinen päärakennus on vuodelta 1899.

Luonnonkivivaadereista muurattu silta ylittää Taasianjoen kylämäen kaakkoispuolella. Sillan kupeessa on säilynyt kylän hirsirakenteinen pajarakennus.

Taasianjoen ylittävä silta on luonnonkivirakenteinen.

Sepänpaja Taasianjoen rannassa.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 26.7.2006 ja 1.8.2006
Kuvaaja Johanna Forsius
Kuvausaika 2.7.2003 ja 3.7.2003

Lähteet

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Korhonen, Mikael, Kuvaja, Christer: Lapinjärven historia, kaksi kieltä – yksi kunta. Lapinjärven kunta 1995.

Kulttuurihistoriallisten kohteiden inventointi, Lapinjärvi, Koskenkylänjokilaakson osayleiskaava-alue. Paavo Ristola Oy, 1999.

Kulttuurimaisemainventointi 1989. Itä-Uudenmaan seutukaavaliitto 1990, julkaisu 11.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993.

Vikkula, Anne: Lapinjärven esihistorialliset vaiheet. Teoksessa Lapinjärven historia, kaksi kieltä – yksi kunta. Korhonen, Mikael, Kuvaja, Christer. Lapinjärven kunta 1995.

Ympäristöhoitoinventointien yhteenveto 1988. Itä-Uudenmaan seutukaavaliiton julkaisu 7 1988, Porvoo.

LILJENDAL

Pernajaan kuulunut Liljendalin kappeli perustettiin rukoushuonekuntana todennäköisesti vuonna 1734. Kappeli-seurakunta muodostettiin vuonna 1791. Päätös erottaa Liljendal omaksi seurakunnaksi tehtiin vuonna 1914.

Liljendalin maisemaa hallitsee Koskenkyläjoen keskijuoksun kulttuurimaisema. Laaja jokilaakso on pinnanmuodoltaan alavaa ja tasaista viljelymaisemaa, jota ympäröivät metsäiset mäki- ja kankaremaanniemekkeet ja muutamat harjujaksot. Liljendal on perinteinen maatalouspitäjä, jonka pinta-alasta lähes kolmannes on peltoa. Metsäalueet ovat osaksi rapakivialueen vaikeakulkuista lohkariekkoa.

Asutus on keskittynyt Koskenkylänjokilaakson reunoille pieniksi nauhamaisiksi kyliksi tai ryhmäkyliksi laakson keskellä kohoaville mäille ja kummuille. Kunnan keskiosissa on maakunnan suurimpiin järviin lukeutuva Hopominjärvi. Loviisanjoki virtaa kunnan itäosan halki ja sen ympäristöä hallitsevat laajat viljelyaukeat.

Kunnassa on kaikkiaan yhdeksän keskiajalta periytyvää kylää. Kylät ovat taloluvultaan suuria ja niissä on säilynyt paljon 1800-luvun ja 1900-luvun alun rakennuskantaa. Parhaiten tiiviin ryhmäkylän rakenteensa ovat säilyttäneet Drombomin, Garpomin ja Embomin kylät. Hyvin säilyneen kyläasutuksen joukossa on kuitenkin myös uudisrakennuksia. Torppa-asutusta Liljendalissa on ollut poikkeuksellisen vähän. Uudempaa rakennuskantaa on enimmäkseen kirkonkylällä.

Kirkonkylän (Sävträsk) eteläpuolella Koskenkylänjoki levenee laajaksi, miltei umpeenkasvaneeksi järveksi, jonka rannalla on sijainnut Liljendalin merkittävin kartano Sävträskin entinen everstinpuustelli. Kirkonkylän jälkeen jokilaakso kapenee vain muutaman sadan metrin levyiseksi.

Liljendalin kirkko, jonka on suunnitellut arkkitehti Theodor Decker, on rakennettu nykyiselle paikalleen vuonna 1886. Maatalouspitäjän vanhimma teollisuusperinteestä on säilynyt Meijerinmäki kirkonkylän pohjoispuolella.

Loviisanjokilaakson kylät Andersby ja Hommansby liittyvät laajempaan Pernajan kunnan puolelle jatkuvaan Loviisanjokilaakson kulttuurimaisemakokonaisuuteen. Jokilaaksossa kulkee myös Loviisasta Lapinjärvelle johtava maantie.

Maantiet ja kylätiet ovat olleet pääosin käytössä 1800-luvun puoliväliin mennessä. Alueen pääliikenneväylä on uudempi, Koskenkylänjokilaakson etelä- ja itälaitaa suurpiirteisesti seuraava kestopäällysteinen Helsingin-Joensuun välinen valtatie nro 6.

Vuonna 1900 valmistunut Loviisa-Lahti -rata kulkee kunnan läpi itä- ja pohjoisosissa. Michelspiltomin seisakkeen rakennuskanta on ainoa Loviisa-Vesijärvi (Lahti) -radan

rautatieläissalue, joka on pihapiireineen säilynyt rakentamisvaiheen asussa.

LILJENDALIN KIRKONKYLÄ

Id: 20737

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Vanhimmat historialliset kerrostumat Liljendalin kirkonkylän alueella ovat kivikauden asuinpaikkalöydöt, joita on tehty Koskenkylänjoen varrelta Lindbackan rinteeltä sekä Hembakan metsäsaarekkeesta läheltä nykyistä kirkkoa. Vanhin kiinteä asutus on sijainnut keskiajalla Koskenkylänjoen itärannalla paikalla, jossa on nykyisin Malmgårdiin johtavan tien risteys. Vuonna 1570 maatiloja oli kylässä 20.

Kylänraitia kirkon läheisyydessä.

Liljendalin säteri muodostettiin kahdeksasta maatilasta vuonna 1621. Kyläasutus koostui tuolloin kolmesta taloryhmästä, Storbystä, Veckumista ja Söderbystä, joiden lähiympäristöön asutus on sijoittunut 1700-luvun lopulta lähtien. Vanhimmat maatilojen pihapiirit ovat säilyneet mittakaavaltaan perinteisinä, vaikka rakennuskanta onkin monin paikoin uudistunut.

Asutus sijoittuu kirkonkylän alueella mäille ja kyläteiden varsille. Uudisrakentaminen noudattelee vanhaa rakennusten sijoitteluperiaatetta, joskin uusia asuinalueita on syntynyt myös aiemmin rakentamattomina olleille paikoille. Joen vartta seurailevan, viimeistään 1700-luvulta lähtien käytössä olleen maantien varteen sijoittuneesta varhaisimmasta asutuksesta on jäljellä mm. vanha Liljendalin säterin paikka keskiaikaisen kylätontin tuntumassa joen itärannalla. 1700-luvulla kartano oli everstin puustellina. Vuonna 1736 valmistuneen päärakennuksen lisäksi kartanokokonaisuuteen kuului lukuisia sivu- ja talousrakennuksia. Niistä on nykyisin jäljellä ainoastaan 1820-luvulla rakennettu nk. Bagarstugan ja aitta sekä vuonna 1909 rakennettu talli (myöhemmin leipomo ja varasto). Ulkoasultaan ja rakenteiltaan hieman muutettu bagarstugan toimi vuosina 1938-70 koulurakennuksena ja on nykyisin ravintolana. Vuonna 1820 puretun ja uudelleen rakennetun (mutta vuonna 1929 palaneen) päärakennuksen paik-

kaan nähden suorakulmaisesti rakennettiin seuratalo vuonna 1954. Hyvin säilyneessä seuratalossa toimivat kirjasto ja urheilutila vuoteen 1961 saakka. Rakennuskonaisuuteen kuuluva, kotiseutumuseon käytössä oleva luhtiaitta siirrettiin paikalle 1970-luvulla. Historiallisen kartanoalueen eteläreunassa sijaitsee lukkarin vuonna 1821 rakennuttama entinen pitäjätupa, joka siirrettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1890 kartanon työntekijöiden asunnoksi.

Liljendalin kartanon rakennuksista on säilynyt vanha siipirakennus, nk. Bagarstugan.

Koskenkylänjoen ylittävän kolmiaukkoisen, vuosina 1901-02 rakennetun kiviholvisillan länsipuolella on säilynyt vanha hautausmaa, jonka vieressä ovat sijainneet 1700-luvulla rakennetut kirkkorakennukset. Hautausmaan laajennuksen suunnitteli vuonna 1929 Ossian Lundén. Vuonna 1779 valmistunut vanha kirkko purettiin, kun Liljendalin nykyinen, muodoltaan länsitorinallinen pitkäkirkko valmistui vuonna 1886 kylätontin koillispuolelle. Uusgotiikan ja uusrenessanssin tyyliin sisältyvän puukirkon suunnitteli Theodor Decker. Kirkkoa ympäröivä kivimuri on vuodelta 1889. Kirkon lähiympäristössä ovat säilyneet kansakoulurakennus vuodelta 1890 sekä Lunsasbackenin käsityöläisten asuinalue 1800-luvulta. Kirkon ympäristöä leimaavat kuitenkin matalat, 1960- ja 1970-luvuilla rakennetut rivitalot sekä myöhempi liikerakennus. Kirkonmäen etelärinteessä ovat säilyneet sekä vanha hirsirakenteinen yksikerroksinen kunnantalo (1891) että alun perin terveystaloksi rakennettu, kaksikerroksinen nykyinen kunnantalo, jonka on suunnitellut Eva Kuhlefelt-Ekelund (1953). Sillan kupeessa sijaitsevan Petaksen maatilan rakennuskanta on pääosin 1900-luvun alkupuolelta peräisin.

Liljendalin puukirkko vuodelta 1886.

Vanha ja nykyinen kunnantalo.

Koskenkylänjoen ylittävä kolmiaukkoinen kiviholvisilta 1900-luvun alusta.

Kirkonkylän asutusta ympäröi alava jokilaakson peltomaisema, jota reunustavat metsäiset moreeni- ja kallioselänteet. Peltomaisema on säilyttänyt avoimuutensa viimeistään 1700-luvun loppupuolelta lähtien. Joen vartta reunustivat vielä 1700-luvulla niityt, erityisesti joen länsirannan

nalla. Niityt otettiin viljelykseen osittain jo 1800-luvun puoliväliin mennessä, myöhemmin kokonaan.

Keskustan pohjoispuolella sijaitseva Veckumin maatilojen kokonaisuus on säilyttänyt raitin varteen keskittyneen perinteisen luonteensa. Vanhimpia säilyneitä maatalouden liittyviä rakennuksia ovat riihet ja pihapiireissä olevat luhtiaitat. Muutoksia kokeneista asuinrakennuksista vanhimpia on Helgasin hirsirakenteinen päärakennus, jonka vanhimmat osat ovat vuodelta 1811. Storgårdsin päärakennus periytyy vuodelta 1894. Useat Veckumin ympäristössä olevat maatilat sijaitsevat isojaon (1911-19) aikaisilla paikoillaan.

Veckumin tiloilla on säilynyt useita vanhoja talousrakennuksia.

Veckumin pohjoispuolella, joen itäpuolella olevalla Meijeribackenilla, on sijainnut viinanpolttimoita 1800-luvun puolivälissä sekä meijereitä, joista viimeisin rakennettiin vuonna 1911. Kvarnforsenissa on ollut 1600-luvulta lähtien useita myllyjä ja sahoja, joista on tiettävästi säilynyt muutamia jäänteitä.

ESKILOMIN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20739

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Koskenkyläjokilaakson itäisellä reunalla sijaitseva Eskilomin kylä mainitaan ensimmäisen kerran vuoden 1540 asiakirjoissa. Kahdelle mäelle muodostunut kylä on säilyttänyt tiivihkön ryhmäkylämäisen luonteensa huolimatta uusjaon (1908-10) seurauksena tapahtuneesta tilojen ulosmuutosta kylätontilta. Pääosin rakennukset sijaitsevat viimeistään 1800-luvun kuluessa muodostuneilla rakennuspaikoilla. Vanhat, hyvin hoidetut pihapiirit ovat säilyneet mittakaavaltaan perinteisinä ja useat vanhat päärakennukset on korjattu rakennusten historiaa kunnioitten. Uudemmat rakennukset sijaitsevat maisemaan hyvin sopeutuvilla paikoilla, useimmiten pellon ja metsän rajassa.

Keskiaikaisperäinen kylätontti idästä kuvattuna.

Eskilomin rakennusryhmien ympärillä on edelleen käytössä olevia laitumia, joista yksi sijaitsee kylän keskellä, Rutumiin, Mickelspiltomiin ja Liljendalin kirkolle johtavien teiden risteyksessä, entisellä kivikkoisella pellolla. 1700-luvun pellot ja joenvarren entiset niityt levittäytyvät vielä nykyisinkin jokilaaksossa tasaisena ja avoimena viljelymaisemana. Mickelspiltomiin johtavan tien koillispuoliset pellot ovat kuitenkin nykyisin metsänä. Metsäiseen moreenivyöhykkeeseen rajautuvan peltomaiseman etelälaidalta on löydetty kaksi kivikautista asuinpaikkaa.

Kyläkuvaa elävöittävät edelleen käytössä olevat vanhat laidunalueet.

Keskiaikainen kylätontti sijaitsee nykyisten Lassasin ja Eskilsin tilojen paikalla, jokea kohti työntyvän moreeniselänteen reunassa. Paikalla on runsaasti jääkauden-aikaisia siirtolohkareita, joiden välissä mutkitteleva vanha tielinjaus on peräisin viimeistään 1700-luvulta. Rakennuskannaltaan yhtenäisenä säilyneellä kylätontilla olevat maatilat harjoittavat mm. karjataloutta. Raitin varrella on säilynyt suurehkoja, osin luonnonkivirakenteisia talousrakennuksia. Kylätontin 1-1 ½ -kerroksiset, puurakenteiset asuinrakennukset ovat eri-ikäisiä, pääosin 1900-luvun alkupuolella ja 1950-luvulla rakennettuja.

Vanhimpiin säilyneisiin pihapiireihin kuuluva Berghem sijaitsee vanhan kylätontin koillispuolella, 1900-luvulla oikaistun tien varressa. Suuren puutarhan ympäröimä, hyvin säilynyt hirsirakenteinen päärakennus on oletettavasti 1700- ja 1800-lukujen vaihteesta. Pihapiirissä oleva savusauna on ilmeisesti saman ikäinen. Ulkorakennusten rivi on puolestaan vuodelta 1926.

Berghemin päärakennus on kylän vanhimpia.

Rutumiin johtavan tien varrella on useita hyvin säilyneitä rakennuskokonaisuuksia, joista monet rajautuvat tiehen kiinni. Maisemallisesti näkyvillä paikoilla sijaitsevat Kamarsin, Backasin ja Nybondaksen tilat, joiden suurehkot päärakennukset ovat 1900-luvun alkupuolella rakennettuja. Hyvin hoidettuihin pihapiireihin kuuluvat puutarhat ja useat talusrakennukset.

Backas sijaitsee Rutumiin vievän tien varrella.

Useat uusjaossa kylätontilta ulosmuuttaneet tilat sijoittuivat kylän lounaispuolella levittäytyvän peltoaukean laidan sekä joen rantaan. Peltomaiseman keskellä sijaitsevat hyvin säilyneet Hemgårdin ja Övre-Mickosin maatilat, jotka koostuvat maisemaan hyvin sopeutuvista rakennuksista. Uusjaossa siirtyneen Övre-Mickosin tilan kapearunkoinen, 1 ½-kerroksinen vanha päärakennus on mansardikattoinen.

MICKELSPILTOMIN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20738

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Liljendalin luoteisosassa sijaitseva Mickelspiltomin kylä mainitaan ensimmäisen kerran vuoden 1540 asiakirjoissa. Keskiaikaisperäinen kylätontti sijaitsee Koskenkylänjoen itärannalla olevalla moreeniharjanteella paikassa, jossa joki tekee jyrkän mutkan. Asutus muodosti ennen isojakoa (1756) nk. ryhmäkylän, jossa rakennukset sijaitsivat tiiviisti toistensa läheisyydessä. Nykyinen kylätontin ympäristöön hajautunut asutus sijaitsee pääasiassa 1700-luvun lopun ja 1800-luvun puolivälin rakennuspaikoilla, viljelysten ympäröimillä moreeniharjanteilla. Maatilojen pihapiirit ovat säilyneet mittakaavaltaan perinteisinä, mutta niiden rakennuskantaa on uudistettu voimakkaasti. Erityisesti monet vanhat asuinrakennukset on korjattu näyttämään alkuperäistä rakentamisaikaansa nuoremmilta. 1900-luvun kuluessa uusia rakennuspaikkoja muodostui lähinnä kylän koillispuolella kulkevan Loviisa-Vesijärvi –radan tuntuumaan, pellon ja metsän rajaon. Myös kylätontilla nykyisin sijaitsevat asuinrakennukset, kirjasto ja palasema ovat 1900-luvulla rakennettuja.

Viljelysten ympäröimä keskiaikaisperäinen kylätontti sijaitsee Koskenkylänjoen rannalla.

Mariebergin tilan rakennukset kuuluvat vanhimpiin alueella säilyneisiin. Tila perustettiin vuonna 1755, kun Trumpe-tasin rustholli jaettiin kahteen osaan. Tila sijaitsee alkupe-raisellä paikallaan joen etelärannalla, kylätontin kaakkoispuolella. 1700-luvulla rakennetussa, vaakavuoratussa, yksikerroksisessa päärakennuksessa on päistään aumattu mansardikatto. Nykyisin melko huonokuntoista entistä päärakennusta laajennettiin itäpäädystään suurella keittiöllä vuonna 1910. Rakennuskokonaisuuden eteläreunassa sijaitsevista talusrakennuksista vanhin on vuonna 1909 rakennettu navettarakennus. Taka-alalle jäävä uudempi asuinrakennus on vuodelta 1966.

Jokilaaksossa peltojen keskellä mutkittelevan maantien varressa sijaitsee suurikokoinen, vuonna 1898 rakennettu entinen kansakoulurakennus. Vuonna 1922 laajennettu rakennus on kaksikerroksinen ja siinä on päistään aumat-

tu mansardikatto. Maisemallisesti merkittävällä paikalla sijaitseva rakennus remontoitiin vuonna 1982 alkoholistiparantolaksi. Piharakennukset on muutettu sauna- ja asuinrakennuksiksi.

Radan varressa sijaitsee entinen asemarakennus vuodelta 1900. Sen rakentamistalteen aikaisessa asussa säilyneeseen pihapiiriin kuuluvat myös talousrakennus ja kellari. Yksikerroksinen, satulakattoinen hirsirakennus on rakennettu Valtionrautatien tyyppiirustuksia mukaillen. Punamullatun seisakerakennuksen lounaispäädyssä on matalampi, aumakattoinen eteisosa. Aseman läheisyyteen rakennettiin 1900-luvun alussa rautatieläisten asuntoja, joista useat ovat säilyneet.

Mickelspiltomin asema.

Maatalousvaltaisen kylän tasaiset ja laajat, jokea reunustavat peltoalueet ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Kylän läpi kulkeva, Liljendalin kirkolle ja Kreivilään johtava päällystämätön tie on pääasialliselta linjaukseltaan viimeistään 1700-luvun lopulta peräisin. 1800-luvun kuluessa tien linjausta muutettiin kylätontin kohdalla. Vielä tuolloin oli käytössä sittemmin raunioitunut Koskenkylänjoen ylittänyt silta nykyisen sillan eteläpuolella. Sillan kupeessa sijainneet myllyt on purettu. Kosken partaalla Kreivilän puolella on jäljellä vuonna 1903 perustetun Mickelspiltön sågverks AB:n sahan (1935), sähkölaitoksen (1917) ja vehnämyllyn (1935) rappeutuneita rakenteita.

Vanhan sillan rauniot kylätontin vieressä.

Nykyinen tielinjaus ja silta kylätontin kohdalla on rakennettu ennen vuotta 1943.

GARPOMIN, EMBOMIN JA DROMBOMIN KYLIEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20740

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Garpomin, Embomin ja Drombomin keskiajalta periytyvät kylät sijaitsevat Koskenkylänjokilaaksossa Liljendalin lounaisosassa. Perinteisen rakenteensa säilyttäneissä kylissä asutus on sijoittunut laakson metsäisille reunoille ja kumpareille. Garpom ja Embom sijaitsevat joen itäpuolella, Drombon länsipuolella. Jokilaakson alava viljelymaisema yhdistää kylien kulttuurimaisemat suurmaisemakokonaisuudeksi. Vanhimmat pellot sijaitsevat kylätonttien välittömässä läheisyydessä moreenivyöhykkeiden reunoilla. Myös joen varressa olleet laajat 1700-luvun niittyalueet ovat nykyisin viljelyksessä.

Erittäin tiiviisti rakentuneet ryhmäkylät Garpom ja Embom ovat sijoittuneet pitkänomaiselle, savi- ja hiesumaiden ympäröimälle moreenivyöhykkeelle. Kylien rakennuskanta koostuu pääasiassa maatalojen asuin- ja talousrakennuksista sekä pienimittakaavaisemmista mäkituvista. Useimpia asuinrakennuksia on uudistettu ja perinteisemmän rakennuskannan joukkoon on rakennettu matalia, tiilirakenteisia asuintaloja erityisesti 1970-luvulla. Uudisrakennukset on sijoitettu kylän perinteinen rakenne säilyttäen oletettavasti vanhoille rakennuspaikoille. Vanhimpaan kerrostumaan kuuluvat kapeat kylätiet mutkittelevat rakennusten lomassa. Kylissä on säilynyt muutamia 1800-luvulla rakennettuja talousrakennuksia, kuten aittoja ja riisiä. Tilakeskusten uudemmat ja kookkaammat talousrakennukset sijaitsevat pääasiassa rakennetun vyöhykkeen reunoilla.

Garpomin kylä on säilyttänyt erittäin tiiviin ryhmäkylämäisen luonteensa hyvin.

Joerannassa olevalla metsäisellä tontilla sijaitsee entinen vaakalauoituksella vuorattu kaksikerroksinen kansakoulurakennus, jossa on päistään aumattu mansardikatto. Vuonna 1920 valmistuneessa, nykyisin yksityisomistuk-

sessä olevassa rakennuksessa toimi retkeilymaja 1980-90-luvuilla.

Entinen kyläkoulu sijaitsee Koskenkyläjoen rannalla.

Garpomin läpi kulkee vanha valtatie 6:n tielinjaus. Sen itäpuolella oleva Haddasbackenin viimeistään 1700-luvun lopulta periytyvä rakennuspaikka on nykyasultaan epäyhtenäinen.

Drombomin kyläasutus sijaitsee nauhamaisesti kylätien varressa, jokea kohti työntyvän moreeniselänteen reunassa. Kylän pohjoispuolella kulkee vanha Liljedalin kirkolta Malmgårdiin johtava maantie, joka myötäilee kauniisti maastonmuotoja. Rakenteellisesti yhtenäinen kyläasutus koostuu niin mautilojen pihapiireistä kuin pienemmistä entisistä käsityöläisasunnoistakin. Tiiviisti rakentuneen kylänraitin varrella on säilynyt mm. 1700-luvulla rakennettu päreillä vuorattu hirsirakennus, jonka pihapiirissä on aitta vuodelta 1773. Muita hyvin säilyneitä perinteisiä pihapiirejä ovat mm. Hallonberg ja Äppelgård kylän pohjoisosassa. Kylän etelälaidalla olevat pihapiirit ovat epäyhtenäisempiä.

Drombomin kylä on rakentunut nauhamaisesti kylätien varteen.

Drombomin pohjoisosassa on säilynyt vanhoja käsityöläisten asumuksia. Taustalla päreillä vuorattu talo 1700-luvulta.

ANDERSBY JA HOMMANSBY

Id: 20750

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Loviisanjokilaaksossa, Liljedalin itäosassa sijaitsevat Adersbyn ja Hommansbyn kylät, joista löytyvät ensimmäiset maininnat 1500-luvun asiakirjoissa. Seutu on ollut asuttua myös varhaisella kivikaudella (3000-1500 eKr.), mistä kertovat huomattavat kivikauden asuinpaikkalöydöt joen varrella Andersbyn Kvarnbackenilla. Kylät ovat rakentuneet pohjois-eteläsuuntaisen joen molemmille reunoille. Andersby sijaitsee korkeammalla, harju- ja moreeniselänteen reunassa, kun taas Hommansby on pitäjän muista kylistä poiketen sijoittunut aivan joen rantaan savi- ja hiesumaalle. Kylät ovat muodoltaan rivikyliä, joissa pihapiirien päärakennukset ovat perinteisesti sijoittuneet kylän halki kulkevan tien varteen. Tiestö on muodostunut viimeistään 1800-luvun puoliväliin mennessä, osittain jo aiemmin. Jokilaakson pellot ovat olleet viljelyksessä tai niittyinä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien.

Hommansby sijaitsee Loviisanjokilaaksossa laajojen viljelysten ympäröimänä. Kuvattu Andersbyn suunnalta.

Molemmissa kylissä oli suuret tulipalot 1800-luvulla, Andersbyssä 1839 ja Hommansbyssä 1858. Nykyinen aiempaa hajautuneempi kyläasutus onkin rakentunut pääasiallisesti palojen jälkeen. 1800-luvun rakenteensa ja mittakaavansa säilyttäneiden kylien asutus koostuu pääasiassa vanhoista maatilojen pihapiireistä, pienemmästä mökkimäisestä asutuksesta sekä uudemmasta omakotiasutuksesta. Rakennuskantaa on uudistettu paikoin voimakkaasti.

Andersbyn kotiseututalo Wårdkulla on entinen Grimsin tilan päärakennus, joka otettiin 1900-luvun alussa VPK:n käyttöön. Satulakattoisen punamullatun rakennuksen nykyinen asu on pääasiassa peräisin vuoden 1929 muutostyöstä, jossa rakennus muutettiin Evankeliumiyhdistyksen tarpeisiin.

Andersbyn kotiseututalo Wårdkulla kylän läpi kulkevan maantien ja pienemmän kylätien risteyksessä.

Hommansbyssä on säilynyt vuonna 1904 rakennettu kansakoulurakennus, joka vielä nykyisinkin toimii koulukäytössä. Rakennusmestari Bertel Kiljanderin suunnitelmiin mukaan rakennettu yksikerroksinen hirsirakennus on satulakattoinen ja varustettu kahdella poikkipäädyllä. Koulun pihalla oleva ulkorakennus on 1950-60-lukujen taitteesta.

Hommansbyn koulu vuodelta 1904.

Hommansbyn kylätien varrella on säilynyt myös tiilirakenteinen, rapattu meijerirakennus vuodelta 1911. Yksikerroksisen, satulakattoisen meijerirakennuksen pihapiirissä on juustokellari vuodelta 1892 ja ulkorakennus vuodelta 1925.

Hommansbyn kyläraittaa meijerin kohdalla.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 8.9.2006

Lähteet

Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mientö II. Ympäristöministeriö 66/1992.

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkitävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993.

Ympäristönhoitoinventointien yhteenveto 1988. Itä-Uudenmaan seutukaavaliiton julkaisu 7 1988, Porvoo.

LOVIISA

Loviisan kaupunki perustettiin vuonna 1745 Pernajan kunnan alueelle Loviisanlahden pohjukkaan Degerbynimisenä, kun Hamina oli jouduttu luovuttamaan Turun rauhassa Venäjälle. Loviisasta tehtiin läänin uusi pääkaupunki ja sitä alettiin linnoittaa. Loviisan maalinnoitus, johon kaupungin edustalla oleva Svartholman saarilinnake kuuluu, on osa Ruotsin 1740-luvulla käynnistämää suurta merilinnoitushanketta. Tavoitteena oli bastionein ympäröity kivirakennuksista koostuva kaupunki sekä linnoitusvyöhykkeen ulkopuolinen esikaupunki.

Augustin Ehrensvärdin linnoitussuunnitelmasta toteutui ja on säilynyt graniitista muuratut bastionit Rosen ja Ungern, joiden välistä Suuren rantatien linjaus kulkee, bastioni Adolf Fredrikin pohja, joukko maavalleja sekä muutama kivirakennus (Komendantin talo, ns. Fortifikationshuset ja kasarmi Lilja). Svartholman merilinnake rakennettiin avomerelle johtavan, merkittävän laivareitin varrelle. Linnake raunioitui räjäytyksessä vuonna 1855.

Puukaupunki syntyi vapaasti linnoituksen eteläpuolelle. Loviisan vuoden 1855 suuressa kaupunkipalossa säästynyt alakaupunki on yksi maan yhtenäisimmistä 1700-luvun kaupunkialueista, jonka asemakaava, kaupunkirakenne sekä rakennuskanta ovat säilyneet hyvin. Pitkille ja suorille katunäkymille antavat leimansa 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuolella rakennetut pienikokoiset rakennukset.

Vuosina 1748-1775 Loviisa toimi Kymenkartanon läänin pääkaupunkina. Vuonna 1831 lääni lakkautettiin ja Loviisa liitettiin Uudenmaan lääniin. Loviisa oli 1800-luvulla leimallisesti käsityö-, kauppa- ja merenkulkukaupunki, mutta muuttui 1800-luvun lopulla kylpyläkaupungiksi puistoineen, kävelyreitteineen, ravintoiloineen ja kasinoinneen.

Loviisan esplanadi on 1800-luvun lopun asemakaavan pohjalta rakennettu leveä puistokatu, joka jakaa kaupungin kahteen osaan, linnoituksen kaupunginosaan ja Alakaupunkiin. Loviisan kaupunki paloi keskeisiltä osiltaan vuonna 1855. Uusi E.B. Lohrmannin laatima asemakaava, joka muutti kaupunkirakenteen täysin uudeksi, vahvistettiin vuonna 1857.

Esplanadin varrelle rakennettiin 1860-luvulla kaksikerroksisia kivisiä asuin- ja liikerakennuksia, torin laitaan raatihuone ja seurahuone. Esplanadin länsipäätä hallitsee kaupungin punatiilinen, päätytornillinen ristikirkko, joka rakennettiin 1860-luvulla G.T. Chiewitzin ja J. Basilierin suunnitelmien mukaan.

Loviisan länsiosien maisemaa hallitsee pohjois-eteläsuuntainen Myllyharju, jonka päätteeseen kaupunki on rakentunut. Harjun eteläkärjessä ovat Fantsnäsin kartanoalue ja Valkon satama asuinalueineen. Länsiosan keskellä on laaja peltovyöhyke ja harjun reunaan tukeutuvaa kylärakennetta. Toinen laajempi viljelyaukea on Loviisanjokilaaksossa kaupungin pohjoispuolella. Loviisanlahden

itärannan maisemaa hallitsevat metsäiset moreeni- ja kalliomaat. Loviisanlahti jatkuu alavana viljelylaaksona Pernajan ja Liljendalin kuntien puolelle.

Vanhimmat tielinjaukset erottuvat maastossa ja ovat monin paikoin edelleen käytössä. Mm. Suuren Rantatien linjaus kuuluu osana kaupunkirakenteeseen. Loviisan alueella on useita uudempia tielinjauksia, kuten valtatie E18, Valkontie ja ydinvoimalalle johtava tie.

Valko toimi Loviisa -Lahti -rautatien valmistumisen (v. 1901) jälkeen Päijänteen alueen puutavaran ja sahojen tärkeimpänä vientisatamana. Valkon suunnalle on sijoitunut laivatelakkatoimintaa sekä kaupungin merkittävin teollisuusyritys. Sotakorvaussuorituksina Valkossa valmistettiin laivoja ja myöhemmin teräsrakenteita. Valkossa on myös ammattikalastusta palveleva troolisatama ja kalankäsittelyyn liittyvää teollista toimintaa.

Loviisaan liitettiin 1950-luvulla Valkon satama ja kaupungin eteläpuoliset kylät Pernajan kunnasta. Ruotsinpyhtäätä liitettiin Loviisaan 1969 Hästholmenin alue, jonne rakennettiin maan ensimmäinen ydinvoimala 1970-luvun alussa.

Loviisan alakaupungissa on säilynyt 1700-luvun rakennuskantaa. Kaupungin muu rakennuskanta on iältään kerroksellista ja sisältää paljon alkuperäisessä asussaan olevia rakennuksia. Jälleenrakennuskauden alueita on lähinnä keskustan lähiympäristössä ja Valkossa.

Maakunnallisesti merkittäviä alueita ovat kaupungin keskusta, Köpbackan kyläympäristö, Valkon satamaja asuin- ympäristöt sekä Fantsnäsin kartanoalue. Vanhassa merenkulku- ja tapulikaupungissa on ollut 1800-luvun puolivälistä alkaen teollisuutta. Sijainti meren rannalla ja rautatie ovat luoneet edellytyksiä elinkeinotoiminnalle.

LOVIISAN KAUPUNGIN KESKUSTA

Id: 20987

Aluetyyppi: Kaupunkiympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Loviisan kaupunki perustettiin vuonna 1747. Linnoituskaupunki sijoitettiin Loviisanlahteen laskevan joen suulle paikkaan, jossa se katkaisi Suuren Rantatien. Kaupunki kaavoitettiin vuosina 1746 ja 1747 klassisistisen kaavoitusihanteen mukaisesti. A.J. Nordenbergin kaupunkisuunnitelmasta toteutettiin Aleksanterinkadun ja Kuningattarenkadun linjaukset. Myös Raatihuoneentorin etelä- ja pohjoispuolella olevat suorakulmaiset korttelit esiintyivät ensimmäisessä kaavassa. Augustin Ehrensvärdin linnoituskaava (1747) toteutui ainoastaan yksittäisten linnoituslaitteiden ja kasarmirakennusten osalta. Kokonaisuudessaan ensimmäiset kaavat jäivät toteutumatta ja kaupungin asutus sijoittuikin keskeneräiseksi jääneen linnoituksen lounaispuolelle melko vapaamuotoisesti.

Kaupunki paloi keskeisiltä osiltaan vuonna 1855. Loviisan III kaupunginosassa on tulipalolta säästynyt, epäsäännöllisesti rakentunut puukaupunkialue, jonka vanhimmat ra-

kennukset ovat kaupungin perustamisen ajoilta pääosan rakennuskannasta ollessa 1800-luvulta. Laivasillan ja Suolatorin alueet rannan tuntumassa muodostivat pitkään kaupungin elinkeinoelämän keskuksen.

Puukaupunkialue III kaupunginosassa säästyivät vuoden 1855 tulipalolta.

Raatihuoneentorin ympäristö rakentui vuonna 1857 vahvistetun E. B. Lohrmanin ruutuasemakaavan mukaan. Leveä lehmukseen istutettu Esplanadinpuisto jakaa kaupungin itä-länsi-suunnassa kaavan mukaisesti. Puistoa reunustavat pääosin 1860-luvulla rakennetut asuin- ja liikerakennukset. Esplanadin länsipäätä hallitsee harjun laelle rakennettu punatiilinen ristikirkko vuodelta 1865 (G.Th.P. Chiewitz, J.Basilier). Toria ympäröivät kivirakennukset suunniteltiin Chiewitzin toimistossa. Vuoden 1857 kaava toteutui keskustan kortteleissa nykyisen Karlskronabulevardin, Chiewitzinkadun, Oltermanninkadun, Itäisen Tullikadun ja Garnisoninsaaren rajaamalta alueelta.

Esplanadinpuistoa reunustavat tiilirakenteiset asuin- ja liiketalot 1860-luvulta.

Suuren Rantatien linjaus on säilynyt nykyisessä kaupunkirakenteessa lähes ennallaan. Se vastaa nykyisiä Porvoonkadun, Sibeliuksenkadun, Itäisen Tullikadun ja Kuhlefeldinkadun linjauksia. Katujen lähiympäristössä on useita hyvin säilyneitä 1700- ja 1800-lukujen puutaloalueita uudempien asuin- ja liiketalojen joukossa. Yksikerroksiset

satulakattoiset hirsirakennukset muodostavat eheitä katunäkymiä mm. Pohjoisen Tullikadun, Jakob Forssellinkadun ja Sibeliuksenkadun varsilla.

Pohjoisen Tullitien yhtenäinen katunäkymä.

Sibeliuksenkatua reunustavat 1800-luvulla rakennetut puutalot. Taustalla maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva punatiilinen ristikirkko vuodelta 1865.

Suuri Rantatie kulkee Garnisonin puutaloalueen halki Degerbyn linnoituksen kohdalla. Vaatimattomammin rakennetun esikaupunkialueen vanhimmat puutalot ovat 1700-luvulta pääosan ollessa 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Saarelle rakentuneen asutuksen itäpuolella sijaitsee vuonna 1879 perustettu entinen viinatehdas. Rantatien läheisyydessä sijaitsevat bastionit Rosen ja Ungern. Linnoituksen 1750-luvulla rakennetut kasarmirakennukset ja komendantintalo ovat säilyneet uudessa käytössä.

Keskustan pohjoisosassa sijaitsevat kaupungissa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa kukoistaneeseen kylpyläkulttuuriin liittyvät nk. terveyslähteet sekä Kappelinpuistossa sijaitseva puurakenteinen nk. Kappelirakennus 1800-luvun lopulta. Kaupungin pohjoisosassa sijaitsee myös vanhan panimon kaksikerroksinen, tiilirakenteinen tuotantorakennus 1800-luvun puolivälistä. Sen vieressä ovat säilyneet hirsirakenteiset työntekijöiden asuinrakennukset 1800-luvulta.

Kaupunkirakenne jatkuu yhtenäisenä ja ajallisesti kerroksellisenä nk. Alakaupungissa Myllyharjun itäpuolella. Jung & Bomansonin kaava vuodelta 1918 säilytti kaupungin vanhan epäsäännöllisen asutuksen katuverkostoineen. Vuoden 1918 kaavan mukaan rakennettuihin alueisiin lukeutuvat mm. Itäinen Harjutie huviloineen sekä Tullisillan huvila-alue. Harjun itärinteellä on säilynyt myös 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa rakentunut huviloiden vyöhyke. Lähempänä rantaa sijaitsee 1950-luvulla entiselle tupakkapellolle rakennettu yhtenäinen omakotialue.

Läntisen Harjutien varrella olevat pientalotontit kuuluvat Jungin ja Bomansonin puutarhakaupunkimaiseen kaavaan vuodelta 1918.

Tullisillan eteläpuolella meren rannassa sijaitsee Tamminien huvila-alue muotopuutarhoineen. Tullisillan ja Tamminien välisellä alueella oleva uimaranta uimakoppeineen liittyy 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa toimineiden merikylpylän ja kasinon historiaan.

Tullisillan alueella sijaitseva huvila-alue, joka rakennettiin vuonna 1918 hyväksytyin kaavan mukaan.

Vuoden 1918 kaava toteutui harjun länsirinteessä rautatien ja kaavaan kuuluneen Läntisen Harjutien välisellä alueella. 1920-1960-lukujen kuluessa rakentunut pientaloalue puutarhatontteineen muodostaa nykyisin ehyen kokonaisuuden. Myllyharjulla on kaksi hautausmaata, joista uudemman yhteydessä on Kalevi Ilosen suunnitte-

loma kappeli (1983). Vuonna 1882 metsitetyn ja 1800-luvun lopulta lähtien virkistyskäytössä olleen Myllyharjun maamerkkejä ovat mm. vanha tuulimylly sekä vesitorni vuodelta 1961 (Heikki Sirén).

RAUHALANTIEN JA VÄLITIEPIENTALOT

Id: 20988

Aluetyyppi: Taajamaympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

1900-luvun kuluessa rakentunut Rauhalan alue sijaitsee radan länsipuolella Loviisan keskusta-alueen länsilaidalla. Rauhalan ensimmäisiin rakennuksiin lukeutuvat nykyisten Välitien ja Rauhalantien pientalot, jotka muodostavat tiiviisti rakennetun yhtenäisen kokonaisuuden alueen pohjoisosassa. Korttelin keskiosassa olevat 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun 1 ½-kerroksiset puutalot rajautuvat korttelia kiertäviin katuihin pitkiltä sivuiltaan. Satulakattoiset omakotitalot perustuvat oletettavasti tyyppiirustuksiin. Asuinrakennuksia ympäröivät pienehköt puutarhat.

Rauhalantien ja Välitien tiiviisti rakennettu omakotialue. Korttelin keskiosa rakennettiin 1940-50-luvuilla. Kadun toisella puolella sijaitsevat matalammat 1960-luvun omakotitalot.

Korttelin ulkoreunoilla ovat matalammat 1960-luvun alun omakotitalot. Tiiviisti sijoitetut loivalla satulakattolla varustetut pientalot rajoittuvat katuun päätyjulkisivultaan. Myös 1960-luvun talot perustuvat mahdollisesti tyyppiirustuksiin.

UUSIKAUPUNKI JA YMPÄRÖIVÄT ASUINALUEET

Id: 20989

Aluetyyppi: Taajamaympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Suuren Rantatien (nykyisen Porvoonkadun) varrella oleva Uudenkaupungin asuinalue sijaitsee Loviisan keskustan länsipuolella. Asutus oli levinnyt Porvoonkadun varteen kaupungin ulkopuolelle jo 1870-luvulta lähtien tonttipulan vuoksi. Uudenkaupungin työläisille tarkoitettujen asuintonttien saivat vuonna 1899 "väliaikaisen" kaavan ja vuonna 1918

jo rakentunut alue sisällytettiin Jungin ja Bomassonin laatimaan kaupungin asemakaavaan.

Uusikaupunki rakentui 1800-luvun lopulta lähtien työläisten esikaupunkialueeksi.

Uudenkaupungin vanhaa esikaupunkialuetta leimaa ruutukaava. Huomattavan leveiden katujen varsilla on melko hyvin säilyneitä, pääosin vuosina 1905-15 rakennettuja puurakennuksia. Tiivis yhtenäinen asuinalue koostuu yksikerroksisista satulakattoisista yhden perheen asuintaloista, jotka rajautuvat katuihin. Pienet puutarhatontit piharakennuksineen ovat aidattuja. Suurehko asuinalue jatkuu Porvoonkadun pohjoispuolella. Porvoonkatuun rajautuvan puistikon laidalla on säilynyt puurakenteinen pieni kaupparakennus.

Uudenkaupungin yksikerroksiset puutalot rajoittuvat katuihin.

Katunäkymä Uudestakaupungista. Leveät kadut leimaavat aluetta.

Uudenkaupungin pohjoispuolella on jälleenrakennuskaudelle tyypillisistä 1 ½-kerroksisista asuintaloista koostuva alue, joka rajoittuu Myrskylänkatuun ja Liljendalinkatuun. Osittaisesta uudisrakentamisesta ja julkisivumuutoksista huolimatta alue on säilyttänyt yhtenäisen ilmeensä. Puutarhojen ympäröimät asuinrakennukset sijaitsevat katujen suuntaisesti tonttien etureunassa.

Myrskylänkadun ja Liljendalinkadun rajaama jälleenrakennuskauden kortteli.

KÖPBACKA JA HARAVANKYLÄ

Id: 20984

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Loviisan kaupunkikeskustan eteläpuolella sijaitsevat Köpbacka (ent. Kauppamäki) ja Haravankylä tunnetaan keskiajalta lähtien. Kylät kuuluivat vuoteen 1957 saakka Pernajaan. Kylätonttien ympärillä oleva viljelysaukea on seudun vanhimpia. Kylien lähipellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvulta lähtien. Viljelyaukean pohjois- ja länsilaidalla olevat pellot ovat puolestaan vanhaa niittymaata.

Köpbackan kylä sijaitsee harjun länsireunassa viljelyaukean laidalla. Kylä Haravankylästä nähtynä.

Pohjois-etelä -suuntaisen harjun luoteisreunaan rakennut Köpbackan kyläasutus koostuu pienimittakaavaisista pihapiireistä, jotka sijaitsevat kylänraitin molemmin puolin. Vanhin asutus sijoittui alueen pohjoisreunaan paikkaan, jossa kylätie erkanelee vanhasta maantiestä. Kyläkeskustan nykyinen rakennuskanta on pääasiassa 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä.

Köpbackan kylänraittia.

Köpbackan vanhimpiin tiloihin kuuluvat Skeppars ja Hartikas. Skepparsin nykyinen päärakennus on tietyvästi 1900-luvun alusta. Hartikas sijaitsee harjun päällä. Tilaan kuuluvat mm. satulakattoinen päärakennus ja erillinen huvilarakennus. Pihapiiriä rajaa suurikokoinen, satulakattoinen navettarakennus. Vanhan maantien varressa, kyläkeskuksen itälaidalla, sijaitsevat satulakattoinen seuratalo Fagerås (1906) ja kaksi hirsirakenteista entistä koulurakennusta. 1970-luvulle ja 1900-luvun alkuun saakka kaupparakennuksina toimineet yksikerroksiset puurakennukset ovat nykyisin asuinkäytössä.

Köpbackan vanhinta rakennuskantaa maantien varressa.

Peltoaukean keskellä sijaitsevan Haravankylän rakennuskanta koostuu melko tiiviisti rakennetuista maatilojen pihapiireistä ja pienemmistä asuinrakennuksista. Useat rakennukset ovat vuoden 1921 tulipalon jälkeiseltä ajalta. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun rakennuskantaa on paikoin muutettu voimakkaasti ja joukkoon on rakennettu myös uudempia asuintaloja. Vanhimpiin hyvin säilyneisiin pihapiireihin lukeutuvat Mickos, Trumpetas ja Barsas. Kylässä ovat säilyneet myös kaksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa rakennettua punamullattua mökkiä, jotka ovat olleet sepän ja kyläsuutarin käytössä.

Haravankylän raittia.

Köpbackan ja Haravankylän maisemaa rajaavat koillisessa Bellan ja Pitkäsaaren pientaloalueet, jotka sijaitsevat merenrannassa olevalla kapealla harjuvyöhykkeellä. Ajallisesti kerrostuneet asuinalueet periytyvät 1800-luvun lopulta, jolloin asuinrakennukset olivat mm. merimiesten ja sahan työväen käytössä. Alueella on lisäksi vanhaa huvilaa-asutusta. Osittaisista muutoksista huolimatta asuinalueet ovat säilyttäneet pienimittakaavaisuutensa erityisesti rannan puolella. Useita työväen asuinrakennuksia on kuitenkin purettu. Pitkäsaaren eteläpuolella sijaitsee vuonna 1933 perustetun Patunan entisen kalatehtaan (Lovisa Fiskeri Ab, myöh. Suomen Kalastus Oy) alue, jossa on

säilynyt osittain muutettuina 1930- ja 1940-luvun tehdasrakennuksia sekä vanhaa huvila-asutusta.

Harjun itäreunalla sijaitsevat Köpbackan kylään kuuluvat Varvin ja Svenäsin mittakaavaltaan yhtenäiset asuinalueet, joiden rakennuskanta on pääosin ennen vuotta 1920 rakennettua. Hirsirakenteiset, 1-1 ½-kerroksiset asuin- ja huvilarakennukset piharakennuksineen ovat ryhmittyneet rannan suuntaisesti kulkevan radan sekä kylätien varteen melko tiiviisti. Svenäsentien ja Varvintien varsille rakennetut asuinrakennukset ovat olleet 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa lähinnä käsityöläisten ja satamatyöntekijöiden käytössä. Harjun ylittävä, rantaan johtava tielinjaus on muotoutunut viimeistään 1800-luvun puolivälissä.

Varvin asutus on keskittynyt rannan suuntaisen radan ja kylätien varteen.

Köpbackaa ja Haravankylää yhdistävät tiet periytyvät pääosin viimeistään 1700-luvun lopulta. Uudempia tiejärjestelyjä ovat maantien linjaus Köpbackan kaakkoispuolella ja uudehko Valkontie kylätonttien länsipuolella. Merenrannassa kulkeva Valkon ja Loviisan välinen rata on vanhimmalta linjaukseltaan vuodelta 1901. Rataa on sittemmin suoritettu ja levennetty.

VALKON SATAMA JA YMPÄRÖIVÄT ASUINALUEET

Id: 20985

Aluetyyppi: Teollisuusympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Loviisanlahden suulla, Loviisan ja Svartholman puolivälissä, sijaitsee Valkon satama, joka perustettiin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa luotsien ja kalastajien asuttamalle alueelle. Ensimmäisinä vuosikymmeninä satamassa oli tuotannon sijaan ainoastaan lastaustoimintaa. Puutavarayritykset perustivat lautatarhoja kaikkiaan 10 hehtaarin suuruiselle alueelle. Vuonna 1901 valmistunut kapearaitainen rautatie johti satamasta Loviisaan ja aina Lahteen saakka. Vuosina 1945-1965 Valkossa toimi laivanrakennustelakka, joka liittyi alkuvuosina sotakorvausten suorittamiseen. Valkoon rakennettiin tuolloin mm. konepajoja ja konttorirakennuksia. 1960-luvulta lähtien satamassa on ollut lähinnä konepaja-toimintaa. Satama-alueen rakennuskanta on uudistunut.

Valkon satama etelän suunnalta kuvattuna. Betonirakenteiset viljasiilot sijaitsevat maisemallisesti näkyvällä paikalla.

Alueen vanhinta asutusta ovat Rämänkylän ja Rotisenmäen alueet. Vanhimmat rakennukset ovat olleet luotsien, kalastajien ja satamatyöläisten asuinkäytössä. Pienet mökkimäiset asunnot sijaitsevat vapaamuotoisesti ja tiiviisti satama-alueen vieressä. 1900-luvun alussa rakennetut, kooltaan pienet asuinrakennukset ovat hirsirakenteisia, yksikerroksisia ja satulakattoisia ja niiden julkisivuilla on usein katetut avokuistit.

Rotisenmäen asutusta satama-alueen vieressä olevalla kalliolla.

Kauppakadun ja Kirkkokujan varsilla on säilynyt muutamia suurempia puurakennuksia, jotka ovat valmistuneet vuosina 1900-1927. Yhtenäisen katunäkymän muodostavat mm. Valkon ruotsinkielinen koulu (1925), merimiesravintola Rio (1927) ja entinen Elannon kaupparakennus (1906). Kirkkokujalla sijaitsee vuonna 1967 valmistunut tasakattoinen kirkkorakennus.

Kauppakadun yhtenäinen katumiljö 1900-luvun alusta.

Telakkayhtiö Rauma-Repola rakennutti jälleenrakennuskaudella asuintaloja sataman eteläpuolella sijaitsevan Valkolammen ympärille. Vårdöntien varrella ovat säilyneet mm. 1940-luvun lopulla valmistuneet satulakattoiset, yksikerroksiset paritalot. Niiden eteläpuolella sijaitsevat nk. insinöörien asuintalot, jotka valmistuivat 1940-luvun lopulla. Satulakattoiset, 1 ½-kerroksiset insinöörien asuintalot sijaitsevat maaston mukaan sijoitettuina meren rantaan viettävässä rinteessä.

Rauma-Repolan rakennuttamat paritalot 1940-luvun lopulta.

Valkolammen länsipuolella kulkevan Pitkäniityntien varren asutus on rakentunut 1940-luvun lopulta 1960-luvun alkuun. Pientaloista koostuva alue muodostaa hyvin säilyneen ja yhtenäisen esimerkin jälleenrakennuskauden asuinrakennuksista puutarhoineen. Pitkäniityntien pohjoispäässä on säilynyt kaksikerroksinen rapattu koulurakennus vuodelta 1950.

Pernajan kuntaan aiemmin kuulunut Valko liitettiin Loviisaan vuonna 1957.

FANTSNÄSIN KARTANO

Id: 20986

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Fantsnäsin kartano sijaitsee Bredviken-lahden itärannalla Loviisan eteläosassa. Fantsnäs kuului vuoteen 1957 saakka Pernajan pitäjään. Kartano liittyy myös Suur-Sarvilahden kartanon ja Svartholman historiaan.

Pitkän pohjois-eteläsuuntaisen harjun eteläkärjessä sijaitseva kartano on muodostettu yhdistämällä 1600-luvulta periytyvät tilat Smeds ja Veckas. Kartanoympäristö on säilyttänyt olennaisimmat piirteensä 1700- ja 1800-luvuilta. Rakennuksia ympäröi luonnontilainen suuri puutarha. Hevoslaitumina nykyisin olevat pellot periytyvät viimeistään 1700-luvun lopulta, joskin peltoalaa on pienennetty kartanoalueen itäpuolelta. Merenrantaniityt ovat säilyneet kasvillisuudeltaan arvokkaina.

Smedsin päärakennuksen arvioitu rakennusvuosi on 1770. Alun perin Ruotsin armeijan everstiluutnantin virkataloksi rakennettu yksikerroksinen hirsirakennus siirrettiin nykyiselle paikalleen tietyvästi vuonna 1802. Vaakavuoratun rakennuksen länsisivulla oleva satulakattoinen avokuisti on 1800-luvulta. Rakennus on sisätiloiltaan ja ulkoasultaan hyvin säilynyt. Julkisivua jäsentävät neliruutuiset ikkunat ja risaliitit.

Smedsin päärakennus on entinen everstiluutnantin virkatalo 1700-luvulta.

Veckasin päärakennus vuodelta 1892 sijaitsee Smedsin pohjoispuolella. Pystyvuoratussa rakennuksessa on korkea poikkipääty ja avokuisti meren puoleisella julkisivulla. Rakennuksen eteläpuolella on 1800-luvulta periytyvä yksikerroksinen siipirakennus.

Veckasia ympäröi suuri puutarha. Päärakennus on v:lta 1892.

Kartanokokonaisuuteen liittyy entinen luotsitorpparin torppa piharakennuksineen. Päreillä vuorattu yksikerroksinen hirsirakennus sijaitsee meren rannassa kartanokokonaisuuden pohjoispuolella.

Rakennuskokonaisuuden pohjoispuolella sijaitseva luotsitorpparin torppa.

Pihapiirissä on säilynyt eri-ikäisiä talousrakennuksia, jotka ovat mm. hevostalleina. Kartanorakennuksia asutaan tiettävästi ainoastaan kesäisin.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 20.5.2006, 22.5.2006, 17.1.2007 ja 22.1.2007

Lähteet

Bergholm Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993.

Sirén Olle: Loviisan kaupungin historia 1745-1995. Loviisan kaupunki, Loviisa 1995.

MYRSKYLÄ

Myrskylä erotettiin Pernajan emäseurakunnasta vuonna 1636. Myrskylän nykyinen kirkko on rakennettu vuonna 1803.

Myrskylä kuuluu Itä-Uudenmaan luoteisosaa hallitsevaan metsäiseen ylänkövyöhykkeeseen. Asutus ja maaviljely on keskittynyt kunnan halki virtaavan Myrskylänjoen ja siihen laskevien järvien ympärille, etenkin Myrskylänjoen suuntaisen harjun liepeille.

Kirkonkylä sijoittuu suurimman järven, Kirkkojärven pohjoisrannalle Porvooseen, Koskenkylään, Porlammille ja Orimattilaan johtavien teiden risteyskohtaan. Maisemaa hallitsee vuonna 1803 kirkonrakentaja Matti Åkergrenin johdolla rakennettu ristikirkko ja kirkkoa vanhempi kello-tapuli. Myrskylän kirkonmäen kokonaisuuteen kuuluu myös kirkkotarha, viljamakasiinit sekä kirkkoa vastapäätä puutarhan keskellä sijaitseva entinen kirkkoherran pappila vuodelta 1900.

Kirkonkylän kylänraitti on säilyttänyt 1900-luvun alkupuolen luonteen liikerakennuksineen. Kirkkojärven pohjoisrannalla sijaitsee myös kunnan merkittävin kartano, Myrskylän kartano sekä osa vanhimmista maatiloista. Kirkon ja kartanon välisillä pelloilla on uudempaa taajama-asutusta.

Maanviljelypitäjän viisi keskiaikalta peräisin olevaa kylää ovat edelleen asuttuja. Jakotoimitukset näkyvät kylärakenteessa ja rakennuskanta on osittain uudistunut. 1800-luvun rakennuskantaa on paikoin jäljellä. Viljelykelpoisten maiden ääreen sijoittuneiden pienten kylien maisema on hyvin säilynyt. Hallilan nykyinen kylärakenne periytyy 1700-luvun lopulta. Hyövinkylän rivikylämäinen luonne ja osa vanhimmasta rakennuskannasta on säilynyt. Kankkilan ja Jaakkolan kylien rakennuskanta sijaitsee pääosin 1800-luvulla muotoutuneilla tonteilla.

Kunnassa on ollut myös jonkin verran teollista toimintaa, lähinnä puusepän- ja konepajateollisuutta sekä sahatointia.

Vuonna 1900 valmistunut Loviisa-Lahti -rautatie kulkee kunnan koilliskulmauksen kautta.

MYRSKYLÄN KIRKONKYLÄ

Id: 20676

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Myrskylän kirkonkylä on rakentunut Kirkkojärven länsi- ja pohjoispuolelle viimeistään 1600-luvun alusta lähtien, jolloin Myrskylään rakennettiin ensimmäinen kirkko. Myrskylän seurakunta itsenäistyi vuonna 1636. Varhaisin asutus sijoittui Kirkkojärven luoteispuolella olevalle harjulle Koskenkylä-Orimattila-tien varteen sekä Kirkkojärven pohjoisrantaan seurailevan kylätien varteen. Lisäksi kylän pohjoispuolella oli asutusta nykyisten Pussilan ja Varjolan tilojen kohdalla. Myrskylän kartano sijoittui puolestaan

peltojen ympäröimälle moreeniselänteelle järven pohjoispuolelle.

Kylänraittia.

Kylänraittia itään päin.

Kylän rakennuskanta täydentyi 1950-luvulle saakka lähinnä 1700-1800-luvuilta peräisin olevien kyläteiden varsille. Jälleenrakennuskauden jälkeen kylän rakenne on muuttunut, kun uutta asuin- ja liikerakentamista on sijoitettu maisemaan aiemmin kuuluneille peltoaukeille. Ajallisesti kerrostuneeseen, parhaiten säilyneeseen kokonaisuuteen kuuluvat kirkon ympäristö, vanha liikekeskusta ja Myrskylän kartano. Vanhimpiin historiallisiin kerrostumiin kuuluvat lisäksi 1700-1800-lukujen säilyneet tielinjaukset sekä melko lähekkäin sijaitsevat maatilojen pihapiirit.

Näkymä kirkolta länteen. Entisille pelloille on rakennettu uusia omakotitaloja.

Järvellä suuntautuva puukirkko rakennettiin Matti Åkengrenin johdolla vuosina 1802-03. Muodoltaan sisäkulmistaan viistetyn tasavartisen ristikirkon keskiötä korostaa 12-kulmainen, laakeaan telttakattoon päättyvä attikaosa. Erillinen hirsirakenteinen kellotapuli on vuodelta 1772. Hautausmaa sijaitsee kirkon vieressä kylätien molemmin puolin. Hautausmaata ympäröivä kiviaita on peräisin vuodelta 1818. Kirkon vieressä ovat kaksi hirsirakenteista pitäjänmakasiinia, joista toinen on vuodelta 1843. Viljamakasiinit ovat olleet museona vuodesta 1963 lähtien.

Myrskylän kirkko ja kellotapuli kylänraitin varrella.

Pitäjänmakasiinit sijaitsevat kirkon vieressä.

Kirkkoa vastapäätä sijaitseva Kirkkoherranpappila Tyskas on rakennettu vuonna 1900 arkkitehti G. Schreckin piirustusten mukaan. Pappilan yksikerroksisessa aumakattoisessa hirsirakennuksessa on uusrenessanssin tyylipiirteitä ja kaksikerroksinen torni rakennuksen eteläkulmassa.

Kirkkoa vastapäätä sijaitseva entinen pappila on vuodelta 1900.

Kirkolta kohti Myrskylän kartanoa johtavan kylänraitin varrella on säilynyt kaksikerroksisia satulakattoisia liikerakennuksia, jotka ovat oletettavasti 1920-1940-luvuilla rakennettuja.

Kirkkojärven pohjoisrannalla sijaitsee Myrskylän kartano puistoineen. Myrskylän säteri (vuodesta 1683 lähtien ratsutila) muodostettiin vuonna 1636 13 tilasta. Kartanon kaksikerroksinen puinen päärakennus on rakennettu vuonna 1766, ja sitä on kunnostettu ainakin 1820-luvulla. Päärakennuksen julkisivua koristaa segmenttikaarinen frontoni. Päärakennuksen edessä olleet, symmetrisesti sijoitetut sivurakennukset on purettu. Useat kartanokokonaisuuteen kuuluneet navetta ym. talousrakennukset ovat pahoin vaurioituneet tai tuhoutuneet, vain kivijalat ovat jäljellä. Valkeaksi rapattu, 1800-luvun alkupuolelta peräisin oleva viljamakasiini on säilynyt osittain huonokuntoisena päärakennuksen kaakkoispuolella.

Myrskylän kartanon 1700-luvulla rakennettua päärakennusta kunnostetaan parhaillaan.

Myrskylän kartanon rapattu viljamakasiini 1800-luvulta.

Husulan pihapiiri.

Kyläkeskustan laidoilla sijaitsevat maatilojen pihapiirit ovat säilyneet melko hyvin. Kylän pohjoispuolella, peltoaukean keskellä sijaitseva Varjola on 1600-luvulta peräisin. Varjolan hirsirakenteinen, pystylaudoitettu päärakennus on 1700-luvulta peräisin. Kirkkojärven lounaispuolella sijaitsevat vierekkäiset Husulan ja Kylänpään tilat. Husulan pihapiiriin kuuluu vanha aittarakennus. Kylänpään rapattu päärakennus on vuodelta 1929.

Varjolan päärakennus on peräisin 1700-luvulta.

Husulan ja Kylänpään päärakennukset vanhan tien varrella.

KANKKILAN KYLÄ

Id: 20674

Aluetyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Kankkilan kylä sijaitsee Ilolanjoen alkupisteessä, useiden eri ojien yhtymäkohdassa Myrskylän lounaisosassa. Kylän itäosissa on ollut asutusta jo kivikaudella, Hemträskinojan pohjoispuolella sijaitsevan laajan kallio- ja metsäalueen lounaisreunassa.

Matalalla moreenikumpareella sijaitseva keskiaikainen kylätontti erottuu edelleen maisemassa, mutta sen entinen rooli kylän keskuksena on kadonnut talojen ulosmuuttojen johdosta. Peltojen ympäröimällä kylätontilla on nykyisin uudempia asuintaloja. Vanhin kylätontin rakennuksista on Vähäjäppilän päärakennus, joka on rakennettu ennen vuotta 1920. Kylätontilla on nykyisin myös pieni urheilukenttä.

Keskiaikainen kylätontti sijaitsee viljelyaukean keskellä.

Laajalle levittäytyvä viljelymaisema on pääasiallisesti peräisin viimeistään 1700-luvun loppupuolelta, jolloin nykyiset pellot ovat olleet joko viljelyksessä tai niittyinä. 1700-

luvun loppuun mennessä asutus levittäytyi kylätontin ympäristöön, mm. jyrkän Kotomäen itäpuolelle sekä Haikkolan ja Karrin nykyisten tilojen tuntumaan kylän luoteispuolella. 1800-luvun puoliväliin mennessä kylän asutus sijoittui huomattavasti laajemmalle alueelle, lähinnä peltojen laidoille entisen kylätontin ympärillä. Isossajassa (1826-1833) muodostetut kantatilat olivat Hommas, Mattas, Botas, Haikos, Yrjäs ja Svennas. Nykyiset tielinjatukset ovat oletettavasti isojaon aikaisia.

Kylän keskellä sijaitseva viljelysten ympäröimä Kotomäki hallitsee maisemaa.

Kotomäki etelästä kuvattuna. Avoin viljelymaisema on peräisin viimeistään 1700-luvun lopulta.

Nykyinen asutus sijoittuu 1800-luvun tonttien tuntumaan. Maisemaa hallitsevan Kotomäen itäpuolelle sijoittunut tiivis mökkimäinen asutus on rakennettu pääosin ennen vuotta 1920. Kotomäen asuintalojen joukossa on myös joitakin myöhempiä asuinrakennuksia sekä käytöstä poistunut kauppa- ja postirakennus.

Kylän laidoilla on useita tiloja, joiden rakennukset on siirretty nykyisille paikoilleen joko isojaon tai uusjaon (ennen vuotta 1928) yhteydessä. Tilojen päärakennukset sekä osa talousrakennuksista on 1700-1800-luvuilla rakennettuja, mutta erityisesti päärakennuksiin on tehty myöhemmin useita pieniä julkisivumuutoksia. Hyvin hoidettuja pihapiirejä on mm. Uusituvan, Botaksen, Karrin, Svennasin ja Yrjäksen tiloilla. Humalakoskelle johtavan maantien vieressä sijaitsevalla Yrjäksen tilalla on lisäksi

hyvin säilynyt metsälaidun tien pohjoispuolella. Pakilaan johtavan tien varrella sijaitsevat vuosina 1936 ja 1952 valmistuneet hyvin säilyneet koulurakennukset sekä tiilirakenteinen, kaksikerroksinen entinen lepokoti vuodelta 1936.

Uusitupa on entinen Uudenmaan rakuunarykmentin ratsutila. Hirsirakenteisen päärakennuksen vanhimmat osat ovat oletettavasti 1700-luvulta peräisin.

Botaksen tilan päärakennus. Lasikuisti on rakennettu vuonna 1905. Matala porstua on 1980-luvulta.

Karrin pihapiiri kylän luoteispuolella.

Viljelysten ympäröimä Yrjäksen tilakeskus sijaitsee Humalakoskelle vievän tien varressa.

Koulurakennus vuodelta 1936 on edelleen alkuperäisessä käytössä.

HYÖVINKYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20672

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Hyövinkylän keskiaikainen kylätontti sijaitsee näkyvällä paikalla Myrskylänjoen länsipuolella, korkean kallioselänteen reunalla. Vuonna 1710 kylässä oli viisi tilaa. Kyläasutus levisi 1700-luvun loppuun mennessä kylämäen pohjoisosasta sen eteläreunaan ja 1800-luvun puoliväliin mennessä kylän pohjoispuolelle, kylämäestä erilleen. Raitin varrelle muotoutunut kylä on säilyttänyt vanhan rakenteensa. Pihapiirit koostuvat eri-ikäisestä rakennuskannasta.

Kylän historiallisista kerrostumista vanhimpiin lukeutuu keskiaikaisen kylätontin lisäksi kylän läpi kulkeva Koskenkylä-Myrskylä -maantie, joka on peräisin viimeistään 1700-luvun loppupuolelta. Linjauksensa hyvin säilyttäneitä tietä on kuitenkin korotettu päällystystöiden yhteydessä, minkä johdosta tien itäpuolella olevat rakennukset ovat jääneet liian matalalle. 1800-luvun alkupuolella ra-

kennetut tielinjaukset ovat säilyneet pääosin hyvin. Niitä ovat Hyvinkylän ja Jaakkolan välinen tie, Petaksen tilalle johtava tie sekä kaksi peltojen keskellä sijaitsevaa tietä tai polkua.

Kylämäki joen toiselta puolelta kuvattuna.

Kylän pellot sijaitsivat 1700-luvun lopulla kylämäen ympärillä. Suurimmat peltoalueet sijaitsivat tuolloin kylän pohjoispuolella, Myrskylänjokeen viettävässä rinteessä. Joen itäpuolella oli pienempiä peltoalueita. Niityt sijaitsivat 1700-luvun lopulla Myrskylänjoen varressa sekä kylämäen lounaispuolella. Peltoalaa on sittemmin laajennettu ja kaikki viljelykelpoinen maa on otettu käyttöön, mukaan lukien valtaosa entisistä niityistä. Joen länsirannalla, keskiaikaisen kylätontin alapuolella on nähtävissä vanhat sarat.

Kylämäki pohjoisesta kuvattuna.

Kylätontin läheisyydessä olevat talot on rakennettu myrskyläläisille talonpoikaistaloille tyypilliseen tapaan tien varteen siten, että sisäänkäyntijulkisivut ovat pihan puolella. Vanhimpiin, melko hyvin säilyneisiin rakennuksiin vanhalla kylätontilla kuuluu Beghällin hirsirakenteinen, yksikerroksinen päärakennus, joka rakennettiin 1850-luvulla. Pihapiiriin kuuluva luhtiaita on 1800-luvulta, samoin tilan hirsirakenteinen riihi. Berghällin osin sementtitiilirakenteinen navetta on vuodelta 1928. Muita hyvin säilyneitä rakennuskokonaisuuksia kuuluu Jaakkosin ja Eskosin tiloi-

hin, joiden pihapiireissä ovat yksikerroksiset, hirsirakenteiset asuinrakennukset ja luhtiaitat. Eskosin autoituneessa pihapiirissä ovat lisäksi mansardikattoinen sementtitiilinavetta ja pienempi asuinrakennus.

Berghällin vanha pihapiiri kylätontilla.

Jaakkosin vanha pihapiiri nykyasussaan.

Eskosin vanha pihapiiri.

Tiloista Tyskas ja Petas ovat sijainneet kylämäestä erillään 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Kylän koillispuolella sijaitsevan Petaksen tilan rakennuskanta on hyvin säilynyt. Viljeysten ympäröimän yksikerroksisen päärakennuksen vanhimmat osat ovat 1800-luvulta. Satulakattoista hirsirakennusta on sittemmin laajennettu. Luhtiaitta on 1800-luvulta, navetta 1920-luvulta ja työkaluvaja 1900-luvun alusta. Tyskaksen hyvin säilyneen pihapiirin nykyinen rakennuskanta on peräisin 1900-luvun alkupuolelta. Kylämäen eteläpuolella sijaitsevan Tallstensin oletettavasti 1800-luvulta peräisin olevaan pihapiiriin kuuluvaa rakennuskantaa on uudistettu 1900-luvun kuluessa.

Petas sijaitsee joen toisella puolella peltojen ympäröimänä. Päärakennus on rakennettu 1800-luvulla.

Petaksen tilaan kuuluvat aittarakennukset.

Tienvarressa on useita ennen vuotta 1920 rakennettuja asuinrakennuksia, joiden pihapiirit ovat pusikoituneet ja tilat ovat mahdollisesti autoituneet. Uudempaa rakennuskantaa edustavat Berghällin tilan ympäristössä sijaitseva asuinrakennus sekä kookkaat talousrakennukset, jotka sijoittuvat oletettavasti vanhoille rakennuspaikoille. Kylämäen eteläpuolella on 1900-luvun alkupuolen rakennuskantaa, joka ei ole enää alkuperäisessä asussaan. Mittakaavaltaan muusta rakennuskannasta poikkeavia teollisuusrakennuksia sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla, vanhan pellon laidalla, Piltomin tilan yhteydessä.

Vuonna 1910 valmistunut seuratalo sijaitsee kylätien varrella, kylän pohjoislaidalla. Jaakkolaan johtavan tien varressa on hyvin säilynyt, vuonna 1924 valmistunut kaksikerroksinen, koulurakennus, jonka julkisivuissa on erikoisia, jugendvaikutteisia tyylipiirteitä. Mansardikattoinen koulurakennus on nykyisin oletettavasti yksityisomistuksessa.

Vuonna 1924 valmistunut koulurakennus sijaitsee Jaakkolaan johtavan tien varrella. Rakennus maalattiin kesällä 2006 kirkkaamman keltaiseksi.

JAAKKOLAN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20671

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Jaakkolan keskiajalta peräisin oleva kylätontti sijaitsee Jaakkolanjoen läheisyydessä, laajan savi-/hiesutasangon keskellä olevalla moreeniharjanteella, joka erottuu maisemassa nykyisinkin hyvin. Kylässä oli kahdeksan taloa 1710-luvulla. Kyläasutusta tuli 1700-luvun loppuun mennessä kylätontin lounaispuolelle, nykyisten Hilderon ja Nygårdin tilojen paikalle, sekä joenvarteen ja nykyisen Lill-Påvalsin tilan läheisyyteen. 1800-luvun puoliväliin mennessä asutus levittyi erityisesti kylätontin itäpuolella olevan moreeniselänteen reunaan, kylän läpi kulkevan tien varrella. Asutusta sijoittui myös pienemmille moreeniharjanteille kylätontin koillis- ja luoteispuolella.

Jaakkolan kylätontti lounaasta kuvattuna. Etualalla Kurkelan tilan rakennuskantaa.

Vierekkäin sijaitsevat Braskasin ja Lövhyddan tilat muodostavat puuston peittämän, osittain luonnontilaisen kokonaisuuden keskiaikaisella kylätontilla, jota ympäröi avoin peltomaisema. Lövhyddan hirsirakenteinen, satulakattoinen asuinrakennus rakennettiin vuonna 1878. Oletettavasti 1700-luvulla rakennetun Braskasin satulakattoisen päärakennuksen ikkunat on koristettu puuleikkauksin. Vanhimmilta osiltaan 1800-luvulla rakennettua navettaa on myöhemmin muutettu. Molemmilla tiloilla on vanhat aittarakennukset. Kylätontilla sijaitsee lisäksi vuodelta 1928 peräisin oleva satulakattoinen asuinrakennus, jonka julkisivut on muutettu alkuperäisestä. Kylätontin eteläreunassa olevaan luonnontilaiseen Kurkelan pihapiiriin kuuluvat hirsirakenteiset aittarakennukset.

Braskasin päärakennus kylätontilla.

Lövhyddan päärakennus kylätontilla.

Prästkullan päärakennus vuodelta 1800-luvun alusta.

1800-luvulla kylätien varteen muodostetuilla tonteilla on edelleen asuin- / vapaa-ajanrakennuksia, joista useimmat ovat ennen vuotta 1920 rakennettuja. Tilojen hyvin hoidetut pihapiirit koostuvat 1-1/2-kerroksisista asuinrakennuksista ja talousrakennuksista, joihin lukeutuvat useimmiten sementtitiilirakenteiset navetat ja hirsirakenteiset aitat. Prästkullan hirsirakenteinen päärakennus kylän itäreunalla valmistui oletettavasti vuonna 1804. Päärakennusta on myöhemmin kunnostettu talon alkuperäisasua melko hyvin kunnioittaen. Tilalla on myös 1800-luvun aitta. Prästkullan Harmaakivinavetta rakennettiin vuosina 1917-1918. Kylätien varteen myöhemmin, 1920-1970-luvuilla, rakennetut asuinrakennukset ja pihapiirit sijoittuvat maisemaan hyvin.

Kylän länsipuolella on hyvin säilyneitä rakennuskokonaisuuksia Stor-Påvalsin, Lill-Påvalsin ja Hilderon tiloilla. Niiden vanhat päärakennukset ovat 1880-luvulla rakennettuja. Lill-Påvalsin ja Hilderon pihapiireihin on rakennettu 1980-1990-luvuilla uudemmat asuinrakennukset, jotka sijaitsevat maisemassa näkyvillä paikoilla. 1700-luvun tontilla sijaitsevan Nygårdin tilan päärakennus on rakennettu vuonna 1917.

Näkymä kylätieltä kylän itäpuolelta.

Stor-Påvalsin pihapiiri kylän länsipuolella.

Lill-Påvalsin vanha päärakennus kylän länsipuolella.

Kylän pellot sijaitsivat 1700-luvun lopulla kylätontin ympärillä olevilla savi- ja hiesumaille, jotka nykyisinkin ovat peltona. Niityt sijoituivat kylätontin länsipuolella virtaavan Jaakkolanjoen rannoille sekä kylän eteläpuolella olevan moreeniselänteen reunaan. Viljelyksessä oleva peltoala on nykyisin laajentunut käsittämään kaikki viljelykelpoinen maa kylätontin ympärillä. Päälystämätön kylätie on ollut olemassa viimeistään 1880-luvun puolivälistä lähtien. Tien varressa, Braskasin tilan kohdalla on käytössä olevia laidunmaita.

Aittarakennuksia kylätontilla.

HALLILAN KYLÄ

Id: 20673

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Hallilan kylän varhaisin asutus sijoittui 1500-luvun puoliväliin mennessä Sulkavanjärven lounaispäässä olevalle korkealle moreeniharjanteelle. Vanhalla kylätontilla on nykyisin tilakeskuksia pihapiireineen, joiden rakennuskanta on vaihtelevan ikäistä. Vanhimmat alkuperäisasunsa säilyttäneet rakennukset ovat kaksi hirsirakenteista aittaa Löfbackan ja Puharsin tiloilla. Pihapiirit sijoittuvat entisellä kylätontilla ja sen läheisyydessä Koskenkylän ja Myrskylän välisen tien varteen. Viimeistään 1700-luvun lopulta peräisin olevaa tielinjausta on mahdollisesti suoristettu kylätontin kohdalla myöhemmin.

Kylämäki kaakosta kuvattuna.

Kylämäellä asutus keskittyy kylän läpi kulkevan tien varteen.

Löfbackan pihapiiri sijaitsee vanhalla kylätontilla.

Vanhinta rakennuskantaa kylämäellä.

Hallilassa oli 9 tilaa vuonna 1710. 1700-luvun loppuun mennessä asutus laajeni vanhan kylätontin pohjoispuolella olevien korkeiden ja jyrkkäpiirteisten mäkien etelärinteille. Klemets, Jossas ja Lassmattas sijaitsivat 1700-luvun vanhimmilla asuinpaikoilla. Tilojen rakennuskanta on pääasiassa myöhempää perua (esim. Lassmattas) tai julkisivukorjauksissa muutettuja (esim. Jossas). Vanhimpia alkuperäisasunsa säilyttäneitä rakennuksia Lassmattaksen-

tien varrella ovat kylänraittia rajaavat Klemetsin kaksi luhtiaittaa.

Klemetsin luhtiaitat rajaavat kylänraittia Hallilan pohjoispuolella.

Pihapiiri Klemetsin tilan ympäristössä.

1800-luvun kuluessa asutus täydentyi 1700-luvun asuinpaikkojen läheisyyteen sekä kylän läpi kulkevan tien varteen. Isojako suoritettiin kylässä vuonna 1856. Viljelysten ympäröimä Jossaksen tila siirrettiin nykyiselle paikalleen kylätien länsipuolelle vuonna 1904. Tilan päärakennus on oletettavasti 1830-luvulta. Rakennukseen on tehty korjauksia, joista viimeisin on vuodelta 1988. Pihapiirissä on myös vanha asuinrakennus mahdollisesti 1700-luvulta. Tilan kivinavetta on 1900-luvun alusta.

Jossaksen tila peltoaukean reunalla. Vuonna 1900 rakennetussa päärakennuksessa on minerit-julkisivuvuoraus.

Hallilan kylän avoin viljelymaisema on säilynyt lähes ennallaan 1700-luvun lopulta lähtien. Elinvoimainen kylä on säilyttänyt myös vanhan kylärakenteensa, vaikka rakennuskanta on uudistunut. Rakennetun kulttuuriympäristön myöhemmät kerrostumat ovat sijoittuneet pellon ja metsän rajaan, vanhan asutuksen täydennykseksi. Koskenkyläntien varrella oleva kyläkauppa on poistunut käytöstä.

Lassmattasin tila Sulkavanjärven rannalla.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 18.7.2006 ja 21.7.2006
Kuvaaja Johanna Forsius
Kuvausaika 18.6.2003

Lähteet

Bergholm Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

KA: Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. Bia:61 Uudistushakemisto: Uudenmaan lääni (Artjärvi-Myrskylä).

Salminen Tyyne: Myrskylän pitäjän vaiheita Ruotsin vallan aikana. Helsinki 1926.

Suomen maatilat: tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatioista. WSOY, Porvoo 1931.

PERNAJA

Pernajan seurakunta mainitaan asiakirjalähteissä Porvoon kappelina vuonna 1340 ja itsenäisenä kirkkopitäjänä vuonna 1363.

Pernajaan ovat aikoinaan kappeleina kuuluneet Pyhtää (-1413), Lapinjärvi (-1575), Myrskylä (1604-36), Loviisa (1748-50 ja 1863-64) ja Liljendal (1791-1917). Seurakuntaan lienee myös kuulunut 1500-luvulla mainittu Mertilahden kappeli. Koskenkylän tehdasseurakunta kuului Pernajan seurakuntaan 1600-luvun lopulta 1900-luvun alkuun.

Pernajaa hallitsevia maiseman piirteitä ovat pohjoisessa alavat Koskenkylänjokilaakso ja Loviisanjokilaakso. Pernajanlahti työntyy syvälle sisämaahan kunnan keskiosassa. Sitä reunustaa rannikkomaisema sekä lahden itäreunan harjujakso, jonka yhteyteen myös kirkonkylä on rakentunut. Kunnan eteläosia hallitsee saaristo- ja rannikkomaisema sekä kartanovyöhykkeet laajoine viljelysaukeineen.

Hyvin säilyneessä Pernajan kirkonkylässä Pyhälle Mikaelille omistettu Pernajan keskiaikainen kirkko on esimerkki onnistuneesta restauroinnista parhaimmillaan vuosisataisessa kulttuuriympäristössä. Päätyjen tiiliornamentiikka noudattaa Itä-Uudenmaan kirkoille tyypillisiä muotoja lukuisine koristeaiheineen. Kartanopitäjän kirkkotarhassa on neljä aatelissuvuille kuulunutta hautakappelia. Myös kirkon sisustus ja taide-esineistö ovat poikkeukselliset. Kirkon länsipuolella oleva pitäjätupa on harvoja Suomessa säilyneitä. Kirkkoherran pappila Suurelta rantatieltä etelään erkanevan kylätien varressa on keskiaikaisella paikallaan Pernajanlahden lähituntumassa.

Pernaja on Porvoon jälkeen maan kartanorikkain pitäjä. Pernajan kulttuurimaisemassa näkyy erityisen selvästi kartanoiden suurtalaluonne. Monet Pernajan kartanot ovat keskiaikaisia rälssisätereitä. Tärkeimmät kartanovyöhykkeet ovat Pernajanlahden länsiranta ja Koskenkylänjokilaakso. Arkkitehtuurihistoriallisesti maan merkittävimpiin kartanoihin kuuluvat Tjusterby, Tervik, Forsby/Koskenkylä, Malmgård ja Suur-Sarvilahti.

Tjusterby on keskiajalla perustettu rälssisäteri, jonka tilukset laajenivat 1800-luvulla. Tjusterbyn kartanon kaksikerroksinen, tiilestä muurattu tornillinen päärakennus on ainoita ns. englantilaisen uusgotiikan jäljittelijöitä Suomessa. Laaja puisto muistotempeleineen on perustettu päärakennuksen rakentamisaikoihin.

Tervikin kartanon pihapiirin muodostavat kaksikerroksisen päärakennus, toinen C.L. Engelin suunnittelema kahdesta flygelirakennuksesta ja harvinaislaatuinen fatatur-rakennus. Arkkitehtonisesti edustavat, empiren henkeen rakennetut talousrakennukset keskittyvät ajotien toiselle puolen. Päärakennusta ympäröi puutarha- ja puistoalue ja kartanoon johtaa poikkeuksellisen pitkä tammiukuja.

Varhaisinta teollisuutta edustaa vuonna 1682 perustettu Forsbyn rälssisäterin ruukki Koskenkylänjoen suulla. Rautaruukin toiminta lakkasi 1839 ja 1870-luvulla tuotanto keskittyi sahaukseen. Ruukkiyhdyskunta on rakentunut ruukinkadun varteen. Ruukinkartanon nykyinen päärakennus on yksi maan merkittävimmistä jugendkartanoista.

Malmgårdin vuonna 1622 muodostettu kartano sijaitsee Forsbyn ruukinalueen pohjoispuolella Koskenkylänjoen länsirannalla, Pääjärteen alueelle johtavan vanhan kauppapatient varrella. Malmgårdin kartano linnamaisine päärakennuksineen, suurine tiilisine talousrakennuksineen, kuusiainoiteineen ja puistoineen luo poikkeuksellisen historiallisen ja maisemallisen kokonaisuuden peltolakeuksien keskelle. 1800-luvun historismiin tukeutuvalle päärakennukselle on harvoja vastineita Suomessa. Englantilaistyylinen maisemapuisto on rakennettu 1800-luvun lopulla.

Suur-Sarvilahden kartano sijaitsee pitkässä ja kapeassa merenrantaan ulottuvassa peltolaaksossa, jonka halkaisee Sävträskistä mereen laskeva joki. Kartanon päärakennus on toinen kahdesta suurvalta-ajan arkkitehtuuri-ideaalin mukaan rakennetusta ylhäisaatelin asuinlinnasta. Kartanokeskusta ympäröi keskiajalta periytyvän Suuren rantatien eteläpuolinen laaja viljelymaisema.

Pernajassa on noin 60 keskiajalle periytyvää kylää. Useimmille kylille on tyypillistä erittäin hyvin säilynyt rakennuskanta. Kylien ryhmä- ja rivikylämäinen rakenne on monin paikoin säilynyt, joskin vanhimpia rakennuksia on uudistettu. Kunnassa on vain vähän uutta rakentamista. Uusimmat rakennetut alueet sijaitsevat Koskenkylässä ja Isnäsin teollisuusalueen ympäristössä, jossa on jälleenrakennuskauden ja 1960-70-lukujen asuinalueita. Myös rannoilla on uudempaa kiinteää- ja loma-asutusta.

Suur-Sarvilahden kartanon ympäristössä on säilynyt paljon kartanon vanhoja lampuotikylä (Grevböle, Hornnäs, Lappnor, Strömslandet, Pitkäpää). Loviisanjokilaakson viljavien peltojen reunoilla on tiheää kyläasutusta (Kuggom, Skinnarby, Tavastby). Pernajanlahden länsiosien kartanovyöhykkeeseen kuuluvat Labbyn ja Näsen kartanot. Saaristomaiseman esimerkkeihin kuuluu Rösundin kylä ja huvila-alue kunnan lounaisosassa. Vanhakylän hyvin säilynyt kylärakenne sijaitsee kahdella erillisellä mäellä peltosten ympäröimänä.

1800-luvun puoliväliin mennessä muotoutunut vanha tiestö on edelleen käytössä. Uudempia liikenneväyliä ovat Loviisa-Lahti -rata kunnan koillisosassa, Suuren rantatien linjausta seuraileva moottoritie, Koskenkylänjokilaaksoa seuraileva valtatie 6 sekä kirkonkylän ohittava maantie.

PERNAJAN KIRKONKYLÄ JA YMPÄRÖIVÄ KULTTUURIMAISEMA

Id: 20783

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Pernajan kirkonkylä on rakentunut Suuren rantatien varteen, Pernajanlahden rannalle. Sekä asutus että vanhat

pelto- ja niittyvyöhykkeet sijaitsevat nauhamaisesti pohjois-etelä -suuntaisen harjun ja kallioharjanteiden reunamilla. Kylä on säilyttänyt vanhan rakenteensa sekä mitta-kaavansa hyvin.

Pernajanlahden rannassa olevat pellot ja niityt ovat viimeistään 1700-luvulta peräisin.

Kylä tunnettiin ennen vuotta 1580 Svettomina. Keskiajalta periytyvä asutus sijaitsi Hemmingsin ja Sigfridsin (Torsby) kohdalla, kirkon luoteispuolella. Suuren rantatien varrella sijaitseva, Pyhälle Mikaelille omistettu kivikirkko valmistui runkokuoneen osalta 1300-luvun lopulla. Sakaristo lienee hieman vanhempi. Kolmilaivaisen kirkkosalin tähti- ja ristiholvit samoin kuin tiiliset päätykolmiot ovat 1450-luvulta. Länsipäädyn tiiliosassa on uusmaalaisille keskiaikaisille kivikirkoille tyypillistä päätykoristelua. Kirkon seinämuurit ovat valkoiseksi kalkitut. Kiviaidan ympäröimällä kirkkomaalla on de Geer-suvun valkeaksi rapattu hautakappeli vuodelta 1821 (C.L. Engel) sekä Sarvilahden hautakappeli vuodelta 1834 (P. Granstedt). Erillinen kellotapuli muurattiin tiilestä vuonna 1854-55. Kirkon vieressä on Agricolan puistikko ja paikalle on vuonna 1959 pystytetty alkuaan Viipurissa sijainnut Mikael Agricolan muistopatsas (E. Wickström 1908).

Harmaakivikirkko sijaitsee näkyvällä paikalla Suuren rantatien varrella. Kirkkoa ympäröi kiviaidan rajaama hautausmaa.

Kirkon lähiympäristössä, kylänraitin länsipuolella on säilynyt Klockarsin, Svarfvarsbackan ja pitäjätuvan muodostama rakennusrivistö puutarhoineen. Vuodelta 1756 periytyvässä pitäjätuvassa on aiemmin toiminut käräjätalo ja koulu. Punamullatussa perinteisessä rakennuksessa on umpikuisti ristikkoikkunoineen, kuusiruutuisissa ikkunoissa on Lovisa-empirekoristelu. Svarfvarsbacka ja Klockars ovat säilyttäneet muutoksista huolimatta perinteisen hahmonsä.

Kirkon läheisyydessä sijaitseva pitäjätupa on toiminut aiemmin myös kouluna ja käräjätupana.

Bajarsin entinen ratsutila sijaitsee Pernajanlahden rannalla. Sen hirsirakenteinen päärakennus on peräisin 1800-luvun alusta. Alun perin yksikerroksinen päärakennus korotettiin ristipäädyllyä tiettävästi 1800-luvun alkupuolella. Pihapiiriin kuuluvat aitat ovat 1700-luvulta.

Kirkolta etelään vievän tien varrella on hyvin säilynyt kirkkoherranpappilan pihapiiri. Neljältä sivultaan rajatun pihan pohjoisreunalla sijaitseva vanhempi mansardikattoinen pappilarakennus on 1700-luvun keskivaiheilta. Uudempi satulakattoinen hirsirakennus on empiretyylinen. Yksikerroksinen päärakennus on valmistunut vuonna 1838. Puistomaisen pihapiirin etelälaidassa olevat aittarakennukset periytyvät 1860-luvulta.

Kirkkoherranpappila sijaitsee Pernajanlahden rannalla kylän eteläosassa. Pihapiiriä rajaavat uusi ja vanha päärakennus.

Kirkolta pohjoiseen edetessä jää oikealle harjun päälle ryhmä mäkitupia ja korkeimmalle kohdalle seuratalo Höganås vuodelta 1910. Mansardikattoinen rakennus on suurikokoinen ja vinkkelinmuotoinen. Sisäänkäyntikuisti sisäkulmassa on myöhempää perua. Ikkunan vuori-laidoissa on jugendtyylistä nelikulmaista sahauskoristelua.

Seuratalo sijaitsee kylän korkeimmalla kohdalla harjun päällä.

Kylän läpi kulkevalta Suuren rantatien linjaukselta erkanee kapeampi rannan suuntainen päällystämätön tie, jonka varressa on useita hyvin säilyneitä maatilojen pihapiirejä ja asuinrakennuksia viimeistään 1900-luvun alusta. Hyvin säilyneisiin pihapiireihin kuuluva Nybondas on vanha korpraalin puustelli 1700-luvulta. Satulakattoinen, melko korkea (1 ½-kerroksinen) paritupa on sijoittunut pihapiiriin päätä kohti tietä. Uusitun umpikuistin yläpuolella on koristeltu lunetti-ikkuna, muissa 4-ruutuisissa ikkunoissa on ns. Lovisa-empirekoristeet. Pihapiiriin kuuluu pitkä hirsiaitta.

Kylän pohjoisosien vanhimpia rakennuksia ovat mm. hirsirakenteinen koulurakennus tien vieressä sekä kunnan palveluille tarkoitettu rakennuskokonaisuus, jonka hirsi- ja tiilirakenteiset rakennukset ovat valmistuneet ennen vuotta 1920. Koulun länsipuolella oleva pelto- ja niittyaukea on viime aikoina muutettu asuinalueeksi, jota hallitsevat nk. pakettitalot.

Kunnan palvelukeskus kylän pohjoisosassa.

GARPGÅRDIN KARTANOYMPÄRISTÖT

Id: 20781

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Garpgårdin kylä sijaitsee kirkonkylän luoteispuolella Pernajanlahden itärannalla. Keskiaikaisperäisellä, kallioisella merenrannan kylätontilla on nykyisin 1900-luvun rakennuskantaa. Kylätontin ympärillä levittäytyy laaja viljelysaukea, jota rajaa idässä harjun päällä kulkeva Suuren rantatien linjaus. Viimeistään 1700-luvulta lähtien avoimena säilyneen viljelyaukean laidoilla on useita kartanoiksi kutsuttuja suurtiloja, joista vanhin on 1600-luvulta periytyvä Segersbyn kartano.

Segersby sijaitsee korkealla mäellä peltoaukean luoteislaidalla. Omistajat tiedetään vuodesta 1594 lähtien. Jo 1600-luvulla tilaa kutsuttiin kartanoksi, vaikka sillä ei ollutkaan rälssisäterin asemaa. Ollasta lukuun ottamatta koko Garpgårdin kylä kuului tuolloin Segersbylle. Lähellä rantaa hirsirakenteinen kookas päärakennus on vuodelta 1869. Pystylaudoitettu rakennuksessa on korotettu, poikkeuksellisen leveä poikkipääty. Kaksi satulakattoista umpikuistia on lisätty sisääntulojulkisivulle myöhemmin. Rakennus on nykyisin tyhjiillään ja sen ympärillä oleva puutarha pääosin luonnontilainen. Tilan asuinrakennuksena on nykyisin pienempi 1700-luvulta periytyvä mansardikattoinen väenrakennus, joka sijaitsee päärakennuksen koillipuolella. Punamullattua rakennusta kunnostetaan syksyllä 2006.

Segersbyn kartanon päärakennuksessa on poikkeuksellisen leveä poikkipääty.

Peltoaukean keskellä olevalla kallioisella mäellä sijaitsee Hagabölen kartano, joka on entinen Fredriksbergin augmentti- eli aputila. Hagaböle erotettiin itsenäiseksi tilaksi vuonna 1840. Kartanon empiretyylinen, vuonna 1843 valmistunut päärakennus on tiettävästi C. L. Engelin suunnittelema. Amakattoista, hirsirakenteista päärakennusta on kunnostettu vuosina 1929 ja 1952. Muutoksiin lukeutuvat mm. kattoikkunoiden poistaminen ja lasikuistin ikkunoiden vaihtaminen suuriruutuisiksi. Lisäksi rakennuksen luoteispäätyyn on rakennettu matalampi siipiosa. Talousrakennukset sijaitsevat mäen länsireunalla. Alaosal-

taan luonnonkivirakenteinen, vuonna 1900 valmistunut navettarakennus on päädystään osittain purettu. Lähipihapiirissä on kaksi vanhaa työväenasuinrakennusta.

Hagabölen kartanon päärakennus.

Aukean etelälaidalla, lähellä keskiajalta periytyvää kylätonttia sijaitsee Ollaksen kartano. Pihapiirin rakennukset ovat vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta peräisin. Empiretyylinen päärakennus on rakennettu nykyiseen asuunsa tiettävästi 1810-luvulla. Rakennusta on korotettu poikkipäädyllyä, jonka yläosassa, samoin kuin leveässä umpikuisissa, on lunetti-ikkunat. Rakennuksen vaakavuorausta rytmittävät pilasterit ja alakerran ikkunoiden vuorilaudoissa on nk. Lovisa-empirekoristeet. Symmetrisesti rajatussa pihapiirissä on säilynyt alkuperäisenä 1700-luvun paritupa. Ollaksen puisto ja puutarha ovat hyvin hoidettuja.

Ollaksen pihapiiri on kolmelta sivultaan rajattu.

Peltojen keskellä olevalla kukkulalla sijaitsee Nykullan talouskeskus ja kaksi asuinrakennusta, jotka yhdessä vellielloaitan kanssa rajaavat nelikulmaisen pihapiirin. 1800-luvun alusta periytynyt vanha päärakennus siirrettiin 1880-luvulla Veckakseen kunnalliskodiksi. Uudempi kertaustyylinen, päärakennus sijaitsee pihapiirin pohjoislaidalla ja on nykyisin autiona. Sen länsipuolella oleva, nykyisin käytössä oleva asuinrakennus, on perinteinen paritupa. Satulakattoisen hirsirakennuksen avokuistissa on komeat

pilarit ja ikkunan koristeet kuten päärakennuksessa. Nykullaan johtaa 1800-luvun kapea tielinjaus ja pitkä koivukuja. Rakennuskokonaisuuden ympärillä on edelleen käytössä olevia laidunalueita.

Nykullan pihapiiriin kuuluu kaksi asuinrakennusta ja aitta.

Kartanoiden ympäristössä, pellon ja metsän rajalla on säilynyt pieniä hirsirakenteisia, oletettavasti kartanoihin kuuluneita asuinrakennuksia tai torppia. Parhaiten säilyneisiin kuuluvat mm. Ollaksen eteläpuolella olevat kaksi pientä mäkitupaa tai torppaa sekä Segersbyn pohjoispuolella sijaitseva Ljungby.

Kartanoiden lähiympäristössä on säilynyt useita punamullattuja pieniä tupia. Ljungbyn tilan rakennus alueen pohjoisosassa.

Segersbyn kartanon itäpuolella on kartanon maista erottettu metsäinen tontti, jolla sijaitsee hyvin säilynyt Skogbyn tyyliltään klassisoivaa funktionalismia oleva asuinrakennus. Vuonna 1938 valmistuneen satulakattoisen ja rapatun rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Eva Kuhlefeldt-Ekelund. Kaksikerroksisen rakennuksen molemmissa päissä on matalammat siipiosat.

Segersbyn kartanosta erotetulla metsäisellä tontilla sijaitseva asuinrakennus vuodelta 1938.

Kylämäki Bondbacken lännessä nähtynä.

VANHAKYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20772

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Vanhakylä sijaitsee Pernajanlahden pohjoispäässä, lahteen laskevan kapean Träskesbäcken-joen molemmin puolin. Kylän läpi on kulkenut Suuri rantatie, jonka vanha linjaus on kylän kohdalla pääosin jäljellä. Käytössä olevaa tielinjausta on myöhemmin oikaistu ja lisäksi uudempi E18-moottoritien linjaus on rakennettu kulkemaan kylän eteläpuolitse.

Vanhakylän asutus on sijoittunut ympäristöään korkeammalla oleville moreeni- ja kallioharjanteille, joita ympäröivät laajat viljelykset. Edelleen asuttuna oleva keskiaikainen kylätontti sijaitsee jokilaakson itäreunalla olevalla Bondbackenilla. Joen vastarannalla olevalla Rusthållarbakenilla on ollut asutusta viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Molemmat kylämäet ovat melko tiiviisti rakennetut. Rusthållarsbacken on säilyttänyt ryhmäkylämäisen luonteensa, kun taas Bondbackenilla maatilojen ja pienempien rakennuskokonaisuuksien muodostamat pihapiirit sijaitsevat viimeistään 1800-luvun puolivälistä peräisin olevan päällystämättömän kylätien varrella.

lältään kerroksellinen rakennuskanta muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Uudisrakennukset sopeutuvat hyvin vanhaan kyläarkkiteetukseen niin sijoittelultaan kuin mitta-kaavaltaan. Kylän vanhimmat rakennukset periytyvät 1700- ja 1800-luvuilta, mutta rakennuskantaa on uudistettu eri aikoina. Hyvin säilyneisiin asuinrakennuksiin lukeutuvat mm. Jönsas (1921) ja Grönkulla (1909).

Jönsas sijaitsee Rusthållarbackenin ryhmäkylässä.

Maiseman länsilaidalla sijaitsevan Fredriksbergin (Pungars) yksikerroksinen, satulakattoinen päärakennus on 1800-luvulta. Sen pihapiirissä on useita eri-ikäisiä talousrakennuksia, mm. luhtiaitta. Maiseman itäreunalla olevalla mäellä on punamullattujen pienten tupien muodostama kokonaisuus, josta poikkeavat kuitenkin kaksi matalaa tiilirakennusta.

Fredriksberg sijaitsee maiseman länsilaidalla. Hirsirakenteinen päärakennus on 1800-luvulta peräisin.

Greggbölen kartano sijaitsee Pernajanlahden länsirannalla olevalla korkealla mäellä, keskiaikaisperäisellä asuinpaikalla.

Kylän itälaidalla on punaisten tupien muodostama kokonaisuus.

Kylän pellot ovat olleet viljeltyjä tai niittyinä viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien. Niityt ovat sijainneet pääasiassa Suuren rantatien ja joen tuntumassa. Joen yläjuoksulla, lähellä Vanhakylänjärveä, on ollut 1700-luvulla useita myllyjä. Niiden rakenteita ei ole tiettävästi jäljellä.

GREGGBÖLEN KARTANO

Id: 20830

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: paikallisesti arvokas

Greggbölen kartano sijaitsee Gammelbyvikenin länsirannalla olevalla mäellä Pernajanlahden pohjukassa. Kartano on käsittänyt 1500-luvulla muodostetun Greggbölen kylän sekä Strömfors-nimisen tilan naapurikylästä Erlandsbölestä. Kartanon omistajat tunnetaan vuodesta 1541 lähtien ja niihin lukeutuvat mm. suvut Småpiper (1557), Creutz ja Meinander (1830-1916) sekä Johan Askolin (1914).

Kartanon empireytyylinen päärakennus on rakennettu 1820-luvulla. Rakennuttajana oli Lars Falckenberg. Yksikerroksisen, nelilapekattoisen päärakennuksen julkisivut ovat symmetrisesti muotoillut. Pihan puolella oleva lasikuisti ja ikkunakehykset ovat 1800-luvun lopulta. Uusi suurempi päärakennus pystytettiin jo vuonna 1833, jolloin entisestä päärakennuksesta tehtiin palvelusväen asunto. Uudessa päärakennuksessa ovat empireytyylinen leveät ja litteät liseenit julkisivua jäsentelemässä. Pihapiirissä on lisäksi paritupatyypinen sivurakennus ja useita eri-ikäisiä talousrakennuksia, aittoja sekä työväen asuinrakennuksia.

Kartanorakennusten luoteispuolitse kulkee moottoritie, jonka liittymään on rakennettu liike- ja huoltamorakennuksia. Moottoritie katkaisee viimeistään 1800-luvulla viljelyksessä ja niittyinä olleen Vanhakylän ja Greggbölen välisen peltomaiseman. Aivan moottoritien kalliioleikkauksen reunalle on jäänyt Meinander-suvulle kuuluva kertaustyylinen huvila vuodelta 1876. Satulakattoinen rakennus on alueelle harvinaisen koristeellinen ja monimuotoinen.

Puuleikkauksin koristeltu huvilarakennus sijaitsee moottoritien kalliioleikkauksen reunalla, kartanon pohjoispuolella.

KOSKENKYLÄN RUUKIN YMPÄRISTÖ

Id: 20773

Aluetyyppi: Teollisuusympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Koskenkylä sijaitsee Pernajanlahden pohjukassa paikassa, jossa kolmen kunnan halki virtaava Koskenkylänjoki laskee mereen korkeiden kallio- ja moreeniharjanteiden välistä. Kylän asutus vakiintui 1200-luvulla. Keskiaikainen kyläpaikka sijaitsi kapean kosken itärannalla olevalla korkealla mäellä paikassa, jossa nykyisin on Koskenkylän kartano historiallisine teollisuusympäristöineen. Myös varhaisemmasta asutuksesta on merkkejä, sillä kylän luoteis- ja koillispuolelta on tehty useita kivikauden asuinpaikkalöytöjä.

Teollinen toiminta aloitettiin Koskenkylässä vuonna 1682, kun Sarvilahden kartanon omistaja Lorenz Creutz perusti kosken partaalle rautaruukin. Ruukkiin kuului masuuni ja kaksi kankirautavasaraa. Ruukilla oli 1700-luvulla oma kirkko, markkinapaikka, kestickievari ja kauppa. Masuuni lakkautettiin 1780-luvulla ja rautaruukki lopetti toimintansa 1830-luvulla. Teollisuusalueella käynnistettiin tämän jälkeen sahatoiminta. Saha, mylly ja monet muut rakennukset paloivat vuonna 1873. Vuonna 1880 sahan ja ruukinkartanon osti porvoolainen Johan Askolin, joka rakennutti alueelle myllyn, tiiliruukin ja sähkölaitoksen.

Jokivarren teollisuusmiljöön yhtenäinen rakennuskanta koostuu nykyisin pääosin 1910-luvun teollisuusrakennuksista. Vuonna 1914 rakennetut höyrysaha ja höyläämö edustivat omana aikanaan modernia teollisuusrakentamista. Rakennuskokonaisuuteen kuuluvat varastorakennukset ovat vuodelta 1932.

Vuonna 1914 valmistuneet teollisuusrakennukset sijaitsevat kosken vieressä.

Vuodelta 1763 periytyvä Ruukinkatu kulkee rakennuskannaltaan hyvin säilyneen alueen läpi. Sen varrella on Koskenkylän kartanon tiilirakenteinen, rapattu päärakennus vuodelta 1908. Arkkitehti John Settergrenin suunnitteleman jugend-tyylisen päärakennuksen ominaispiirteisiin kuuluvat mm. aumakatto ja korkea neliskulmainen torni. Päärakennuksen itäpuolella on isännöitsijän asunto, joka

on tehty 1800-luvun puolivälissä vanhan ruukinkirkon rakennuspuista. Kartanoa ympäröivä, harmaakiviterassille istutettu puisto on peräisin 1800-luvun puolivälistä, mutta uudistettu vuonna 1931. Puiston eteläpuolinen mäki on englantilaistyylinen. Korkealla mäntymäellä sijaitsee Harry Rönelholmin suunnittelema Askolinin suvun hautakappeli vuodelta 1929.

Koskenkylän kartanon jugend-tyylinen päärakennus.

Ruukinkadun varrella on kaksi vanhaa työväenasuntoa sekä vanha maakauppa varastoineen. Kadun pohjoispuolella on ruukin pappila, jonka vanhin osa lienee 1780-luvulta. Klassistinen konttorirakennus on vuodelta 1919. Tienristeyksessä sijaitsevat ns. Voudin mökki 1700-luvun lopulta sekä kaksi työväenasuntoa ja kaksi virkailijataloa vuodelta 1910. Suurin osa kadun varren ja lähiympäristön työväenasunnoista on vuosina 1880-1926 rakennettuja. Ruukin alueella ovat säilyneet myös vanha meijeri ja suuri navettarakennus.

Vanha maakauppa alueen läpi kulkevan tien varressa.

Ruukin entinen meijerirakennus.

Hammarforsin mylly ruukinalueen pohjoispuolella.

Kosken länsipuolella on säilynyt joitakin vanhempia asuinrakennuksia sekä kylän etelälaidalla olevat kaksi hirsirakenteista koulurakennusta, jotka ovat edelleen koulu- ja päiväkotikäytössä. Toinen koulurakennuksista on myöhemmin laajennettu.

Koulurakennukset sijaitsevat alueen etelälaidalla.

Spökbackan asuinalue 1940-luvulta.

Rakennuskannan lisäksi kylän vanhimpia kerrostumia ovat paikoin jäljellä olevat Suuren rantatien linjaukset. Kylän ympärillä ollut viljelymaisema on suurelta osin tuhoutunut uudempien asuinalueiden ja pusikoitumisen myötä.

Ns. Yläruukin varrella Hammarforsissa on säilynyt jäänteitä vasarapajoista ja louhittu jokiuoma. Kahdesta hirsirakenteisesta, punamullatusta työväenasunnosta vanhempi lienee 1700-luvun lopulta ja toinen 1800-luvulta. Maise- mallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva satulakattoinen myllyrakennus on 1900-luvun alusta. Hammarforsin itäpuolella on hyvin säilynyt ja yhtenäinen Spökbackan työväen asuinalue, joka koostuu 1940-luvulla rakennetuista, tyyppiirustuksiin perustuvista asuinrakennuksista ja suurista puutarhoista.

ISNÄSIN TEOLLISUUSYMPÄRISTÖ

Id: 20817

Aluetyyppi: Teollisuusympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Isnäsän vanha teollisuusalue sijaitsee Isnäsänlahden rannalla, Päsälönselän länsipuolella. Johan Askolin perusti saha-alueen 1890-luvulla Isnäsän keskiajalta periytyneen räls- sisäterin maille. Kaksiraamisaha otettiin käyttöön vuonna 1899 ja se laajennettiin myöhemmin viisiraamiseksi. Puu- rakenteinen saharakennus paloi kuitenkin vuonna 1946. Teollisuusalueella on säilynyt vuonna 1897 rakennettu tiilirakenteinen voimalaitos ja vuonna 1918 valmistunut höyrysa- harakennus. Tiili- ja betonirakenteiset saharakennukset ovat 1940-luvulta samoin kuin tornillinen palo- asema ja pajarakennus. Varsinainen sahatoiminta päättyi vuonna 1991, mutta toimintaa jatkettiin alueella pie- nemmässä mittakaavassa mm. sahatavaran kuivauksen muodossa.

Teollisuusalueella on säilynyt tiilirakenteinen voimalaitos, jossa on eri-ikäisiä muutosvaiheita nähtävissä.

Tehtaankadun varrella on vuonna 1897 rakennettujen työväen asuinrakennusten ja niihin liittyvien talousrakennusten muodostama yhtenäinen kokonaisuus. Useammalle perheelle tarkoitetut satulakattoiset asuinrakennukset ovat hirsirakenteisia ja vaakavuorattuja. Jäljellä olevissa kolmessa asuinrakennuksessa on kaariaiheella koristellut sisääntulokivistit. Satulakattoiset varstorakennukset sijaitsevat kadun toisella puolella asuinrakennuksia vastapäätä. Osa kadunvarren rakennuksista on purettu, mm. entinen kauppa.

Työväen asuinrakennukset sijaitsevat koivukujan varrella.

Työväen asuinrakennuksia vastapäätä sijaitsevat useammalle perheelle tarkoitetut varasto- ym. ulkorakennukset.

Tehdasyhdyskunnan rakennuksista on säilynyt myös kakikerroksinen konttorirakennus, joka on vanhimmilta osiltaan 1890-luvulta. Vanhimpaan rakennuskantaan kuuluvat lisäksi tehtaan luoteispuolella sijaitsevat seuratalo Solbacka vuodelta 1939 ja 1900-luvun alussa rakennettu kansakoulurakennus.

1930-luvulla rakennettu seuratalo sijaitsee teollisuusalueen luoteispuolella.

Sahan länsipuolella, maantien varressa on hyvin säilynyt työntekijöiden asuinalue, jonka jälleenrakennuskaudelle tyypilliset asuinrakennukset puutarhoineen ovat vuosina 1945-55 rakennettuja. Yhtenäisen asuin ympäristön muodostaa myös 1960- ja 1970-luvuilla rakennettu asuinalue maantien itäpuolella.

Teollisuusalueen luoteispuolella, maantien varressa sijaitsevaan Isnäsin kartanokokonaisuuteen kuuluu hirsirakenteinen päärakennus vuodelta 1922 ja joukko eri-ikäisiä talousrakennuksia. Päärakennuksen kaakkoispuolella sijaitsevan talouspihan navettarakennuksen vanhin luonnonkiviosa on 1760-luvulta. Kartanon vanhat pellot sijaitsevat puiston ympäröimän päärakennuksen pohjoispuolella. Kartanoon yhdistettiin 1860-luvulla Villmangårdin entinen rälssisäteri, jonka rakennukset sijaitsevat Porvooseen johtavan maantien varressa, Isnäsin länsipuolella.

Villmansgårdissa (entinen Gammelby Gård) on säilynyt mm. vanha tuulimylly ja 1500-luvulta periytyvä, vanhan päärakennuksen luonnonkivistä muurattu kellarikerros. Muut rakennukset tilalla ovat uudempia.

FASARBYN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA

Id: 20820

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Fasarbyn kylä sijaitsee Fasarbyvikenin pohjukassa, etelään päin viettävässä rinteessä. Peltojen ympäröimä kylätontti periytyy keskiajalta. Tiivis ryhmäkylä muodostuu neljän entisen sotilasvirkatalon, Joffsin, Pesursin, Göransin ja Lill-Mariksen talouskeskuksista. Kaksi muuta kylän kantatilaa Knapas ja kyläkeskuksen länsipuolella sijaitseva Lillby ovat entisiä lampuotitiloja. Kylän nykyinen rakennuskanta muodostuu pääasiassa 1700- ja 1800-luvuilla rakennetuista parituvista ja 1920-luvun mansardikattoisista huviloista. Hyvin hoidetuissa pihapiireissä on säilynyt useita 1800-luvun talousrakennuksia. Kyläkuvaa leimaavat merenrantapelloilta kohoavat kivikkoiset katajakedot. Pellot ovat olleet viljeltyinä ja osittain niittyinä viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien.

Fasarbyn kylänraittia Lill-Mariksen kohdalla.

Vanhalla kylätontilla olevat pihapiirit sijaitsevat kylän läpi mutkittelevan raitin varrella. Hirsirakenteinen, satulakattoinen paritupa Pesurs on kylän vanhimpia rakennuksia. Sen pihapiirissä on useita hirsiaittoja. Lill-Marisiin kuuluu kaksi asuinrakennusta, joista vanhempi, lähempänä kylätietä sijaitseva satulakattoinen hirsirakennus on läpiporsuallinen paritupa, joka periytyy mahdollisesti 1700-luvulta. Uudempi asuinrakennus on 1800-luvun puolivälistä. Joffsin mansardikattoinen, huvilamainen päärakennus vuodelta 1919 sijaitsee kylämäen korkeimmalla kohdalla. Göransin (nyk. Selins) nykyinen satulakattoinen päärakennus on vuodelta 1940. Sen pihapiirissä on säilynyt suuri luhtiaitta.

Lill-Mariksen vanhempi asuinrakennus.

Joffsin mansardikattoinen päärakennus on vuodelta 1919.

Kylätien päässä, Fasarbyvikenin pohjukassa on asuinkäyttöön otettu entinen kansakoulu. Kylän pohjoispuolella on kylän myllyn ja myllärintorpan paikka Mjöltnars, jossa on säilynyt yksittäistupa 1840-luvulta. Tilan hirsiaitta on lyhennetty ja siirretty, vanha sauna sijaitsee maantien toisella puolella.

Mjöltnars on entinen mylläriin asuinpaikka Fasarbyn pohjoispuolella.

LABBYN KARTANON KULTTUURIMAISEMA

Id: 20818

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Labbyn kartano sijaitsee Fasarbyvikenin itäpuolella Pernajan lounaisosassa. Keskiajalla Labby oli Idlaxin kylän ulkotiila. Tila syntyi alkujaan mantereen puolelle kiertyneen merenlahden mutkaan kallioiselle kukkulalle. Tilakeskukseksi olevalta mäeltä avautuvat nykyisin näkymät ympäröiville pelloille ja laitumille soistuneen lahdenpohjukan yli.

Labbyn kartanon sisääntulotie, jota reunustavat vanhat puut.

Kartanolle johtaa puiden reunustama kapea ja mutkitteleva tie, jonka linjaus näkyy 1800-luvun kartoissa. Sisääntulotien varrella on laidunnettavia metsäisiä niittyjä. Korkeimmalla kohdalla oleva päärakennus on yksikerroksinen ja nelilapelattoinen, jossa on kaksipuolinen ristipääty. Useaan otteeseen kunnostettu päärakennus on perimätiedon mukaan ollut alkuaan kapteeni von Schanzin virka-asuntona joko Viaporissa tai Santahaminassa ja sieltä 1860-luvulla siirretty Labbyhyn. Puistomaisen puutarhan lounaispuolella sijaitseva mansardikattoinen, yksikerroksinen asuinrakennus on tiettävästi entinen päärakennus ja se periytyy vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta. Rakennus on alun perin ollut eteiskamarillinen paritupa.

Kartanon ympäristössä on useita laidunalueita.

Kartanon vanha päärakennus, joka on vanhimmalta osaltaan 1700-luvulta peräisin.

Kartanon nykyinen päärakennus sijaitsee mäen korkeimmalla kohdalla puistomaisen puutarhan ympäröimänä.

Karjataloutta harjoittavalla tilalla on useita vanhoja talousrakennuksia, jotka ovat osittain huonokuntoisia. Talousrakennuksissa näkyy useita eri kunnostusvaiheita. Tilakeskuksen tuntumassa sijaitsee myös mansardikattoinen asuinrakennus Lassas vuodelta 1921. Kartanon kaksi mahdollisesti 1800-luvulta periytyvää torppaa sijaitsevat peltoaukean länsilaidalla. Peltojen halki kulkee kapea tie entisen Idlaxin kylän läpi kohti Golf-keskukseksi muutettua Rönnsäsin tilaa, joka on kuulunut aikanaan Labbyhyn.

NÄSEN KARTANON KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Id: 20819

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Näse gårdin entinen rälssisäteri mainitaan ensimmäisen kerran 1500-luvun asiakirjoissa. Kartano on Pernajanlahden länsirannan kartanoista eteläisin. Rakennuskokonaisuus sijaitsee pohjoiseen työntyvällä niemellä, jonka länsipuolelle jää kapea ja suojaisa lahti. Merenrannassa oleva pitkänomainen päärakennus on vuodelta 1782. Yksikerroksinen, mansardikattoinen hirsirakennus on vanhimmal-

ta osaltaan keskeissalutyyppeä. Päärakennusta jatkettiin eteläpäädyssä 1800-luvun alussa. Pihamaan pohjoispuolella on yksikerroksinen, 1800-luvun puoliväliltä peräisin oleva satulakattoinen siipirakennus. Symmetrisesti päärakennukseen nähden sijoittunut eteläpuoleinen siipirakennus paloi vuonna 1864.

Näsen kartano lännestä kuvattuna.

Kartanon eteläpuolella oleva alkuaan geometrinen, ranskalaistyylinen puisto on istutettu 1700-luvulla. Rannan suuntaiseen puistoon kuuluvassa suuressa lehtimetsikössä laiduntavat nykyisin lampaat. Uudempi A. Rydbergin laatima puutarhasuunnitelma vuodelta 1888 on toteutunut puukujanteen osalta.

Kartanolle johtaa lehtipuiden reunustama tie, jonka länsipuolella on 1700-luvulla suunniteltu puutarha.

Tilan osittain huonokuntoiset talousrakennukset sijaitsevat asuinrakennusten itäpuolella olevalla mäellä. Kartanon muista rakennuksista on säilynyt mm. useita työväen asuinrakennuksia ja harmaakivikellari. Tilan viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien viljelyksessä olleet pellot sijaitsevat niemellä rakennuskokonaisuuden kaakkoispuolella.

Kapean Näsevikenin länsirannalla olevalla korkealla kalliolla on harvinainen ja hyvin säilynyt tuulimylly. Sen läheisyydessä sijaitseva Lövkullan osittain luonnontilainen pihapiiri koostuu huvilamaisesta, satulakattoisesta asuinrakennuksesta sekä pienemmistä sauna- ja varastorakennuksista. Lövkulla sijaitsee viimeistään 1700-luvulla asut-

tuna olleella paikalla. Vanhojen, pienehköjen peltoaukeiden välissä sijaitsevaan pihaan johtaa tammikuja.

Maakunnassa harvinainen tuulimylly sijaitsee kartanon länsipuolella olevalla korkealla mäellä.

Lövkullan pihapiiri maantien varressa.

NORR-SARVLAXIN KARTANO

Id: 21025

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Norr-Sarvlaxin kartano syntyi 1910-luvun alussa Sarvilahden omistajan Viktor Mgnus von Bornin jakaessa maita kahdeksan lapsensa kesken. Kartano sijaitsee Sarvilahden kartanon ja Suuren Rantatien vanhan linjauksen pohjoispuolella.

Norr-Sarvlaxin kartanon päärakennusta ympäröivät terassoitu suuri puisto ja puutarha.

Taloussrakennukset ja työväen asuinrakennukset sijaitsevat kartanon päärakennuksen pohjoispuolella.

Kaksikerroksisessa rapatussa päärakennuksessa on päistään aumattu mansardikatto. Rakennuksen suunnitteli vapaaherra Viktor Magnus von Bornin. Päärakennusta ympäröi suuri, terassoitu puisto ja puutarha. Sen pohjoispuoliseen rakennuskokonaisuuteen kuuluu vuoden 1912 jälkeen rakennetut hirsirakenteiset navetta ja talli sekä tiilirakenteinen viljamakasiini. Konttorirakennus ja työväen 26-huoneinen asuinrakennus ovat vuodelta 1914. Liiteri ja autotalli rakennettiin 1920-luvulla, talli ja vaunuliiteri 1930-luvulla. Rakennuskokonaisuuteen kuuluu myös muita eri-ikäisiä taloussrakennuksia ja kartanolle johtavan tien varressa oleva Putgårdenin kaksikerroksinen talo.

Putgårdenin sijaitsee kartanolle johtavan tien varressa.

Tiilirakenteinen viljamakasiini.

PITKÄPÄÄN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20814

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Pitkäpään keskiaikaisperäinen kylä sijaitsee Suur-Sarvilahden kartanon lounaispuolella, Pernajanlahden ja Sarvlaxträsketin välissä. Kylän maat erotettiin Suur-Sarvilahdesta vuonna 1473. Keskiaikaisperäinen kylätontti on säilynyt rakenteeltaan tiiviinä. Vanhat tilakeskukset asuin- ja taloussrakennuksineen sijaitsevat edelleen nauhamaisesti kylänraitin varrella. Asutus on täydentynyt 1920-luvun puoliväliin mennessä mm. raitin länsipuolella olevilla, mäkitupamaisilla punamullatuilla rakennuksilla, jotka ovat sijoittuneet vapaamuotoisesti kallioiselle rinteelle. Kylätontin pohjoispuolella on säilynyt viimeistään 1700-luvulta lähtien viljelyksessä olleita peltoja ja katajaisia metsäsaarekkeita.

Kylätontilla sijaitseviin hyvin hoidettuihin pihapiireihin lukeutuvat mm. Jordas, Jonnas ja Nygård. Nygårdin satulakattoinen hirsirakenteinen päärakennus on peräisin 1860-luvulta. Tilan sementtitiilinavetta on vuodelta 1934.

Useita kylätontin vanhimpia asuinrakennuksia on laajennettu ja kunnostettu myöhemmissä vaiheissa rakennusten vanhaa ulkoasua kunnioittaen. Viimeistään 1800-luvulla muotoutunutta kylänraittia reunustavat vanhan kylätontin kohdalla lehtipuut ja hyvin hoidetut kuusiaidat.

Pitkämäen kylätontti pohjoisesta kuvattuna. Keskellä Nygårdin tila.

Kylänraittia rajaavat hyvin hoidetut kuusiaidat ja suuret lehtipuut.

Kylän eteläosan maisemaa hallitsee korkea ja jyrkkä kalliainen mäki, jolla on 1700-luvun karttojen perusteella ollut tärkeä asema merkkitulun paikkana. Pohjois-eteläsuuntaisten kallioiden väliin jäävä pitkänomainen peltoaukea Utängen on ollut vielä 1800-luvulla niittynä ja sen halki virtaavassa kapeassa joessa on ollut useita myllyjä. Myllyt on sittemmin purettu ja niitty on otettu viljelykseen. Eteläisen peltoaukean pohjoisreunalla sijaitsee melko tiivis rakennusryhmä, jonka vanhimmasta rakennuskannasta on säilynyt Baggaksen 1700-luvulta periytyvä luhtiaitta ja pieni mökki. Kylätontin etelä- ja pohjoispuolelle muotoutunut pienimittakaavainen asutus on rakentunut pääosin 1800-luvun puolivälin jälkeen.

Kylänraitin länsipuolella olevalla kallioisella mäellä on punaisten pienehköjen tupien vapaamuotoinen alue.

LAPPNORIN KYLÄ JA FOLKHÄLSANIN "LEIRIKARTANO"

Id: 20815

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Lappnorin pieni saaristolaiskylä sijaitsee Pernajanlahden rannalla, Suur-Sarvilahden lounaispuolella. Lappnor kuului vuodesta 1626 lähtien Suur-Sarvilahden lampuotikyliin. Kylän nykyiset rakennukset ovat vuoden 1831 palon jälkeen rakennettuja. Vanhat tilat Skyttas ja Finnas sijaitsevat lähekkäin keskiajalta periytyvällä kylätontilla, suojaisan lahden pohjukassa. Tilojen yksikerroksiset, hirsirakenteiset matalat päärakennukset ovat läpiporstuatyyppiä. Kylätontin eteläpuolella sijaitseva Skeppars on yksittäistupa 1800-luvun lopulta. Kyläkuva täydentää joukko hirsirakenteisia piharakennuksia. Kylätontin pohjoispuolella olevilla kapeilla savi- ja hiesumailla sijainneet pellot ja niityt ovat nykyisin pääosin luonnontilaisia. Suur-Sarvilahteen johtava tielinjaus on rakennettu viimeistään 1800-luvun puolivälissä.

Lappnorin keskiaikaisperäinen kylätontti sijaitsee kapean merenlahden pohjukassa.

Finnasin päärakennus vanhalla kylätontilla.

Kylätontin itäpuolella on pohjois- eteläsuuntainen harju, jolla kasvaa komeita mäntyjä. Harjun eteläkärjessä sijaitsee Folkhälsanin omistama "Lappnorin leirikartano", joka on rakentunut vanhan huvilarakennuksen ympäristöön. Tietyvästi Sarvilahden tyttärille kuulunut, vuonna 1906 valmistunut jugend-vaikutteinen huvila on jyrkkäkattoinen ja pystylaudoituksella vuorattu. Huvilan merenpuoleiseen pätyyn on myöhemmin lisätty pulpettikattoinen lasikuisti. Rakennuskokonaisuuteen kuuluu useita matalia, lomakäyttöön tarkoitettuja rakennuksia, jotka sijaitsevat merimaiseman säilymisen kannalta edullisella paikalla huvilan takana olevassa rinteessä. Maisemallisesti merkittävä, mäntyjä kasvava kapea niemi työntyy mereen kylätontin ja Folkhälsanin alueen välissä.

Folkhälsanin loma-asuntoalue sijaitsee mäntyjä kasvavan harjun rinteessä, meren rannalla.

Folkhälsanin ranta on säilynyt pääosin rakentamattomana.

GREVBÖLEN KYLÄ

Id: 20797

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Suur-Sarvilahden entinen lampuotikylä Grevböle on keskiajalta peräisin. Sarvilahden eteläpuolella, Strömsvikenin pohjoisrannalla sijaitsevassa pienessä kylässä on säilynyt useita vanhoja rakennuksia mutkittävän kyläraitin varrella. Kylätontti on sijoittunut savi- ja hiesumaiden ympäröimän moreeniharjanteen länsireunaan lähelle merenlahtea. Kylätontin länsipuolella olevat maat ovat olleet 1700-luvulla viljeltyjä itäpuolen ollessa niittynä. Suuri osa pelloista on nykyisin metsitetty tai muutettu laitumeksi. Kylätontin itäpuolella oleva aukea on edelleen niittynä. Suur-Sarvilahden kartanosta kylään johtava päällystämätön tie on viimeistään 1800-luvun puolivälistä.

Grevbölen kylänraittia. Murmästars ja Grevas.

Vanhaa rakennuskantaa kylänraitin varrella.

Useat kylätontilla olevat vanhat asuinrakennukset ovat edelleen asuinkäytössä tai loma-asuntoina. Rakennuksia on kunnostettu mm. vaihtamalla katemateriaaliksi kuvioitu peltikate. Hyvin säilynyt Grevasin tilan paritupatyyppinen päärakennus lienee 1800-luvun alusta. Satulakattoisessa, punamullatussa hirsirakennuksessa on vaihtelevia ikkunadetaljeja ja pärevuoraus kuistin takaseinässä. Myös pihapiirissä olevan aitan yläosa on pärevuorattu. Kylänraitin toisella puolella sijaitsevan Murmästarsin tilan satulakattoinen asuinrakennus lienee 1900-luvun alusta.

Grevasin päärakennus, jonka ikkunadetaljeissa on mm. Loviisa-tyyppistä koristelua.

Grevasin aitan päädyssä on pärevuoraus.

Kylän koillispuolella, pellon ja metsän reunassa olevalla vanhalla rakennuspaikalla sijaitsee Baggasin pihapiiri. Asuinrakennus kostuu vanhemmasta parituvasta ja uudemmasta aumakattoisesta kuistista. Pihapiirissä ovat myös sauna ja kaksiosainen hirsiaitta.

Kylän kaakkoispuolella on käytöstä poistunut turkistarha, jonka ympäristö on hoitamaton.

SÄRKLAXIN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Id: 20782

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Särkilahden kartano sijaitsee Pernajan kirkonkylän kaakkoispuolella, Särklaxvikenin itärannalla. Suuren rantatien vanha linjaus kulkee kartanon pohjoispuolitse, minkä johdosta kartanolla on ollut pitäjän historiassa tärkeä asema. Useiden eri sukujen hallinnassa olleella kartano-alueella on ollut asutusta viimeistään 1500-luvulta lähtien.

Särkilahden kartanon päärakennus sijaitsee lahden itärannalla.

Kartanon hirsirakenteinen, yksikerroksinen päärakennus on rakennettu vuosina 1867-68. Vinkkelinmuotoista rakennusta on laajennettu 1900-luvun lopulla taloussiivellä.

Useat kartanon pihapiirissä olleet talousrakennukset on purettu. 1700-luvun kartanoympäristöstä on jäljellä tyhjillään oleva vanha pakaritupa, joka käsittää nykyisin tuvan ja kolme huonetta.

Lahden pohjukassa oleva peltoaukea on ollut viljelynä ja niittynä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Sen länsireunassa on entinen kansakoulu vuodelta 1907. Arkkitehti Yrjö Sadeniemen suunnittelema koulurakennus on piirteiltään ja koristeiltaan on lähinnä jugendia. Rakennuksessa on leveä poikkipääty ja listoin jaoteltu julkisivu. Koulutoiminnan lakattua 1960-luvulla rakennus muutettiin asunnoiksi.

Entinen kansakoulu on nykyisin asuinkäytössä.

Koulurakennuksen eteläpuolella sijaitsee Bondasin (Lill-Särklaxin) entinen rustholli, joka on ollut Särkilahden kartanon alainen. "Nya gården" muodostettiin, kun Särkilahden kartano jaettiin kahtia vuonna 1789. Bondasin päärakennus on tiettävästi 1820-luvulta peräisin, mutta sen nykyinen uusrenessanssiasu on 1800-luvun lopulta. Hirsirakenteisessa, satulakattoisessa päärakennuksessa on korotettu poikkipääty. Bondasin hyvin hoidettu pihapiiri on kolmelta sivultaan rajattu. Symmetrisesti pihan molemmin puolin sijoitetut sivurakennukset ovat päärakennusta vanhempia. Etelänpuoleinen satulakattoinen sivurakennus on mahdollisesti peräisin jo 1600-luvun lopulta pohjoisen puoleisen ollessa 1700-luvulta.

Bondasin entinen rustholli sijaitsee peltoaukean länsilaidalla.

Bondasin pihapiiriä rajaava siipirakennus on mahdollisesti 1600-luvun lopulta peräisin.

Niemen kärjessä, Lahden länsirannalla on Kvarnuddenin huvilamainen rakennus vuodelta 1911. Jugendvaikutteinen rakennus on otettu leirikeskuksen käyttöön.

RÖSUNDIN KYLÄ- JA HUVILAYMPÄRISTÖ

Id: 20823

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Rösundin keskiaikaisperäisellä kylätontilla sijaitsevan Strömmasin 1700-luvulta periytyvä päärakennus on ollut kruununpuustelli ja pataljoonan "predikantin" asunto. Yksikerroksinen, pieniä julkisivumuutoksia kokenut rakennus on alun perin ollut läpiporstuallinen. Suojaisan Rösundsvikenin rannalla sijaitsevaan pihapiiriin kuuluu lisäksi talli ja navetta 1900-luvun alusta, aitta sauna ja puimala.

Strömmasin tila sijaitsee vanhalla kylätontilla, Rösundsvikenin rannalla.

Kylätien toisella puolella on hyvin säilynyt sementtitiilirakenteinen viljamakasiini, jossa on koristeellisia yksityiskohtia. Sen vieressä on Jeppasin entinen Sarvisalon lamputitila. Vuonna 1915 tilan lunasti itsenäiseksi arkkitehti Väinö Vähäkallio, joka suunnitteli suurehkon päärakennuksen ja kaksi matalampaa siipirakennusta. Kaksikerroksisen päärakennuksen nykyinen pelkistetympi asu periytyy 1940-50-luvuilta. Punamullatuissa satulakattoisissa siipirakennuksissa on säilynyt klassismin tyylipiirteitä. Osittain luonnontilaisessa pihapiirissä on jäänteitä puutarhasommitelmasta sekä mm. kaksi kapean kanavan ylittävää kaarisiltaa.

Jeppasin puutarhaan kuuluvat kapean kanavan ylittävät sillat.

Kylän luoteispuolella levittäytyy laaja, vielä 1800-luvulla niittynä ollut, viljelyaukea, joka jatkuu Härkäpäähän saakka.

Stadslandetin saaren koilliskulmassa on WSOY:n lomakodiksi muutettu entinen asuinhuvi vuodelta 1911. Puhdaspiirteistä jugendia edustavan monimuotoisen rakennuksen on suunnitellut K. L. Hagman. Huvilassa on jyrkkä katto ja pystyvuoraus. Suvikunnaksi kutsuttuun alueeseen kuuluu muutamia melko hyvin säilyneitä merenrantahuviloita sekä vanha puurakenteinen uimahuone, joka sijaitsee päärakennuksen edessä myöhemmin täytetyllä rannalla. Alueen pohjoispuolella on säilynyt jugendhuvi Villa Tjäderlek.

Suvikunnan jugend-tyylinen päärakennus.

Suvikunnan täytetyllä rannalla sijaitseva uimahuone.

HÄRKÄPÄÄN KYLÄ

Id: 20821

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Suojaisaan merenlahteen viettävään rinteeseen muodostunut Härkäpään saaristolaiskylä on säilyttänyt perinteisen, pienimittakaavaisen luonteensa osittaisesta uudisrakentamisesta huolimatta. Rakennukset ovat sijoittuneet nauhamaisesti kapeaa, pohjois-eteläsuuntaista harjua pitkin kulkevan kylänraitin molemmin puolin. Keskiaikaisperäisen kylän rakennuspaikat ovat vakiintuneet 1800-luvun puoliväliin mennessä. Kyläkuvaan kuuluu hoidettujen pihapiirien lisäksi niittyjä ja ketoja. Vanhat pellot ja viljelykseen otetut entiset niityt levittäytyvät pääosin kylänraitin itäpuolella.

Asuinrakennukset ovat sijoittuneet kylänraitin molemmin puolin.

Saaristolaiskylän vanhimmat rakennukset ovat hyvin säilyneitä.

Härkäpään iältään kerroksellinen rakennuskanta koostuu maatalojen pihapiireistä ja pienemmistä asumuksista, joista vanhimmat ovat 1800-luvulla rakennettuja. Kylänraitin itäpuolella on säilynyt myös kookkaita mansardikatotisia huvilarakennuksia 1910- ja 1920-luvuilta. Maisemallisesti näkyvällä paikalla, keskellä kylää sijaitsee 1800-luvulla rakennettu, myöhemmin kunnostettu tuulimylly, joka on tyypiltään pystyvuorattu jalkamylly. Kylän eteläosassa sijaitsee ennen vuotta 1920 rakennettu vaaka- vuorattu seuratalo Ljungars lipunmyyntikioskeineen. Kylässä ovat säilyneet niin ikään käytössä olevat koulurakennukset (1959) ja kauppa. Harjun laella sijaitsee Hermansin entinen rustholli, jonka julkisivuiltaan ja sisätiloiltaan muutettu päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta. Hermansin puistomaiseen pihapiiriin kuuluu 1900-luvun alun ulkorakennuksia sekä mm. riihi 1860-luvulta.

Härkäpään kyläraitilla maamerkinä on vanha tuulimylly.

HORSLÖKIN KYLÄ

Id: 20822

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Sarvisalon eteläkärjessä sijaitseva Horslökön merenranta- kylä on säilyttänyt tiiviin ja pienimittakaavaisen luonteensa. Horslök oli 1500-luvulla Härkäpään ulkokylä, mutta erosi omaksi kyläkseen 1600-luvulla. Vanhin kyläasutus on sijainnut rannan tuntumassa, nykyisten kyläteiden risteyksessä.

Asutus on rakentunut kyläteiden varsille merenrantaan laskevaan etelärinteeseen ja etelänpuoleisen rannan suuntaisesti. Kyläkuvaa muovaa rakennusryhmien ja pihojen lisäksi puuston takaa pilkottava meri lahtineen ja saarineen. Vanhat pellot ja niityt kylän pohjoisosassa ovat paikoin pusikoituneet.

Rakennuskannaltaan yhtenäisen kylän raittia.

Kylän yhtenäinen rakennuskanta on pääasiassa 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta. Asutus koostuu pienehköistä maalaistaloista ja muista asuinrakennuksista, joita leimavat usein koristeelliset ikkunadetaljit. Hyvin hoidetuissa

pihapiireissä on vanhoja hirsiaittoja ja muita piharakennuksia, ja niitä rajaavat tien puolelta usein kiviaidat. Merenrannassa on säilynyt useita pieniä aittarakennuksia.

Kylän eteläpuolisella rannalla on säilynyt useita ranta-aittoja.

Pohjoisosassa, kylätien varrella on säilynyt Bongårdsin maatilan pihapiiri, jota rajaavat kertaustyylinen päärakennus (1899), kivinavetta (1899) ja aitta. Tilaan kuuluu myös useita pienempiä rakennuksia, kuten mäkitupa ja saunatupa. Kylän kaakkoispuolella, rannan läheisyydessä sijaitsee klassistishenkisen kaksikerroksisen entinen koulurakennus, jonka on suunnitellut vuonna 1925 A. Lönnquist. Myöhemmin leirikeskukseksi muutetussa rakennuksessa on aumakatto ja useita avokuisteja. Kylätien varrella on säilynyt myös pieni puurakenteinen muuntajatorni.

Bongårdsin pihapiiri sijaitsee kylätien varrella Horslökin pohjoispuolella.

Entisen kansakoulun pihapiiri sijaitsee meren rannalla, kylän lounaisosassa.

KUUSKOSKEN YMPÄRISTÖ KOSKENKYLÄJOKILAAKSOSSA

Id: 20774

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Koskenkylänjokilaaksossa, Pernajan luoteisosassa on vanhojen kylien muodostama yhtenäinen suurmaisemakokonaisuus, jonka yhdistävänä tekijänä on avara jokilaakso viljelymaisemineen. Maiseman kohokohtana muodostaa Malmgårdin kartano lukuisine talous- ja asuinrakennuksineen sekä tienvarren tammikujineen. Maisemaan liittyy oleellisesti myös koski hyvin säilyneine myllyineen. Viimeistään 1700-luvulta periytyvät tielinjaukset (Koskenkylästä Myrskylään, Kuuskoskelta Sävträskiin ja Malmgårdista Nedre Rikebyhyn) kuuluvat maiseman vanhimpiin kerrostumiin. Maantie ylittää joen Kuuskosken kohdalla neliaukkoista kivihoivisiltaa pitkin.

Malmgårdin kartano sijaitsee maisematilan pohjoislaidalla.

Neliauukkoinen kiviholvisilta ylittää joen Kuuskoskella.

Kapean kosken lähiympäristöön muodostunut Kuuskosken kylä on varhaiselta keskiajalta peräisin. Kapealle, savi- ja hiesumaiden ympäröimälle moreenivyöhykkeelle muodostuneen kylän asutus on ollut pysyvää jo 1200-luvulla. Kuuskoskesta erotettiin omiksi kyläkseen 1500-luvulla Veckaby (nykyinen Veckarby), Tejtom (nykyinen Tetom) ja Rikesby (lähinnä nykyinen Nedre Rikeby). Alueeseen kuuluivat aiemmin myös Liljedalin puolella olevat kylät Drombom, Garpom ja Embom. Kosken liepeillä ovat säilyneet Malmgårdin kartanolle kuuluva satulakattainen myllyrakennus ja siihen liittyvä aitta. Kylässä on lisäksi useita ennen vuotta 1920 rakennettuja hirsirakenteisia asuinrakennuksia. Kaksi niistä on Malmgårdin kartanon entisen päärakennuksen siipirakennuksia, jotka siirrettiin nykyisille paikoilleen vuosina 1885-1886, ja otettiin työväen asuinkäyttöön. Kuuskosken kyläkeskustasta johtaa maaston kumpuilevia pinnanmuotoja mukaileva pitkä tammikuja kohti Malmgårdin kartanoa. Tienvarren näky-mää elävöittävät loivien rinteiden kivikkoiset laitumet ja hakamaat.

Kuuskosken mylly ja aitta.

Malmgård muodostettiin useasta Kuuskosken kylässä olleesta tilasta, jotka lahjoitettiin Ernst Creutzille vuonna 1615. Vanha päärakennus siipirakennuksineen sijaitsi nykyisen, tiilestä muuratun linnan pohjoispuolella, mutta purettiin uuden päärakennuksen valmistuttua vuonna

1885-86. F. A. Sjöströmin suunnittelema nykyinen päärakennus on rakennettu vuosina 1882-1885. Kaksikerroksinen, peittämättömästä tiilestä muurattu linna on aikakautensa mahtavinta kartanoarkkitehtuuria ja edustaa tyylillisesti nk. pohjoisranskalaista renessanssia. Kartanolinnan koillispuolella on talouspiha, jonka rakennukset ovat pääasiassa 1800-luvun jälkipuolelta ja 1900-luvun alusta. Rakennuskokonaisuuteen kuuluvat mm. tiilirakenteiset talli ja navetta sekä useita hirsirakenteisia työväenasuinrakennuksia.

Malmgårdin talouskeskukseen kuuluu useita tiilirakenteisia talousrakennuksia sekä puurakenteisia työväen asuinrakennuksia.

Rakennuskokonaisuuden lounaispuolella sijaitseva noin 22 hehtaariin laajuinen puisto on vanhimmilta osiltaan 1800-luvun alkupuolelta. Lähinnä linnaa sijaitseva puutarhan osa kuuluu 1890-luvun laajennukseen, jonka suunnitteli puutarha-arkkitehti A.F. Rydberg.

Maiseman itäreunalla, Koskenkylästä Myrskylään johtavan maantien varrella sijaitsee Tetomin vanha kyläpaikka, jossa on nykyisin Tetomin tilan talouskeskus. Tetomin omisti 1200-luvulla tiettävästi Teitin suku. Sittenmin tila kuului Malmgårdin kartanoon, aina vuoteen 1928 saakka. Tila jäi ilman päärakennusta 1800-luvun alussa, kun vanha päärakennus myytiin Loviisan ruotsinkieliselle kansakoululle. Nykyinen hirsirakenteinen, aumakattoinen päärakennus valmistui talouskeskuksen kaakkoispuolella olevan metsikön reunaan vuonna 1939. Aumakattoisen päärakennuksen suunnitteli arkkitehti Henrik Bruun. Kerrotaan, että Tetomin nykyisen päärakennuksen itäpuolella on keskiajalla sijainnut pitäjän vanhimpana pyhänä paikkana tunnettu puukirkko.

Jokilaakson länsilaidalla sijaitsevat Nedre Rikebyn ja Veckarbyn kylät, jotka ovat säilyttäneet osan vanhasta ryhmäkylämaisestä asutuksestaan. Ajallisesti kerrostunut rakennuskanta on säilynyt mittakaavaltaan yhtenäisenä.

Veckarby koostuu useista eri-ikäisistä rakennuksista, jotka muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden joen länsipuolella.

Jokilaakson alavat savi- ja hiesumaat ovat olleet viljeltyjä tai niittyinä viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien. Vanhimmat pellot sijaitsevat Koskenkylä-Myrskylä – maantien varrella. Vielä 1800-luvulla niittyinä olleet joenrannat ovat nykyisin pääosin viljelyksessä.

HARDOMIN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20824

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: paikallisesti arvokas

Hardomin keskiajalta periytyvä kylä sijaitsee Pernajan koillisosassa lähellä Liljendalin rajaa. 1700-luvulla Hardomissa oli kahdeksan taloa, joiden vanhat rakennuspaikat ovat edelleen käytössä. Tilat sijaitsevat mahdollisesti alkuperäisillä paikoillaan. Kaksi vanhinta tiiviimmin rakennuttanutta rakennusryhmää sijaitsee Liljendaliin ja Lapinjärvelle johtavien maanteiden varsilla.

Hardomin vanhin asutus on sijoittunut Loviisasta Lapinjärvelle ja Liljendaliin johtavien maanteiden varsille.

Kylän keskuksessa sijaitsevan Bengtsin tilasta ovat ensimmäiset maininnat 1500-luvun lopulta. Nykyinen hirsirakenteinen, satulakattoinen päärakennus on vuodelta 1891. Luonnontilaista pihapiiriä rajaa osittain huonokun-

toinen aittarakennus. Kyläkeskuksen eteläpuolella, peltoaukean laidalla sijaitsee Berghällin hyvin säilynyt pihapiiri, jonka satulakattoinen tupamainen päärakennus lienee vuodelta 1924. Useita tiiviisti rakentuneen kyläkeskuksen asuinrakennuksia on kunnostettu julkisivuja muuttaen.

Berghällin pihapiiri sijaitsee kylätontin etelälaidalla.

Viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien viljelyksessä ja niittyinä olleen peltoaukean itälaidalla, Loviisa-Lapinjärvi – maantien varressa on säilynyt tiivis rakennusryhmä, joka koostuu ennen vuotta 1920 valmistuneista asuinrakennuksista ja tilakeskuksista. Peltoaukean länsi- ja itälaitaa reunustavat harvempaan sijoittuneet vanhat pihapiirit, joiden asuinrakennukset ovat säilyttäneet pääosin alkuperäiset piirteensä.

Lurensin entisen sotilasvirkatalon muodostama rakennuskokonaisuus sijaitsee kylän etelälaidalla peltojen ympäröimänä. 1700-luvulla Lurens koostui kahdesta tilasta, Lurensista ja Heikaksesta. Pihapiirissä on kaksi satulakattoista asuinrakennusta. Hirsirakenteinen päärakennus on 1800-luvun puolivälistä. Tilan talousrakennukset ovat eri ikäisiä. Niihin lukeutuvat mm. hirsiaitta ja osittain luonnonkivirakenteinen navettarakennus. Tilan on omistanut vuodesta 1933 Pernajan kunta. Nykyisin tilalla on kesäteatteri- ja museotoimintaa. Rakennuskokonaisuuden länsipuolella on laidunmaita.

Lurensin entinen sotilasvirkatalo.

Hardomissa on ollut 1700-luvulla toinen pitäjän viljamakasiineista. Viljamakasiini rakennettiin vuonna 1756, sitä laajennettiin vuonna 1844 ja rakennukseen tehtiin aukouksia 1800-luvun lopulla. Viljamakasiinia käytettiin 1930-luvun lopulle saakka.

Viljelyaukean pellot ovat olleet vijelyksessä tai niittyinä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Taustalla Smeds.

KUGGOMIN KYLÄ

Id: 20825

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Loviisanjokilaaksossa sijaitseva Kuggomin kylä muodostettiin 1500-luvulla Määrlahden kantakylästä. Joki virtaa avaran viljelysmaiseman keskellä ja sen suuntaisesti kulkeva rautatie halkaisee kylän kahtia. Kylää ympäröivät pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien.

Kuggomin kylänraittia radan tuntumassa.

Radan ja kylätien risteys.

Radan ja joen länsipuolella olevalla kumpareella sijaitsee 1680-luvulla perustettu sotilasvirkatalo Kuggom gård. Majurin puustellina toiminut päärakennus on keskeissali-tyyppiä. Vuonna 1740 valmistunut vaakavuorattu, satulakattoinen hirsirakennus on hyvin säilynyt. Pihanpuoleisen julkisivun kuusikulmainen kuisti on 1780-luvulta. Pihapiiriin kuuluvat paritupatyypinen renkitupa ja aitta 1760-luvulta. Kylätien varressa on säilynyt lisäksi useita 1700-luvun hirsirakenteisia talousrakennuksia, mm. luhtiaitta, vaunuliiteri ja riihi. Vanhasta kivinavetasta on kivijalka jäljellä. Kylämäelle johtaa melko huonokuntoinen koivukuja.

Kuggom gård on entinen majurin puustelli. Hirsirakenteinen päärakennus on hyvin säilynyt.

Radan ja joen tuntumassa on satulakattoisia hirsirakennuksia, joista yhdessä on toiminut meijeri.

Suurikokoisen Graniittimäeksi kutsutun rakennuksen alkuperäisasua on osittain muutettu.

Kylän länsipuolella olevalla harjulla sijaitsee Östra nylands Folkhögskola, jonka hirsirakenteinen päärakennus 1910-luvulta on kaksikerroksinen ja monimuotoinen. Jugendvaikutteisen, pystyvuoratun päärakennuksen molemmin puolin ovat mahdollisesti 1920-luvulla rakennetut matalamat satulakattoiset sivurakennukset. Rakennuskoko-

naisuuteen kuuluvat myös 1970- ja 1980-luvuilla valmistuneet oppilasarunnot.

Östra nylands folkhälsan sijaitsee harjun laella kylän länsipuolella.

SKINNARBYN JA TAVASTBYN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20826

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Skinnarby ja Tavastby muodostavat Loviisanjokilaaksossa maisemallisesti yhtenäisen kyläkokonaisuuden. Kylät sijaitsevat Liljendalin rajalla ja liittyvät viereisten Andersbyn ja Hommansbyn kylämaisemaan. Maisemaa hallitsee jokilaakson laaja viljelyaukea, jonka pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvun lopulta. Myös kylien väliset tiet ovat muodostuneet 1700-luvun loppuun mennessä. Vanhin asutus on sijoittunut moreeniselänteiden reunaan kyläteiden varsille. Vanhat rakennuspaikat ovat edelleen asuttuja, mutta rakennuskanta on uudistunut monin paikoin.

Skinnarbyn kylätontti sijaitsee Loviisanjokilaakson länsireunalla. Kylätontin rakennuskanta koostuu pääasiassa maatalojen pihapiireistä.

Skinnarbyn ryhmäkylä sijaitsee jokilaakson länsireunalla. Tiivis kyläasutus muotoutui 1800-luvun puoliväliin men-

nessä. Kylätontilla on useita maatalojen pihapiirejä, joista vanhin lienee Lobbasin tila, joka on ollut asuttu ainakin vuodesta 1626 lähtien. Kylätien varressa sijaitseva Lobbasin vanha päärakennus on 1860-luvulta. Sen vieressä on uudempi asuinrakennus vuodelta 1960. Tilalla on säilynyt useita vanhoja talusrakennuksia, kuten maakellari 1700-luvun alusta ja aitta 1600-luvulta.

Skinnarbyn kylänraitti.

Tiiviimmän ryhmäkylän eteläpuolella sijaitsee Björnsin vanha pihapiiri, jossa päärakennus ja talusrakennukset muodostavat harvinaisen, neljältä sivultaan rajatun pihapiirin. Björnsin päärakennus on vuodelta 1910, mutta sen nykyinen ulkoasu on vuoden 1983 kunnostuksesta. Talusrakennukset eivät ole enää käytössä, mm. pitkänomainen tallirakennus on muutettu autotalliksi.

Joen itärannalla sijaitsevan Tavastbyn seuratalo Bygdgården on rakennettu vuosina 1932-33 Bertel Kiljanderin suunnitelman mukaisesti. Yksikerroksisessa hirsirakennuksessa on aumakatto. Jokilaaksossa kulkevan rautatien ja vanhan maantien risteyksessä, lähellä joen rantaa on säilynyt vanha satulakattoinen, yksikerroksinen rakennus, joka lienee vanha asemarakennus. Asuinkäyttöön muutettua rakennusta on laajennettu myöhemmin matalalla siipiosalla.

Seuratalo Bygdgården vuodelta 1933.

Jokilaaksossa kulkevan rautatien varressa on säilynyt entinen asemarakennus osittain muutettuna.

Kylätontilla sijaitsevat asuinrakennukset ovat satulakattoisia ja punamullattuja.

STRÖMSLANDETIN SAARISTOLAISKYLÄ

Id: 20816

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Strömslandetin pieni saaristolaiskylä sijaitsee Pernajan kaakkoisosassa, Strömsvikenin pohjukassa. Entinen Suur-Sarvilahden lampuotikylä on jakautunut eteläiseen ja pohjoiseen rakennusryhmään, joista eteläinen sijaitsee keskiajalta periytyvällä kyläpaikalla. Vanha kylätontti sijaitsee moreeniselänteen reunamassa, merenlahdelle avautuvassa rinteessä. Sen pohjoispuolella oleva laakso on ollut viljeltyä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Peltoalaa on laajennettu myöhemmin itäänpäin.

Vanhalla kylätontilla on kolme punamullattua, hirsirakenteista asuinrakennusta, jotka muodostavat talousrakennuksineen tiiviin ja harvinaisen hyvin säilyneen kokonaisuuden. Ruohikkoiseen, jaloja lehtipuita kasvavaan rinteeseen sijoittuneet asuinrakennukset ovat yksikerroksisia läpiporstuallisia paritupia. Parituvista keskimäinen on mahdollisesti 1600-luvulta. Kaksi muuta ovat joko 1700-luvun lopulta tai 1800-luvulta. Useat talousrakennukset sijaitsevat asuinrakennusten takana. Hyvin säilyneisiin talousrakennuksiin kuuluvat mm. nk. Skepparstallet, joka on nykyisin liiterinä, riihi, jossa on riihiuuni jäljellä, talli, mankeliaitta ja sauna. Tjuvöhön johtavan päällystämättömän kylätien varrella on säilynyt myös vanha luhtiaitta.

Tjuvöhön johtavan kylätien varrella on säilynyt vanhoja hirsirakenteisia talousrakennuksia.

Viljelyaukean pohjoislaidalla oleva uudempi rakennuskonaisuus käsittää kaksi asuinrakennusta ja talouspihan, jonka läpi kylätie kulkee. Asuinrakennuksista pienempi on 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Työväenasunnoksi tarkoitettu satulakattoinen, pystyvuorattu asuinrakennus on vuodelta 1919. Maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva rapattu navettarakennus on peräisin 1920-luvulta. Talouspihaa rajaavat myös vanha talli ja vaunuliiteri.

Viljelyaukean pohjoislaidassa sijaitsevat asuinrakennukset ja talouspiha ovat pääosin 1900-luvun alkupuolella rakennettuja.

HORMNÄSIN PIHAPIIRI

Id: 20792

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Hormnäsin tila sijaitsee Suur-Sarvilahden kartanon eteläpuolella, Hormnäsfjärdenin länsirannalla. Tila on ollut kartanon alainen lampuotitila. Hyvin säilyneeseen, yhtenäiseen pihapiiriin kuuluvat kaksi hirsirakenteista asuinrakennusta punamullattuine talousrakennuksineen. Yksikerroksiset, satulakattoiset asuinrakennukset ovat läpiporstuallisia paritupia. Länsipuolen asuinrakennus on tietyvästi vuodelta 1783. Itäpuolen asuinrakennus laajennettiin parituvaksi 1840-luvulla. Alun perin umpipihan muodostaneessa, meren rannalla sijaitsevassa rakennuskokonaisuudessa ovat säilyneet lisäksi kaksi hirsiaittaa 1700-luvun lopulta sekä 1800-luvun alussa rakennetut suolaaitta ja pitkänomainen navetta- ja tallirakennus. Pihassa kasvaa jaloja lehtipuita.

Hormnäsin pihapiirissä oleva vanhempi asuinrakennus on tietyvästi 1700-luvun lopulta peräisin.

Pihapiiriä rajaavat kaksi aittaa 1700-luvulta sekä 1840-luvulla laajennettu asuinrakennus.

Taloussrakennukset pihapiirin lounaislaidalla.

Rakennusten etelä- ja kaakkoispuolella oleva kapea savi- ja hiesuvyöhyke oli 1700-luvulla viljelyksessä, mutta on sittemmin kasvanut umpeen. Yhtenäisestä peltovyöhykkeestä on säilynyt tilan länsipuolella sijaitseva pieni pelto.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström

Kuvausaika 21.9.2006, 22.9.2006, 25.9.2006, 26.9.2006, 28.9.2006, 29.9.2006 ja 26.10.2006

Lähteet

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Flink Seija: Pernajan eteläosien rakennusinventointi 1996.

Kulttuurimaisemainventointi 1989. Itä-Uudenmaan seutukaavaliitto 1990, julkaisu 11.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993.

Ympäristönhoitoinventointien yhteenveto 1988. Itä-Uudenmaan seutukaavaliiton julkaisu 7 1988, Porvoo.

PORVOO

Porvoon seurakunnan synty voidaan ajoittaa 1200-luvun jälkipuoliskolle. Seurakunta oli laaja, siihen on kuulunut lähes koko nykyinen Itä-Uusimaa, ja siitä on erotettu seuraavat seurakunnat: Sipoo (Helsingin pitäjä, Helsinki, Nurmijärvi, Tuusula ja Kerava), Pernaja (Pyhtää, Ruotsinpyhtää, Elimäki, Anjala, Lapinjärvi, Artjärvi, Myrskylä, Liljendal ja Loviisa), Mäntsälä, Monninkylä (ts. Askola), Savijoki (ts. Pukkila) ja Pornainen.

Isonvihan jälkeen solmitussa Uudenkaupungin rauhassa 1721 Viipuri menetettiin Venäjälle ja Viipurin hiippakunnan piispanistuin siirrettiin tuomioseurakunnaksi muutettuun Porvooseen. Porvoon kirkosta tuli tuomiokirkko 1723 ja Porvoosta tuli hiippakunta- ja lukiokaupunki.

1500-luvulla ja 1600-luvun alkupuolella Porvoon kaupunki oli Porvoon läänin hallintokeskuksena.

Porvoon maisemalle ominaisia ovat luode-kaakko -suuntaiset jokilaaksot viljelymaisemineen sekä kunnan eteläosassa oleva laaja rannikko- ja saaristovyöhyke mantereen puolelle työntyvine syvine merenlahtineen.

Porvoonjokilaakson, Mustijokilaakson ja Ilolanjokilaakson maaperä on viljelykelpoista savea, mistä johtuen varhaisin asutus on sijoittunut jokilaaksojen reunoille. Laakeina suurmuotoina maisemassa tulevat esiin Porvoonjokilaakson ja Ilolanjokilaakson suuntaiset harjujaksot. Rannikkovyöhykkeellä ja saaristossa maaperä on suurelta osin kalliota ja moreenia ja savimaat sijaitsevat kapeampina vyöhykkeinä.

Porvoon pitäjässä oli jo keskiajalla runsaasti kartanoita. Ruotsin vallan loppukaudella niitä oli jo nelisenkymmentä. Porvoossa on eniten kartanoita Suomen kunnista. Historiallisesti ja maisemallisesti merkittäviä ovat esim. Strömsberg, Stensböle, Kiiala, Boe, Treksilä, Sannainen, Haikko, Kulloo, Sannäs, Jakari, Strömsberg. Osa kartanoista on siirtynyt matkailu- ja koulutuskäyttöön.

Porvoossa on poikkeuksellisen paljon (noin 100) keskiajalta periytyviä kyliä. Keskiaikaiset kylätontit erottuvat edelleen maisemasta asuttuina. Nykyinen kylärakenne on useimmiten peräisin jakotoimitusten ajalta 1800-luvulta ja 1900-luvun alusta. Kylissä on säilynyt runsaasti 1800-luvun rakennuskantaa, mutta rakennuksia on monin paikoin uudistettu. Uudisrakentaminen on keskittynyt Porvoon kaupungin alueelle ja sen lähiympäristöön sekä rantavyöhykkeille.

Porvoo on yksi Suomen kuudesta keskiajalla perustetusta kaupungista. Suomen toiseksi vanhin kaupunki perustettiin vuonna 1346 Porvoonlahden perukkaan, jossa Suuri rantatie ylittää Porvoonjoen. Kaupungin pohjoispuolella on varhaiskeskiaikainen Porvoon Linnamäki. Vanhassa Porvoossa on hyvin säilynyt keskiaikainen asemakaava, katuverkosto ja tonttirakenne. Aluetta leimaavat keskiaikainen kirkko, torit, julkiset rakennukset, jokirannan makasiinirivistö ja kapeiden kadunvarsien tiiviisti rakenne-

tut pihapiirit, joiden rakennuskanta on pääosin 1700-luvulta. Kaupunki paloi suurimmaksi osaksi vuonna 1760 ja nykyinen rakennuskanta on peräisin palon jälkeiseltä ajalta.

Arkkitehti C.L. Engelin ruutukaava-alue vuodelta 1832 on ollut yksi Suomen merkittävimmistä empiren suunnitteluperiaatteiden ja -ihanteiden mukaan toteutetuista asemakaavoista. Alkuperäisestä kaavasta on säilynyt korttelijako, yhtenäisiä katunäkymiä sekä yksittäisiä merkittäviä rakennuksia. Vanhin rakennuskanta muodostuu 1840- ja 1850-luvuilla rakennetuista yksikerroksisista, empiretyylisistä rakennuksista. Empirekaupunginosaan merkittävimmät julkiset rakennukset ovat 1800-luvun puolessavälissä rakennettu Porvoon lyseo ja 1890-luvulla rakennetut torin varrelle rakennettu kaupungintalo sekä kuuorojenkoulu.

Historialliset tielinjaukset ovat suurelta osin edelleen käytössä. Porvoonjoki on muodostanut vanhan kulkureitin sisämaahan Hämeeseen ja sen jokisuuhun on syntynyt kauppapaikka. Porvoon varhaiskeskiaikainen linnanmäki on valvonut liikennettä. Keskiaikaisperäinen Suuri rantatie Turusta Viipuriin kulkee kunnan läpi.

Uudempiin maanteihin lukeutuvat Helsinki-Porvoo -maantie vuodelta 1935 sekä Porvoo-Mäntsälä -tie. Kunnan halki lounais-koillisuunnassa kulkeva Porvoon moottoritie rakennettiin 1970-luvulla. Tieverkosto on uudempaa myös kaupungin keskustan liepeillä ja uusilla teollisuusalueilla. Porvoon sisäsatama sijaitsee joenrannassa, syväsatama Tolkkisissa. Rautatieyhteys Keravalta valmistui 1870-luvulla.

Werner Söderström Oy:n kirjapainon perustaminen vaikutti merkittävästi Porvoon kehitykseen 1800-luvun lopulla. Muu teollinen toiminta on liittynyt lähinnä saha-, konepajateollisuuteen sekä laivanrakennukseen. Sahateollisuuden merkittävimpiä edustajia ovat olleet Hamari ja Tolkkinen. Uudempaa teollisuutta edustaa öljynjalostus.

Porvoo on ollut myös merkittävä kulttuurikaupunki, jossa ovat vaikuttaneet 1800-luvulla mm. kansallisorunilija J. L. Runeberg, kuvataiteilija Albert Edelfelt ja kuvanveistäjä Ville Vallgren.

Porvoon saaristossa on säilynyt merkittäviä rakennettuja ympäristöjä. Emäsalossa ja Vessölandetissa on vanhojen maanteiden varrella säilynyt runsaasti omaleimaista kyläasutusta mm. Bengtsbyssä, Sondbyssä ja Lönbölessä. Kylät ovat säilyttäneet hyvin perinteisen, tiiviin luonteensa. Porvoon läntisten ulkosaarten Onaksen, Pirttisaaren ja Söderskärin historia ja asutus liittyvät luotsaustoimintaan.

Söderskärin majakkayhteisön rakennukset ja viereisellä saarella sijaitseva luotsiasema muodostavat kokonaisuuden, jossa korostuvat merenkulun virkamiesyhteisölle tyypilliset piirteet, merellisyyden ja eristyneisyyden.

PORVOON VANHAA KAUPUNKIA JA EMPIREKESKUSTAA YMPÄRÖIVÄ KAUPUNKIRAKENNE

Id: 20992

Aluetyyppi: Kaupunkiympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Porvoon kaupunki on rakentunut historiallisesti merkittävän Linnamäen kaakkoispuolelle 1300-luvulta lähtien. Vanhin kaupunkiasutus sijaitsee Porvoonjoen suulla paikassa, jossa keskiajalta periytyvän Suuren Rantatien linjaus ylittää joen.

Porvoon vanhakaupunki ja nk. empirekaupunginosa Porvoonjoen itärannalla kuuluvat valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Niiden itäpuolella levittäytyvä, 1900-luvun alusta lähtien kehittynyt kaupunkirakenne sisältää hyvin säilyneitä ja kaupunkikuvallisesti eheitä kortteleita, jotka pohjautuvat pääosin arkkitehtitoimisto Jung&Jungin puutarhakaupunki ideologiaa soveltavaan kaavaan vuodelta 1915 (vahvistettu 1930). Vanhankaupungin pohjoispuolelle, Pappilanmäelle, sijoittunut rakennuskanta on puolestaan vanhempaa.

Pappilanmäki on rakentunut vapaamuotoisesti entisen kaupunginrajan taakse tuomiorovastin maille 1700-luvulta lähtien. Suuren Rantatien vanhan linjauksen varrella sijaitseva, mittakaavaltaan yhtenäinen alue koostuu ajallisesti kerroksellisesta rakennuskannasta. Alueen vanhimmat rakennukset ovat runkosyvyydeltään suhteellisen kapeita, yhden huoneen levyisiä mökkejä. Niihin lukeutuu vuoden 1760 kaupunkipalolta säästynyt asuinrakennus osoitteessa Vanha Kuninkaantie 1. 1800-luvun puolivälin empiretyyliä edustavat mm. kärjäatalo (1854) ja entinen koulurakennus. Pappilanmäen hirsirakenteiset asuinrakennukset on sijoitettu maastoa myötäillen ja ne sijaitsevat usein väljillä puutarhatonteilla. Aluetta leimaavat myös kapeat kujat ja kiviaidat. Säännönmukaisemman katumiljöön muodostavat Kärjäatalontien varrella olevat jälleenrakennuskauden 1 ½-kerroksiset asuinrakennukset. Alueen alkuperäinen henki on säilynyt uudisrakentamisesta ja katuverkostoa koskeneista muutoksista huolimatta.

Pappilanmäen itäpuolella sijaitseva Myllymäen asuinalue on rakennettu pääosin 1900-luvun alkupuolella arkkitehtitoimisto Jung&Jungin kaavan mukaan. Alueen lounaisimmat korttelit lautavuorattuine omakotitaloineen on rakennettu kuitenkin jo ennen kaavan valmistumista 1910-luvulla. Rinteeseen sijoitettu Myllymäki osoitettiin kaavassa työläisten omakotialueeksi. Alueen rakenne – kortteleiden muoto, puistot ja tiestö – on hyvin säilynyt. Puistovyöhykkeet ja maastoa myötäilevät kadut jakavat tonttivistöjä. Asuinrakennukset sijaitsevat vuoroin kadun, vuoroin puiston laidassa. Rakennukset noudattavat 1920-luvun klassismin ihanteita jyrkkine satula- tai mansardikattoineen ja lautavuorauksineen. Osalle taloista on tehty kuitenkin julkisivuja muuttaneita peruskorjauksia ja laajennuksia. Joukossa on myös 1950-luvun 1 ½-kerroksisia, rapattuja omakotitaloja ja myöhempiä uudisrakennuksia. Mäen korkeimmalla kohdalla, puistoakselin päätteenä, sijaitsee vesitorni alkuperäisessä kaavassa julkiselle rakennukselle osoitetulla paikalla.

Myllymäen asuinalue rakennettiin vuoden 1915 kaavan mukaan. Maamerkinä on julkisen rakennuksen paikalle sijoitettu vesitorni.

Myllymäen itäpuolen leveä puistovyöhyke sekä suoralinjaiset Antinmäenkatu ja Käsiyöläisenkatu on rakennettu Jung&Jungin kaavan mukaan. Kaupunkikuvallisesti yhtenäinen katujen eteläpuolinen vyöhyke koostuu 1920-luvulla rakennetuista satula- ja mansardikattoisista omakotitaloista, jotka sijaitsevat melko tiiviisti ja rajautuvat katuviitoihin. Kortteleiden keskiosissa ovat puutarhat piharakennuksineen. Jernbölentiehen rajautuva katujen pohjoispuoli rakennettiin kaavan pohjalta 1940- ja 1950-luvuilla.

Suoralinjaisen Antinmäenkadun eteläosassa on 1920-luvulla rakennettuja omakotitaloja.

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen työläisille rakennettu Tarmolan alue Werner Söderströmin kadun itäpuolella sisällytettiin Jung&Jungin kaavaan. Ilolantien ja Veckjärventien rajaamaan Tarmolaan oli rakennettu 1900-luvun alkuvuosina 11 kuusihuoneista taloa. Mannerheiminkadun ja Jakarinkadun varrella sijaitsevat 1920-luvun mansardi- ja satulakattoiset omakotitalot puutarhoineen muodostavat nykyisin Tarmolan eheimmän ja parhaiten säilyneen kokonaisuuden.

Jakarinkadun asuinrakennuksia Tarmolasta.

Jung&Jungin kaava on toteutunut Mannerheiminkadun eteläpuolella katuverkoston osalta. Sibeliuksenbulvardi hyvin säilyneine puurivistöineen ja 1930-luvun kaksikerroksisine satula- ja aumakattoisine asuinrakennuksineen muodostaa ehjän katumiljöön myös rakennusten osalta. Sibeliuksenbulvardin päätteessä on Joonaanmäen entinen työläisten asuinalue, joka tarkoitettiin lapsiperheille. Jyrkkään rinteeseen rakennettu alue muodostuu kolmesta pitkittäiskadusta, keskellä rinnettä nousevasta puistoakselista ja kahdesta rinteeseen suuntaisesta korttelipuistosta. Väljillä tonteilla sijaitsevat yhdelle tai useammalle perheelle tarkoitettut hirsitalot rajautuvat Myllymäen tavoin vuoroin katuun vuoroin puistoon. Joonaanmäen 1920- ja 1930-luvuilla rakennetut huvilamaiset asuinrakennukset ovat erittäin hyvin säilyneitä. Niiden tyylipiirteissä on nähtävissä jugendin ja 1920-luvun klassismin vaikutteita. Ylärinteessä, Puutarhakadun itäpuolella on 1960-luvulla rakennettujen matalien omakotitalojen rivistö.

Sibeliuksenbulvardi hyvin säilyneine puukujineen ja kaksikerroksisine asuintaloineen.

Joonaanmäen alue koostuu 1920-luvulla rakennetuista huvilamaisista, lapsiperheille tarkoitetuista asuinrakennuksista. Näkyvä Huvilakadulta.

Jungin&Jungin kaavan mukaisesti rakennetun urheilukentän pohjoispuolella sijaitsee Soturikylä, joka rakennettiin 1940-luvun alussa ruotsinkielisille sotainvalideille. Alkuperäisessä kaavassa vuokra- ja liikerakennuksille osoitetuille tonteille sijoitettiin kaikkiaan 19 asuinpienaloa tyyppiirustusten mukaisesti. Hyvin säilynyt ja kaupunkikuvallisesti yhtenäinen kokonaisuus koostuu pienistä satulakattoisista asuinrakennuksista ja niihin liittyvistä osittain muutuneista hyötypuutarhoista. Tontit rajautuvat katujen varsien yhtenäiseen hoidettuun pensasaitaan. Tyyppitalot rakennettiin tiittävästi ruotsalaisten lahjoitusvaroin ja ruotsalaisten standardien mukaan. Vastaavia asuinalueita rakennettiin samana aikana muuallekin Suomeen kuten Tammisaareen.

Soturikylän asuinpienalat rakennettiin tyyppiirustusten mukaan.

Jälleenrakennuskaudella, 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa, kaupunkia laajennettiin voimakkaasti. Kaupunkia ympäröiville entisille pelloille ja metsän rinteisiin sijoitettiin useita omakotitaloalueita tyyppitaloineen ja suurine hyötypuutarhoineen, jotka mahdollistivat kotitarveviljelyn. Pientaloalueilla sovellettiin sotien jälkeen Suomen Arkkitehtiiliitossa kehitettyä omatoimirakentamiseen

soveltuva tyyppitaloa, joka oli syntynyt vastaamaan asutuspulan ja ankaran tarvikepulan aiheuttamaan haasteeseen. 1 ½-kerroksinen satulakattoinen omakotitalotyyppi yleistyi laajemminkin Suomen maaseudulla ja esikaupungeissa. Nk. rintamamiestaloissa kaikki asuintilat sijoitettiin yhden savupiipun ympärille.

Parhaiten säilyneisiin jälleenrakennuskauden alueisiin kuuluu Tarmolan kaakkoispuolella oleva Velkalan omakotialue, joka palstoitettiin Jun&Jungin kaavan mukaan. Ruutukaavaan perustuvan Velkalan eteläpuolella on säilynyt yhtenäinen 1950-luvun loppupuolella rakennettu asuinalue, jolle omaleimaisen ilmeen antavat kaartuvat kadut, 1 ½-kerroksiset omakotitalot ja suuret puutarhat.

Velkala palstoitettiin jälleenrakennuskauden asuintaloille ja hyötypuutarhoille vuoden 1915 kaavaan pohjautuen. Näkymä Turkkurinkadulta.

Hyötypuutarha-ajattelu näkyy vielä vuonna 1957 kaavoitetussa ja 1960-luvulla rakennetussa Pihlajattien ympäristön omakotialueessa, jolle tyypillistä ovat matalammat yksikerroksiset omakotitalot ja ilmeeltään yhtenäinen katutila.

Pihlajattien ympäristön omakotiasutusta. Lokkitien yksikerroksiset omakotitalot 1950- ja 1960-lukujen vaihteesta.

Empirekeskustan eteläpuolella olevat alueet ovat rakennetut osittain Jung&Jungin kaavan mukaisesti. Vuoden 1930 kaavaa noudattavat parhaiten katulinjaukset ja Aunelan pääosin 1960-luvulla rakennettu huvilamainen kaupunginosa.

NÄSIN PIENTALOALUEET

Id: 21021

Aluetyyppi: Kaupunkiympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Porvoon kaupungin lähiympäristöön rakennettiin useita jälleenrakennuskauden omakotialueita 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa. Niihin kuuluu keskustan länsipuolella sijaitseva Näsin omakotialue, joka on säilynyt suurelta osin alkuperäisessä asussaan. Alue sijoitettiin metsäiseen rinteeseen vuonna 1935 valmistuneen Helsinki-Porvoon tien molemmiin puoliin. Näsin alueella asuinrakennukset sijaitsevat suurehkojen puutarhatonttien etureunassa talusrakennusten sijaitessa tonttien takaosassa.

Porvoon-Helsinki -tien länsipuolinen osa Näsin pientaloaluetta.

Alueella sovellettiin sotien jälkeen Suomen Arkkitehtiliitossa kehitettyä omatoimirakentamiseen soveltuva tyyppitaloa, joka oli syntynyt vastaamaan asutuspulan ja ankaran tarvikepulan aiheuttamaan haasteeseen. 1 ½-kerroksinen satulakattoinen omakotitalotyyppi yleistyi laajemminkin Suomen maaseudulla ja esikaupungeissa. Nk. rintamamiestaloissa kaikki asuintilat sijoitettiin yhden savupiipun ympärille.

Pientaloja Rintamamiehentien varrella.

Näsin omakotialuetta täydennettiin 1960- ja 1970-luvuilla kaupungingeodeetti Sigurd Slätiksen vuonna 1958 laatiman asemakaavan mukaan pientaloilla ja talusrakennuksilla.

GAMMELBACKAN KERROSTALOLÄHIÖ

Id: 21024

Aluetyyppi: Esikaupunkiympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Gammelbackan kerrostalolähiö sijaitsee Porvoon keskustan lounaispuolella, entisen maalaiskunnan alueella. Lähiön rakentaminen liittyy Porvoon maalaiskunnan 1960-luvulta alkaneeseen teollistumiseen. Nesteen Sköldvikin öljynjalostamon tuli työvoimaa ympäri maata ja väestönkasvu oli nopeaa. Porvoon rakennettujen alueiden laajeneminen oli osa suomalaisen yhteiskunnan suurta rakennemuutosta: palvelualat ja teollisuus vetivät väkeä kaupunkiin maaseudun merkityksen vähentyessä.

Gammelbackan elementtirakenteisia kerrostaloja 1970-luvun puolivälistä.

Kerrostalolähiö rakennettiin puretun Gammelbackan kartanon entisille pelloille ja kallioisille kukkuloille. Alvar Aalto laati Gammelbackaan viuhkamaisen lamelli- ja pistetaloista koostuvan kaavuluonnoksen vuonna 1970. Toteutunut kaava pohjautuu löyhästi tähän suunnitelmaan.

Aallon kaavuluonnos perustui alueen luonnonmuotojen taitavaan hyväksikäyttöön ja kansainvälisen funktionalistisen kaupunkisuunnittelun perinteiden soveltamiseen suomalaiseen maisemaan. Lähtökohtana suunnittelulle oli oletettavasti suomalaiseen kerrostalorakentamiseen juurtunut funktionalismin ajatus valoisuudesta, terveellisyydestä ja luonnonläheisyydestä. Umpikornteiden sijaan kerrostalot sijoitettiin ilmastavasti ja liikennejärjestelyt erotettiin asuinpihoista selkeästi. 1950-luvulta alkaen yleistyneessä lähiörakentamisessa luonto oli tärkeässä osassa alueiden suunnittelussa. Rakentamista tiivistämällä pyrittiin säilyttämään laajempia alueita luonnontilassa ja säilyttämään asuinalueiden keskelläkin yhteys luontoon.

Rakennusliike Hakan rakentamat kerrostalot ovat ajalleen tyyppillisiä elementtitaloja. 6-8-kerroksiset tornitalot ja 3-6-kerroksiset lamellitallot on rakennettu pääasiassa 1970-luvun alkupuolella. Alueen keskellä on matala tasakattoinen ostoskeskus. Ympäristöä on täydennetty mm. uudella palvelukeskuksella ja koulurakennuksella.

Ostoskeskus sijaitsee alueen keskellä.

1980-luvun loppupuolella alueella aloitettiin pilottiprojektina nk. lähiöparannus, jossa kerrostalojen julkisivuja muutettiin mm. parvekkeiden lasituksilla, julkisivupintojen maalauksilla ja rakentamalla yksioille omat parvekkeet. Lisäksi tehtiin pihajärjestelyjen muutoksia ja sisätilojen peruskorjauksia.

Gammelbackan kartanon puistoa on säilynyt alueen eteläreunassa.

HAIKON KARTANO JA EDEL FELTIN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20845

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Haikon kartano sijaitsee Porvoon lounaispuolella Haikononselän länsirannalla. Kartanorakennukset sijaitsevat moreeni- ja kallioselänten reunassa, mereen jyrkästi laskevassa rinteessä. Kartanon vanha päärakennus paloi vuonna 1910. Nykyinen päärakennus on rakennettu vuo-

sina 1911-14 professori Armas Lindgrenin suunnitelmien mukaan. Suurikokoinen, rapattu rakennus edustaa nk. modernia monumentaalityyliä. Rakennuksen kolmikerroksista kuutionmuotoista keskiosaa reunustaa kaksi kaksikerroksista siipeä. Kartanoa ympäröi merenrantaan laskeutuva puisto, jonka koillisreunalla on kulttuurimaiseen kuulumaton, 1970-luvulla rakennettu suurikokoinen elementtirakenteinen kongressi- ja kylpylärakennus.

Armas Lindgrenin suunnittelema Haikon kartanon päärakennus valmistui vuonna 1914.

Merenselällä, kartanon eteläpuolella sijaitsee taideemaalari Albert Edelfeltin kesäasuntona vuosina 1880-1905 ollut hirsirakenteinen huvilarakennus, joka siirrettiin nykyiselle paikalleen Sipoosta. Satulakattoisen puurakenteisen huvilan nykyinen asu on vuonna 1969 sattuneen tulipalon jälkeiseltä ajalta. Huvilan ympäristössä on säilynyt vanhaa puustoa ja lehtipuukuja. Edelfelt rakennutti itselleen huvilatontin pohjoisrinteeseen ateljeerakennuksen vuonna 1883. Satulakattoinen, kattoikkunallinen ateljee on ollut museona vuodesta 1951 lähtien.

Villa Edelfelt.

Edelfeltin ateljee vuodelta 1883. Taustalla ammattikoulun rakennuksia

Edelfeltin ateljeen eteläpuolella ovat suurikokoiset ammattikoulun rakennukset. Entiset pellot kartanon ja ateljeen välillä on muutettu tiiviisti rakennetuiksi asuinalueiksi.

KULLOON KARTANO

Id: 20864

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Vuonna 1613 perustettu Kulloon kartano (alkujaan Stenkulla) sijaitsee Porvoon lounaisosassa, keskiaikaisperäisen Kulloon kylän eteläpuolella. Korkealla mäellä sijaitseva päärakennus on puutarhan ympäröimä. Klassistinen, valkeaksi rapattu päärakennus on rakennettu vuosina 1912-14 kartanon silloisen omistajan, arkkitehti C. Frankenhauserin piirustusten mukaan. Kaksikerroksisen päärakennuksen julkisivua jäsentävät nurkkapilasterit. Korkean säterikatton katteena ovat harvinaiset, mustiksi poltetut kattotiilet.

Kulloon kartanon päärakennus vuodelta 1914.

Kartanoalueella on useita hyvin säilyneitä hirsirakenteisia talusrakennuksia 1700- ja 1800-luvuilta. 1900-luvun

alussa rakennettuihin rakennuksiin lukeutuvat mm. talli, työväenasuinrakennus ja nk. maitokamari.

Hyvin säilyneeseen ja hoidettuun pihapiiriin kuuluu useita pu-namullattuja talousrakennuksia ja työväen asuinrakennuksia.

Kartanon talousrakennuksia.

Kapea Kullonjoki laskee mereen kartanon eteläpuolella. Rakennuskokonaisuuden koillispuolella sijaitsevat joenvarren vanhat pellot on muutettu golfkentiksi. Lounaiskoillisuuntainen moottoritie kulkee kartanon pohjoispuolitse.

Liiketilaksi muutettu tiilirakenteinen entinen tallirakennus.

MUSTIJOKILAAKSON KULTTUURIMAISEMA

Id: 20834

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Mustijokilaakso kuuluu ensimmäisiin ruotsalaisten uudisasukkaiden asuttamiin alueisiin Porvoossa. Jokilaakson kylät muodostuivat viljelykseen raivattujen savi- ja hiesumaiden äärelle keskiajan loppuun mennessä. Moreeni- ja kallioharjanteille sijoittuneet Tyysterin, Treksilän, Karlebyn ja Åminsbyn kylät muodostavat pohjois-eteläsuuntaisessa jokilaaksossa suurmaisemakokonaisuuden, jota hallitsevat mutkittelevaan jokeen rajautuvat viljelyalueet. Helsinki-Pietari -moottoritie halkaisee maiseman lounaiskoillisuunnassa.

Jokilaakson rakennuskanta koostuu Treksilän (Drägsby), Karlebyn ja Brasaksen kartanoista sekä pienemmistä tilakeskuksista, jotka sijaitsevat keskiaikaisperäisten kylätonttien läheisyydessä. Joen itärannalla sijaitsevaan Treksilän kartanokokonaisuuteen kuuluu puiston ympäröimä kaksikerroksinen päärakennus sekä useita 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa rakennettuja talousrakennuksia. Hirsirakenteinen, aumakattoinen päärakennus on valmistunut 1820-luvulla, mahdollisesti C.L. Engelin suunnittelemana kunnostuksesta vuosilta 1920-21.

Kaspersbacka (entinen Karleby gård) sijaitsee joen länsirannalla, moottoritien välittömässä läheisyydessä. Entisen säterirusthollin hyvin säilynyt tiivis rakennuskokonaisuus koostuu kolmesta asuinrakennuksesta sekä useista talousrakennuksista, joihin lukeutuvat mm. suuri kavinavetta, kivikellari, lato ja paja. Keskeissalittyypinen, yksikerroksinen päärakennus on peräisin 1880-luvun alusta. Vaakavuorattua päärakennusta on myöhemmin laajennettu molemmista päistään. Muut asuinrakennukset ovat 1880- ja 1920-luvuilta.

Karlebyn keskiaikaisperäisellä kylätontilla sijaitseva Kaspersbackan pihapiiri.

Kiialan kartanoon 1700-luvun alussa kuulunut Brasaksen kartano sijaitsee Karlebyn eteläpuolella, Mustijoen itäranalla. Kartanon yksikerroksinen, satulakattoinen päärakennus on siirretty nykyiselle paikalleen vuonna 1879 Helsingistä. Entiseen kaupunkitaloon liitettiin vuonna 1907 matalampi keittiösiipi. Hyvin säilyneeseen kartanoympäristöön kuuluvat hoidettu luonnonpuisto sekä päärakennuksen itäpuolella sijaitseva talouspiha, jossa ovat kaksi työväen asuinrakennusta, luonnonkivirakenteinen navettarakennus ja luonnonkivirakenteinen viljamakasiini vuodelta 1903. 1700-luvun lopun rakennuskannasta ovat säilyneet entinen paritupatyyppinen päärakennus, luhtiaita ja viljamakasiini (1777).

Brasaksen tilalle johtava lehtipuukuja ja luonnonkivirakenteinen viljamakasiini vuodelta 1903.

Åminsbyn kylän asutus on sijoittunut joen molemmin puolin lähellä jokisuuta. Maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva Nybacka on entinen kapteenin virkatalo. Nybackan aumakattoinen, yksikerroksinen päärakennus on 1700- tai 1800-luvulta peräisin. Viljelysten ympäröimän Grejsin tilan päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta. Satulakattoisen, yksikerroksisen hirsirakennuksen nykyinen ulkoasu on peräisin 1900-luvun kunnostuksista. Grejsin pihapiiriin kuuluvat lisäksi 1800-luvulla rakennetut luhtiaita, navetta, sauna sekä tupamainen asuinrakennus.

Nybackan entinen sotilasvirkatalo sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla Åminsbyn kylässä.

Maisemakokonaisuuden pohjoisosassa sijaitseva Tyysterin koski liittyy kiinteästi seudun teollisuushistoriaan. Koskessa on ollut 1700- ja 1800-luvuilla useita myllyjä sekä vannot ja sirkkelisaha. Kosken partaalle rakennettiin Porvoon maalaiskunnan ensimmäinen vesivoimalla sähköä tuottava sähkölaitos vuonna 1913. Koskimaiseman vanhimmissa kerrostumista ovat säilyneet viimeistään 1700-luvulta peräisin oleva tielinjaus sekä vuonna 1915 rakennettu, seudun vanhimpiin lukeutuva betonisilta. Kosken partaalla sijaitsee melko huonokuntoinen entinen myllärintupa 1800-luvun alusta.

Tjusterbyssa Mustijoen ylittää betonisilta, joka on rakennettu vuonna 1915.

ALI-VEKKOSKEN JA YLI-VEKKOSKEN KYLIEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20861

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Yli- ja Ali-Vekkosken keskiajalta peräisin olevat kylät sijaitsevat Porvoon länsiosassa Mustijoen varrella. Kylien vanhin asutus palautuu kivikauteen, mistä kertovat Väster-

kattronsin ja Norråkernin asuinpaikkalöydöt Ali-Vekkosken laajan peltoaukean reunoilla. Etelässä aina Mickelsbölen kylään asti ulottuvan peltoaukean itäreunalla olevilla metsäisillä kukkuloilla sijaitsee lisäksi kaikkiaan kuusi pronssikautista kalmistoa.

Ali-Vekkosken vanhin kyläasutus on sijoittunut kallioiselle kumpareelle joen etelärannalla. Vuonna 1560 kylässä oli 12 tilaa. Peltojen ympäröimä kylämäki erottuu edelleen hyvin maisemassa. Maatilojen pihapiireistä ja muista asuinrakennuksista koostuva kylämäen nykyinen rakennuskanta on pääasiassa 1900-luvulta peräisin.

Ali-Vekkosken keskiaikaisperäinen, peltojen ympäröimä kylämäki.

Viimeistään 1700-luvulta lähtien Ali-Vekkosken asutus levisi etelämmäksi peltoaukean länsilaidalle vanhan maantien varteen. Ryhmäkylämäisen asutuksen rakenne on edelleen hyvin nähtävissä. Vaikka rakennuskanta on kylässä monin paikoin uusiutunutta, on alueella säilynyt useita vanhimmilta osin 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa rakennettuja asuinrakennuksia pihapiireineen, mm. sepän asumus talousrakennuksineen.

Ali-Vekkosken kylän halki kulkee vanha maantie.

Ali-Vekkosken kylän läpi kulkeva vanha maantie yhtyy pohjoisessa Suuren rantatien linjaukseen, joka kulkee Yli-Vekkosken kylän halki. Tien risteyksessä on säilynyt Mus-

tijoen ylittävä luonnonkivirakenteinen silta Bolla Bro 1900-luvun alusta. Sillan lähiympäristölle antaa leimansa korkea valkoiseksi rapattu myllyrakennus vuodelta 1934. Nelikerroksinen vehnämylly edusti valmistuessaan erittäin modernia tekniikkaa.

Myllyrakennus (1934) sijaitsee paikassa jossa Mustijoki ja Suuren rantatien linjaus yhtyvät.

Yli-Vekkosken kylän halki kulkevan rautatien varrella on säilynyt oletettavasti 1900-luvun alussa rakennettu yksikerroksinen, satulakattoinen pieni asemarakennus. Kylän pääasiassa maatioista koostuva rakennuskanta on erikikäistä. Rakennukset sijaitsevat melko etäällä toisistaan. Mustijoen pohjoispuolella sijaitsevat maatilat liittyvät maisemallisesti Ali-Vekkosken laajaan peltoaukeaan, joka on ollut viljeltynä sekä niittyinä viimeistään 1700-luvulta lähtien.

Vanha asemarakennus Yli-Vekkoskella.

ANTTILAN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA

Id: 20863

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Anttilan kylän vanhin asutus on sijoittunut Mustijoen länsirannalla olevan kallioisen mäen kaakkoisreunaan,

missä sijaitsevat nykyisin Nygrannin ja Påvalsin tilat. Vuonna 1560 kylässä oli kolme taloa. Viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien asutusta tuli myös lännemmäksi, savikkoisen laakson pohjoisreunalle, pellon ja metsän reunavyöhykkeelle. Reunavyöhykkeen nykyinen rakennuskanta koostuu vaihtelevan ikäisistä rakennuksista, jotka kuuluvat melko harvaan sijoittuneiden maatilojen pihapiireihin. Rakennukset ovat muutamia luhtiaittoja lukuun ottamatta pääosin 1900-luvun kuluessa rakennettuja.

Pellon ja metsän reunavyöhykkeelle sijoittunutta kyläasutusta.

Nygrann kuuluu reunavyöhykkeen parhaiten säilyneisiin pihapiireihin. Tilan suurikokoinen kaksikerroksinen päärakennus vuodelta 1892 on satulakattoinen ja hirsirakenteinen. Muita tilan rakennuksia ovat mm. 1840-luvulla rakennettu talli- ja aittarakennus, 1920-luvun tiilirakenteinen navetta, sauna, riihi ja kivikellari (v. 1793).

Keskiaikaisperäisellä kylätontilla sijaitseva Nygrann.

1800-luvulta lähtien kyläasutus täydentyi edelleen käytössä olevan Suuren rantatien varteen rakennetuilla rakennuksilla. Viljelymaiseman halki kulkevan maantien varressa on säilynyt mm. tien suuntaisen radan varressa oleva asemarakennus 1870-luvulta. Rakennus on nykyisin tietävästi asuinkäytössä. Kylän itäpuolella, lähellä Mustijokea, sijaitsevat mm. osittain muutettu entinen koulurakennus sekä Prästbackan 1800-luvun alusta peräisin oleva pihapiiri.

Suuren rantatien ja junaradan varressa sijaitseva asemarakennus 1870-luvulta.

Prästbacka sijaitsee lähellä Mustijokea. Päärakennus on 1800-luvun alusta.

BOEN KARTANO

Id: 20846

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Boen kartano sijaitsee viljelysten ympäröimänä Mustijoki-laaksoissa Hinthaaran kylän kaakkoispuolella. Vanhin historiallinen kerrostuma alueella on kartanon lounaispuolella olevalta kalliolta löydetty rautakautinen hautaraunio. Entisen kruunutilan ensimmäinen omistaja oli 1450-luvulla Petter Rok. Vuonna 1544 kartano otettiin Porvoon kuninkaankartanon alaisuuteen.

Hyvin säilyneet kartanorakennukset sijaitsevat keskiajalta periytyvällä asuinpaikalla, savi- ja hiesumaiden ympäröimällä moreeniharjanteella. Vanhan Turku-Viipuri -maantien linjaus kulkee kartanon pohjoispuolitse Mustijokea seurailleen. Jokeen ja maantiehen rajautuvat pellot ovat olleet viljelyksessä tai niittyinä viimeistään 1700-luvulta lähtien. Alun perin kartanolle on saavuttu kapeaa, koivujen nykyisin reunustamaa tietä pitkin. Kohtisuoraan maantieltä kartanolle johtaneen sisääntulotien on sittemmin korvannut nykyinen lännempänä sijaitseva tielinjaus.

Boen kartano vanhalta Turku-Viipuri -maantieltä nähtynä. Päärakennuksen länsipäätä hallitsee kookas torni vuodelta 1916. Vanhat pellot rajautuvat Mustijokeen. Vasemmalla koivukuja.

Kartanon alun perin yksikerroksinen päärakennus on aumakattoinen. Kaksipuolinen ristipääty hallitsee rakennuksen itäpuolta, joka on rakennettu tiettävästi 1800-luvun puolivälissä. Vaakavuorattua rakennusta on laajennettu myöhemmin länsipäädystään matalammalla osalla, jolla on yhdistetty tiettävästi 1860-luvulla rakennettu kaksikerroksinen siipirakennus vanhaan päärakennukseen. Länsipäädyn kookas torni on vuodelta 1916 ja samoin kuin pylväikkö ja eteläjulkisivun lasivilpolakin.

Kartanomäen eteläreuna.

Kartanon talouskeskus sijaitsee päärakennuksen lähiympäristössä, kukkulan juurella. Hyvin säilyneisiin talousrakennuksiin lukeutuvat mm. luonnonkivirakenteinen suuri kellari sekä punatiilirakenteiset karjarakennukset tai tallit. Pihapiirissä on säilynyt myös useita pienempiä eri ikäisiä asuinrakennuksia. Uudemmat rakennukset liittyvät oletettavasti vuodesta 1927 lähtien kartanolla toimineen Högvalla seminariumin toimintaan. Nykyisin kartanolla on ratsastustoimintaa, johon liittyy vastikään rakennettu kookas maneesirakennus rakennuskokonaisuuden eteläpuolella.

Kartano idästä nähtynä.

PIKKUJOKILAAKSON KULTTUURIMAISEMA - KAA- RENKYLÄ, VANHAMOISIO, TUORILA

Id: 20953

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Porvoonjokilaaksoon liittyvä Pikkujokilaakso muodostaa historiallisen ja maisemallisen kokonaisuuden. Kulttuurimaiseman ytimenä ovat keskiajalta lähtien asuttuina olleet kylät viljelyksineen ja niitä yhdistävä tiestö. Porvoosta sisämaahan Mäntsälään ja edelleen Hollolaan jatkuva vanha maantie on peräisin keskiajalta. On mahdollista, että jokea seuraileva tie on polkuna jopa vanhempi kuin Suuri Rantatie.

Alueen vanhin asutus palautuu vasarakirveskulttuurin ajalle (2500-2100 eKr). Vakituinen asutus on alkanut muodostua 1200-luvun puolivälistä alkaen, jolloin ruotsalaiset uudisasukkaat alkoivat asuttaa seutua. Jokilaakson kylät Kaarenkylä, Vanhamoisio ja Tuorila ovat sijoittuneet joen itärannalla oleville kallio- ja moreenikumpareille, joita ympäröivät viljelykseen jo varhain otetut savimaat. Vietävät rinnepellot ovat olleet viljeltyjä kun taas joen penkeet ovat olleet vanhastaan laidunmaina.

Pikkujokilaakson maisemaa Vanhamoision kylän kohdalla. Asutus on sijoittunut kallio- ja moreenikumpareille.

Kaarenkylässä jyrkkäreunainen kiemurteleva jokinotko antaa kylälle maisemallisen erityispiirteensä. Vanha kylätontti Valkjärventien risteyksessä on säilyttänyt osan tii-

viesti rakennetusta ryhmäkylän luonteestaan. Jakotoimitusten myötä ja vuoden 1948 tulipalon seurauksena Kaarenkylän rakenne on kuitenkin muuttunut ja asutus on levinnyt kylätontin ympäristöön, pääasiassa pellon ja metsän reunavyöhykkeille.

Holstin tila sijaitsee Kaarenkylän parhaiten säilyneessä osassa vanhalla kylätontilla. Tilan satulakattoinen paritupatyyppinen päärakennus on 1800-luvun lopulta. Hyvin säilyneessä pihapiirissä on 1800-luvulla rakennettu luhtiaitta ja vanhaa puustoa. Vanhan Monninkylään johtavan maantien varressa sijaitseva Vilppulan päärakennus edustaa 1920-luvun klassismia. Vuonna 1928 valmistuneen valkoiseksi rapatun asuinrakennuksen on suunnitellut rakennusmestari Heikki Siikonen. Vilppulan luhtiaitta on 1800-luvulta ja hirsinavetta vuodelta 1918. Hannulan entinen rusthollitila sijaitsee joen länsirannalla. Tilan päärakennus on vanhimmilta osin 1800-luvun alusta. Pihapiirissä ovat säilyneet luhtiaitta (1857), riihi (1855), ja kivenavetta 1890-luvulta.

Holstin tila sijaitsee Kaarenkylän itäosassa, jossa on säilynyt kylän perinteistä rakennetta.

Vilppulan rapattu päärakennus on vuodelta 1928.

Kaarenkylässä on säilynyt osa 1800-luvulla rakennetuista mäkituvista. Kaarenkyläntien ja Valkjärventien varsilla on ollut lisäksi useita pieniä itsellisten mökkejä, joista vain

muutamat ovat säilyneet. Entinen kansakoulu vuodelta 1915 on nykyisin päiväkotina. Kylämällä sijaitseva entinen kyläkauppa on tyhjiällä.

Vanhaa asutusta Kaarenkylän keskustassa.

Vanhamoision kylässä on säilynyt tiiviin ryhmäkylätyypin piirteitä. Kylämäen korkeimmalla kohdalla sijaitsee Grönkullan kartano (entinen Gammelgård). Keskiaikainen kuninkaankartano erotettiin vuonna 1413 "Vanhasta kuninkaankartanosta" eli Strömsbergistä. Kruununvirkatalona toimineen kartanon nykyinen yksikerroksinen päärakennus on vuodelta 1920. Kaksi sivurakennusta ja kahdeksankulmainen vesisäiliö ovat 1800-luvulta. Tilaa ympäröivät laidunalueet. Kaarenkylään ja Monninkylään johtavan tien vanhin linjaus on kulkenut Grönkullan pihapiirin kautta, ja siitä pohjoiseen erkaneva haara on edelleen paikallistenä kartanon länsipuolella.

Grönkullan tila, entinen Gammelgård, sijaitsee Vanhamoision kylän korkeimmalla kohdalla.

Vanhamoision kyläasutus sijoittui 1700-luvun loppuun mennessä kylämäen etelärinteelle ja Kaarenkyläntien varteen. 1800-luvun aikana asutus laajentui tasangolle Pikkujoen ja sen sivuhaaran tuntumaan. Nykyinen rakennuskanta sijaitsee pääasiassa 1800-luvun puoliväliin mennessä muodostuneilla rakennuspaikoilla. Vanhimpiin rakennuksiin kuuluu 1700-luvun loppupuolelta periytyvä mäkitupa, Raitovaara. Kylän keskellä on säilynyt osittain huonokuntoinen Lukin tilan pihapiiri, jossa rakennukset rajaavat neliömäistä pihaa. Tilan yksikerroksinen satula-

kattoinen päärakennus on 1800-luvun loppupuolelta ja uusittu 1900-luvun alussa. Pihapiiriin kuuluvat luhtiaitta 1700-luvulta, hirsinavetta ja talli 1900-luvun alusta, sekä kanala 1920-luvulta. Kylän eteläpuolella sijaitsee kookas, jyrkkäkattoinen ja rakennustyyppiltään harvinainen raittiusseurantalo 1920-luvulta.

Rakennustyyppiltään harvinainen raittiusseurantalo 1920-luvulta. Vanhamoisio.

Vanhan maantien varressa sijaitsevan Lukin tilan päärakennus 1800-luvun loppupuolelta.

Pikkujokilaakson suurmaisematilan etelälaidalla sijaitsevan Tuorilan kylän rakennuskanta on pääosin uudempaa. Nykyinen kyläasutus sijaitsee kuitenkin 1800-luvun puoliväliin mennessä muotoutuneilla rakennuspaikoilla. Tuorilan ja Vanhamoision kylien läpi kulkee uudempi Porvoosta Mäntsälään johtava kantatie 25:n linjaus.

EEROLAN KARTANO JA YMPÄRÖIVÄ KULTTUURIMAISEMA

Id: 20857

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

1700-luvun loppuun mennessä perustettu Eerolan kartano (Eriksdal) sijaitsee Porvoonjokilaakson ja Ilolanjokilaakson välisellä selännteellä, Eerolanjärven pohjoisrannalla. Maisemallisesti näkyvällä paikalla viljelysten ympäröimänä

sijaitseva kartano muodostaa yksittäisen rakennuskokonaisuuden.

Puutarhan ympäröimä rakennuskokonaisuus idästä kuvattuna.

Kartanorakennuksia ympäröi vanha puutarha. Yksikerroksinen satulakattoinen päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1840-luvulta. Hirsirakenteista vaakavuorattua päärakennusta on laajennettu myöhemmin. Hyvin hoidettuun pihapiiriin kuuluu useita eri-ikäisiä rakennuksia. Työväen asuinrakennus on 1700-luvulta ja saunallinen asuinrakennus 1800-luvulta. Päärakennuksen pohjoispuolella sijaitsee 1920-luvulla rakennettu kookas hirs- ja tiilirakenteinen navettarakennus. Muita tilan rakennuksia ovat mm. pesutupa ja viljamakasiini. Kartanon läpi kulkevan päällystämättömän tien linjaus on viimeistään 1800-luvun puolivälistä.

1840-luvulla rakennettua päärakennusta on laajennettu myöhemmin.

ILOLAN KYLÄ JA YMPÄRÖIVÄ KULTTUURIMAISEMA

Id: 20871

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Ilolan kylä sijaitsee Ilolanjoen ja Suuren rantatien vanhan linjauksen risteämäkohdassa. Alueen vanhimpiin historial-

lisiin kerrostumiin kuuluvat kylän pohjoispuolisilta kallioisilta mäiltä tehdyt kivikautiset asuinpaikkalöydöt.

Keskiajalla kylän asutus sijoittui Postimäelle, missä sijaitsee nykyisin harvinaisen hyvin säilynyt käsityöläis- ja mäkituparakennusten ryhmä 1700- ja 1800-luvun rakennuksiin. Tiiviisti rakennettu mäki on saanut nimensä mäen juurella sijaitsevasta Nikuksen tilasta, joka on ollut postitilana Ruotsin vallan ajalla (1700-1800 luvuilla). Pienten tupien ja muiden hirsirakenteisten rakennusten pihapiirit ovat säilyttäneet alkuperäisen leimansa pihakoivuineen, niittyineen ja nurmineen. Valtakunnallisesti arvokas ja sosiaalishistoriallisesti merkittävä alue on nykyisin museona.

Ilolan postimäki uudemmalta maantieltä nähtynä.

Kylänraittia Postimäellä.

Jokilaaksossa olevat kylän pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien. 1800-luvun kuluessa kylän asutus laajeni Postimäen ympäristöön mm. Turku-Viipuri-tien varteen sekä kylän pohjoispuoliselle mäelle, jossa sijaitsee Ilolan kartano 1800-luvun lopulta. 1880-luvulla rakennettu kartanon hirsirakenteinen päärakennus on yksikerroksinen ja satulakattoinen. Myös talli ja navetta ovat hirsirakenteisia. Lisäksi tilalla on säilynyt luhtiaitta, kaksi tupaa sekä tupa ja aitta kauempana metsässä. Kartanon pihapiirissä on vanhaa puustoa. Suuren

rantatien varren rakennuksista parhaiten säilyneisiin kuuluu Fasarsin pihapiiri. Tilan yksikerroksinen päärakennus on 1900-luvun alusta, luhtiaitta 1800-luvun puolivälistä ja riihi vuodelta 1891. Tilalla on useampia talousrakennuksia.

Maiseman pohjoispuolisella mäellä oleva Ilolan kartano 1800-luvun lopulta.

Lundan ja Fasarsin tilat vanhan Turku-Viipuri-tien varrella.

1900-luvun kerrostumiin kuuluvat Ilolanjoen ylittävä puusilta (1922) sekä kylän itäpuolella sijaitseva seuratalo Sommardal (1933). Maantien varressa, kylän länsipuolella sijaitsee suurikokoinen puusepänverstaas vuodelta 1927. Rakennus on ollut aiemmin mahdollisesti kuivaamona. Muut Ilolanjoesta voimansa saaneet 1700-, 1800- ja 1900-luvuilla rakennetut teollisuuslaitokset (useat myllyt ja saha) tuhoutuivat vuoden 1968 tulipalossa.

Ilolan seuratalo on vuodelta 1933.

Sikilän kylämäki lännessä kuvattuna.

Puusepäntiikkeen rakennus maantien varrella.

Ryhmäkylässä ovat säilyneet alkuperäisillä paikoillaan Strängasin ja Sipasin tilat, joiden kaksikerroksiset päärakennukset ovat 1700-luvulta peräisin. Strängasin suurikokoinen vaakavuorattu päärakennus on satulakattoinen ja edustaa vauraampien talonpoikaistalojen rakennusperinnettä. Maatilan talouskeskukseen kuuluvat mm. kolmi-osainen aittarivi vuodelta 1795, lato ja luonnonkivirakenteinen kellari 1800-luvulta. 1900-luvulla rakennettu karjarakennus on sijoitettu kylän perinteinen rakenne huomioiden pellon ja metsän reunavyöhykkeelle. Sipasin hyvin säilyneeseen pihapiiriin kuuluu vanhan päärakennuksen lisäksi useita hirsirakenteisia punamullattuja talousrakennuksia kuten 1700-luvulla rakennettu luhtiaitta, 1800-luvulla rakennetut vaja ja paja sekä hirsinavetta.

SIKILÄN KYLÄN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Id: 20854

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Porvoon koillisosassa sijaitseva Sikilän kylä on säilyttänyt perinteisen rakenteensa hyvin. Varhaisin, keskiajalta periytyvä asutus sijoittui korkealle mäelle, jossa vielä nykyisinkin on tiiviisti rakennettu kyläkeskusta. Kylän ympäristö on kumpuilevaa maastoa. Pellot sijaitsevat kapeissa savikoisissa painanteissa. 1800-luvulta lähtien asutus on levinnyt kyläkeskustan lisäksi myös peltoja selvästi korkeammalla olevalle reunavyöhykkeelle, jossa kulkevat viimeistään 1800-luvun puolivälistä peräisin olevat kylätiet.

Strängasin päärakennus 1700-luvun lopulta.

Sipasin pihapiirissä on useita 1700- ja 1800-lukujen hirsirakennuksia.

Kyläteiden varsilla on useita eri-ikäisiä asuinrakennuksia sekä maataloutta harjoittavien tilojen pihapiirejä. Uudisrakentamisen sijoittuminen noudattelee kylän perinteistä rakennetta. Asuinrakennusten julkisivuja on kuitenkin paikoin muutettu alkuperäisasusta poikkeavalla tavalla. Kylän länsipuolella on säilynyt hirsirakenteinen, satulakattoinen ruotsinkielisen kansakoulun rakennus vuodelta 1905.

Kylän länsipuolella on säilynyt kansakoulurakennus vuodelta 1905.

SANNÄSIN KARTANO JA KREPPELBYN KYLÄYMPÄRISTÖ

Id: 20838

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Ilolanjoen länsirannalla sijaitsee Sannäsin keskiaikaisperäinen kartano, joka muutettiin säterikartanoksi 1530-luvulla. Nykyiset kartanorakennukset ovat 1800- ja 1900-lukujen kuluessa rakennettuja.

Sannäsin kartano ja puutarhaa rajaava portti ovat C.L.Engelin suunnittelemia.

Kartanon hyvin säilynyt kaksikerroksinen päärakennus on Axel Gustaf Mellinin rakennuttama ja se valmistui vuonna 1837. Empiretyylisen aumakattoisen hirsirakennuksen suunnitteli arkkitehti C. L. Engel. Talousrakennukset sijaitsevat päärakennuksen pohjoispuolella. Pihapiirissä ovat säilyneet mm. yksikerroksinen aumakattoinen väentupa, satulakattoinen rapattu navettarakennus sekä kivirakenteinen rapattu viljamakasiini, joka on todennäköisesti Engelin suunnittelema. Ilolanjokeen rajautuva puisto on istutettu 1800-luvun puolivälissä. Sen nykyinen ulkoasu periytyy 1930-luvun puutarhasuunnitelmasta, jonka piirsi puutarha-arkkitehti Paul Olsson. Puutarhan portti on Engelin suunnittelema ja rakennettu 1830-luvulla. Maantieltä katsottuna puutarhaa rajaa korkea kuusiaita. Kartanokokonaisuutta leimaa nykyisin vanhan tilakeskuksen keskelle vuosina 1973-74 rakennettu elementtirakenteinen koulutuskeskus.

Ilolaan johtavan maantien toisella puolella sijaitseva kartanon viljamakasiini on tiettävästi C.L.Engelin suunnittelema.

Kartanon pihapiirissä sijaitsee 1970-luvun alussa rakennettu koulutuskeskus.

Kartanon eteläpuolella sijaitseva Kreppelbyn kyläkeskus on melko harvaan rakennettu. Kylän asutus on keskittynyt itse kartanolle ja sen hajallaan sijaitseville alustalaistiloille. 1800-luvulta periytyvän maantien ja Ilolanjoen risteyksessä sijaitsevan kylän parhaiten säilyneitä rakennuksia ovat nuorisoseuratalo Hagaborg vuodelta 1923 (A. Lönnqvist), ulkoasultaan hieman muutettu entinen koulurakennus vuodelta 1892 ja vanha kauppa- ja asuinrakennus 1900-luvun alusta.

Maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitseva seuratalo Hagaborg vuodelta 1923.

Kylää ympäröivät pellot ovat olleet viljeltyinä tai niittyinä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Peltomaiseman eteläreunalla sijaitseva Lassasin tila on entinen Sannäsin kartanon torppa 1800-luvun puolivälistä. Sen pihapiirissä on säilynyt vanhoja talousrakennuksia kuten riihi ja kaksi aittaa.

BOSGÅRDIN KARTANO JA KYLÄYMPÄRISTÖ

Id: 20833

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Bosgårdin kartano sijaitsee Bosgårdin kylässä, Pikkuperna-janlahden länsipuolella. Moreeniselänteiden eteläreunalla olevalla kyläpaikalla on ollut asutusta keskiajalta lähtien. Kyläasutus on keskittynyt itse kartanolle ja sen hajallaan sijaitseville alustalaistiloille. Kylän kapeahkot peltoaukeat ovat olleet viljelyksessä tai niittyinä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien.

Bosgårdin kartano lounaasta nähtynä. Kartanolle johtaa 1800-luvulla istutettu lehtikuusikuja.

Bosgårdin hirsirakenteinen päärakennus on vuodelta 1803. Satulakattoista rakennusta korotettiin poikkipäädyltä 1890-luvulla. Puutarhan ympäröimän rakennuksen nykyinen puuleikkauksin koristeltu uusrenessanssiasu on samalta ajalta peräisin. Kartanokokonaisuuteen kuuluu lisäksi 1700-luvulla rakennettu ja myöhemmin uudistettu asuinrakennus, viljamakasiini ja konttorirakennus 1800-luvulta sekä 1880-luvulla rakennetut talli ja navetta. Pihapiirissä on myös uudempia talousrakennuksia. Kartanolle johtaa 1800-luvun puolivälissä istutettu lehtikuusikuja. Myös muu puusto tilalla on huomattavan vanhaa.

Kreppelbyhyn ja Ylikeen johtavan maantien varressa on säilynyt entinen kengittäjänpuustelli Grönings. 1700-luvun lopulta periytyvässä päärakennuksessa on myöhempiä laajennusosia. Päärakennus ja luhtiaita on siirretty Bosgårdin kartanolta nykyisille paikoilleen 1840-luvulla. Gröningsin pihapiiriin kuuluu lisäksi hirsirakenteinen, satulakattoinen tallirakennus 1800-luvulta.

Entinen kengittäjän puustelli Grönings sijaitsee kartanon lounaispuolella vanhan maantien varressa.

nuksia 1700- ja 1800-luvuilta sekä työväen asuinrakennus vuodelta 1893. Tilalla on säilynyt myös vanhaa puustoa.

Kylämäen asutusta.

EPOON KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20856

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Epoon kylä sijaitsee Porvoon itäosassa vanhojen maanteiden risteyksessä. Kylän ympäristö on kumpuilevaa maastoa. Kylän pellot sijaitsevat savikkoisissa painanteissa kallioisten mäkien lomassa. Suuri osa nykyisistä pelloista on ollut viljeltyinä tai niittyinä 1700-luvun lopulta lähtien. Peltoalaa on sittemmin myös laajennettu.

Epoon keskialjalta periytyvä kylätontti lännestä kuvattuna. Kylämäen läpi kulkee vanha maantie.

Entinen rusthollitila Hommas.

Kylämäen länsipuolella olevalla mäellä on säilynyt pienempiä mökkimäisiä asuinrakennuksia, joista vanhimmat lienevät 1800-luvulla rakennettuja. Samalla mäellä sijaitsee myös ruotsinkielisen kansakoulun yksikerroksinen aumakattoinen koulurakennus. Kylän itäpuolella on säilynyt mansardikattoinen seuratalo Bygdebo vuodelta 1927.

1500-luvulta periytyvä kyläasutus on sijoittunut kalliiselle mäelle, jossa vielä nykyisinkin on melko tiivistä kyläasutusta. Kylämäen rakennukset ovat pääasiassa 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella rakennettuja. Vanhat maatilat ja muut asuinrakennukset sijaitsevat viimeistään 1800-luvun puolivälistä peräisin olevan maantien molemmin puolin. Kylämäen vanhimpiin pihapiireihin kuuluu Hommasin entinen rusthollitila. Maantien vieressä sijaitseva päärakennus on 1700-luvulta. Hommasin hyvin säilyneeseen rakennuskokonaisuuteen kuuluu useita talousraken-

Ruotsinkielinen kansakoulun rakennus 1920-luvulta.

1800-luvulta lähtien asutus on levinnyt laajemmalle kylän ympäristöön. Maatilat ja muut rakennukset ovat sijoittuneet peltojen ja metsän reunavyöhykkeelle. Kylämaisemaa rajaa kaakkoispuolella Piirlahden keskiaikaisperäinen kylä, jonka vanhimpaan rakennuskantaan kuuluvat Piirlahden ja Åbyn kartanoiden 1800-luvulla rakennetut ja myöhemmin laajennetut päärakennukset merenrannan läheisyydessä. Maantien varteen sijoittunut kylän muu rakennuskanta on pääosin uudistunutta.

NORIKEN TILA

Id: 20832

Aluetyyppi: Agraarimaisema

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Pikkupernajanlahden länsipuolella sijaitsevalla Noriken tilalla on ollut asutusta keskiajalta lähtien. Maisemallisesti hyvin säilynyt kokonaisuus koostuu kallioiden mäen etelärinteeseen sijoittuneesta rakennusryhmästä ja sitä ympäröivistä viljelyksistä. Tilan pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Kauempana kaakois- ja eteläpuolella sijaitsevat pellot ovat olleet aiemmin niittyinä. Tilalle johtava mutkitteleva, päällystämätön tie on peräisin viimeistään 1800-luvun puolivälistä.

Noriken tila sijaitsee keskiajalta periytyvällä paikalla. Rakennuskokonaisuus ympäröivine peltoineen on säilynyt maisemallisesti hyvin.

Tilan nykyinen rapattu, satulakattoinen päärakennus on vuodelta 1936. Se sijaitsee oletettavasti vanhalla rakennuspaikalla. Pihapiirin luoteisreunalla on suurikokoinen hirsirakenteinen navettarakennus. Sisääntulotien varressa on hirsirakenteinen aittarakennus.

JAKARIN KARTANO

Id: 21031

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Jakarın kartano on entinen Hovgårdin rälssisäteri, joka muodostettiin 1600-luvun alussa kolmesta rälssitilasta. Kartanon nykyinen rokokoo-tyylinen päärakennus on 1760-luvulta. 1800-luvulla päärakennusta laajennettiin suurella lasiviljopallalla. Mansardikattoinen, yksikerroksinen päärakennus muodostaa samanikäisen mansardikattoisen sivurakennuksen kanssa 1700-luvun pihasommitteluperinteestä kertovan harvinaisen kokonaisuuden. Piha-alueetta rajaa länsipuolella satulakattoinen kaksikerroksinen muonamiesten asuintalo.

Kaksikerroksinen entinen muonamiesten asuintalo rajaa kartanon pihapiiriä.

Kartanokokonaisuuteen kuuluvat lisäksi 1760-luvulla rakennettu varistorakennus, makasiinirakennus vuodelta 1835 sekä 1880-luvulla rakennetut navetta ja talli. Porvoon ja Pernajan välisen, 1800-luvun puoliväliin mennessä rakennetun, maantien toisella puolella ovat suurikokoisen talousrakennuksen rauniot.

Kartanokokonaisuuteen kuuluu talusrakennuksia 1700- ja 1800-luvuilta.

BARNENS BY JA MIKAELSKAPELLET

Id: 20847

Aluetyyppi: Laitosympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Fagerstan kylässä, kapean merenlahden rannalla sijaitsee harvinainen, alun perin orpolapsille tarkoitettu lastensiirtola-alue, jonka perusti vuonna 1926 rouva Eva Lindfors. Ajatuksena oli, että suuren sisäoppilaitoksen sijaan lapset jaettiin pienempiin ryhmiin ja kodinomaisempiin asuintiloihin. Ensimmäisiä rakennuksia alueella olivat 12 lapselle tarkoitettu asuinrakennus ja johtajattaren asunto, jota käytettiin myös kouluna. Maastoon vapaasti sijoitettuihin rakennuksiin lukeutuivat myös tilanhoitajan asunto ja joitain talusrakennuksia. Vanhimmasta rakennuskannasta on jäljellä vuonna 1927 valmistunut satulakattoinen, rapattu yksikerroksinen rakennus, joka sijaitsee meren rannassa.

Barnens byn vanhinta rakennuskantaa vuodelta 1927.

Metsäiseen lounaisrinteeseen sijoittuneelle alueelle rakennettiin vuonna 1936 kolme uutta rakennusta arkkitehti Hilding Ekelundin suunnitelmien mukaan kappelirakennus "Mikaelskapellet", lastenkoti "Hemmet Pia" ja koulu-

rakennus. Kappeli sekä kaksikerroksinen asuinrakennus ovat säilyneet julkisivuiltaan alkuperäisessä asussaan.

Rakennustaiteellisesti merkittävä "Mikaelskapellet" sijaitsee vanhan maantien varressa rinteeseen yläosassa. Loivalla satulakattolla katettu tiilirakenteinen, rapattu kappelirakennus sijoitettiin kohtisuoraan rinteeseen nähden. Kappelin seinät muurattiin 1 ½ kiven paksuisiksi. Kirkkosali valaistiin sivujulkisivujen yläikkunoiden avulla. Julkisivujäsentelyssä pyrittiin mahdollisimman yksinkertaiseen lopputulokseen.

Hilding Ekelundin suunnittelema Mikaelskapellet.

Alarinteeseen sijoitetussa rapatussa "Hemmet Pia:ssa" on loiva satulakatto. 20-24 lapselle tarkoitettussa asuinrakennuksessa oli lasten makuuhuoneiden lisäksi mm. leikkihuone, ruokasali ja henkilökunnan tilat. Lisäksi kellarikerroksessa oli aputiloja. Asuinrakennuksen sisustuksesta vastasi arkkitehti Elli Ruuth.

Hilding Ekelundin suunnittelema Hemmet Pia tarkoitettiin 20-24 lapsen asuinrakennukseksi.

Alueen itäreunaan sijoitettu 2-3 -kerroksinen koulurakennus muodosti asuinrakennuksen ja kappelin kanssa yhtenäisen kokonaisuuden. Loivalla satulakattolla katettuun rakennukseen tehtiin luokkahuoneiden lisäksi mm. liikuntasali ja koulukeittiö. Rakennuksen ylimmässä kerroksessa oli asuntoja. Rakennus- ja huoneistorekisterin mukaan

koulu on muutettu tai sen paikalle on rakennettu uusi rakennus vuonna 1962.

1960-luvulla rakennettuihin rakennuksiin kuuluvat myös meren äärellä sijaitseva matala, puurakenteinen keittiörakennus sekä alueen itäpuolella sijaitsevat kerrostalot. Alueella on myös uudempia rakennuksia, jotka liittyvät alueen nykyiseen toimintaan kehitysvammaisten asuin- ja palvelurakennuksina.

SEITLAXIN KYLÄN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Id: 20848

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Kapean merenlahden pohjukassa sijaitseva Seitlaxin kylä on peräisin keskiajalta. Varhaisin kyläasutus on sijoittunut kapealle rannan suuntaiselle moreeni- ja kalliovyöhykkeelle, jota reunustavat savi- ja hiesumaat molemmin puolin. 1700-luvun lopulla kylän talot sijaitsivat kolmessa ryhmässä. 1800-luvun kuluessa asutusta tuli myös rannassa olevalle kallioiselle vyöhykkeelle. Kylän läpi kulkee viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien käytössä ollut merenrannan suuntainen maantie.

Keskiaikaisperäisen kylätontin asutusta idästä nähtynä. Lill-Ollaksen ja Bergvallan tilojen päärakennukset sijaitsevat vanhan maantien varrella.

Nykyinen kyläasutus noudattelee vanhaa rakennetta. Maatilat ja pienemmät asuinrakennukset ovat sijoittuneet melko tiheästi kylän läpi kulkevan maantien varteen ja sen lähituntumaan. Rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäisen ulkoasunsa melko hyvin. Kylän hyvin säilyneisiin pihapiireihin lukeutuvat mm. Stor-Ollas, Lill-Ollas, Sparvas ja Hannusas. Stor-Ollaksen päärakennus on 1800-luvun lopulta ja luhtiaitta 1700-luvulta. Lill-Ollaksen satulakattoinen päärakennus on vuodelta 1895. Hannusasin kaksikerroksinen asuinrakennus on vuodelta 1914. Kylän länsipuolella on säilynyt 1930-luvulla rakennettu rukoushuone.

Stor-Ollaksen päärakennus on tiettävästi 1800-luvun lopulta.

Kauempana kylän kaakkoispuolella sijaitsee entinen kyläkauppa Stennäs vuodelta 1902. Tien ja rannan välissä sijaitseva satulakattoinen hirsirakennus (Stentorp) on mahdollisesti ollut alkuaan torppana.

Meren rannan ja maantien välissä sijaitseva Stentorp on toiminut aiemmin tiettävästi kyläkauppana.

Kyläasutuksen lomassa olevat pellot ovat olleet viljeltyjä viimeistään 1700-luvulta lähtien. Myös kylän laidoilla sijainneet niittyalueet ovat nykyisin viljelyksessä. Kylätieltä avautuu hienoja näkymiä merenlahdelle peltojen yli.

Kylän läpi kulkevalta maantieltä avautuu näkymiä merenlahdelle vanhan peltoaukean yli.

BENGTSBYN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA

Id: 20843

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Bengtsbyn kylä sijaitsee Emäsalon saarella ja kuuluu vanhan maantien varrella olevaan omaleimaiseen saaristoasutukseen yhdessä Orrbyn ja Vaarlahden kylien kanssa. Bengtsbyn keskiaikaisperäinen kylä on säilyttänyt vanhan tiiviin rakenteensa. Kyläasutus on sijoittunut pellon ja metsän rajalla kulkevan saaristotien varteen rivikyläksi sekä metsäiselle, peltojen ympäröimälle kukkulalle rannan läheisyydessä. Kylän nykyiset pellot ovat olleet joko viljeltyinä tai niittyinä viimeistään 1800-luvulta lähtien.

Bengtsbyn kylänraitilla olevia rakennuksia.

Hyvin säilynyt rakennuskanta koostuu vanhaa talonpoikauskulttuuria edustavista mautilojen pihapiireistä ja pienemmistä asuinrakennuksista. Perinteisiä pihapiirejä on mm. Rönnbackan, Grönkullan, Storpiksin, Hummasin, Spakiksen, Nygrannin, Nybackan ja Nilsasin tiloilla. Useat päärakennukset ovat vanhimmilta osiltaan peräisin 1700-luvulta. Rakennuksia on kunnostettu niiden alkuperäisasua kunnioittaen. Vierekkäin sijaitsevilla pihapiireissä

on säilynyt useita 1700- ja 1800-luvuilla rakennettuja talousrakennuksia kuten luhtiaittoja, talleja, navetoita ja riihiä.

Mautilojen pihapiireissä on säilynyt useita hirsirakenteisia talousrakennuksia.

Kylässä toimiva kyläkauppa on sijoitettu tietävästi alun perin asuinkäytössä olleeseen hirsirakennukseen, jota on myöhemmin laajennettu. Koulurakennus on 1900-luvun alusta. Saaristotien varressa, kylän pohjoisosassa sijaitsee jugend-vaikutteinen kaksikerroksinen seuratalo Midgårds vuodelta 1912.

Bengtsbyn kyläkauppa.

Seuratalo Midgård on vuodelta 1912.

VAARLAHDEN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20844

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Vaarlahden keskiaikaisperäinen kylä sijaitsee Emäsalon saarella ja kuuluu vanhan maantien varrella olevaan omaleimaiseen saaristoasutukseen yhdessä Orrbyn ja Bengtsbyn kylien kanssa. Kylä sijaitsee suojaisan Varlaxvi-kenin pohjukassa Emäsalon eteläosassa. Merenlahti rantaniittyineen on tärkeä kylämaisemaa muovaava tekijä. Kylän asutus on keskittynyt saaristotien varteen keskiaikaisperäisen kylätontin itäpuolelle.

Perinteistä talonpoikaiskulttuuria edustavassa kylässä on rakennuksia 1700- ja 1800-luvuilta. Knutsin tilan yksikerroksinen satulakattoinen päärakennus on säilyttänyt 1700-luvulta periytyvän ulkoasunsa. Suljettuun pihapiiriin kuuluvat mm. kaksi 1700-luvun luhtiaittaa, talli, riihi ja 1800-luvun alun hirsinavetta. Tilalla on säilynyt myös vanhaa puustoa. Maantien toisella puolella sijaitsee kyläkappeliksi vuonna 1955 sisustettu yksikerroksinen entinen talonpoikaisrakennus, jonka hirsirunko on 1800-luvun alusta. Pihassa on avonainen kelloteline.

Emäsalon kyläkappeli.

Kylän pohjoisosassa sijaitsevalla Varmansin tilalla on säilynyt kaksi asuinrakennusta sekä tietyvästi 1800-luvulla rakennettuja hirsirakenteisia talousrakennuksia. Vanhempi satulakattoinen päärakennus on 1700-luvulta. Maantien varressa sijaitseva Varmansin uudempi mansardikattoinen, jugend-vaikutteinen päärakennus on vuodelta 1915. Tilan itäpuolella olevat pellot ja niityt ovat viimeistään 1800-luvun puolivälistä peräisin. Osa vanhan kylätontin ympärillä olleista pelloista on nykyisin metsittyneitä.

Varmansin tilan kaksi asuinrakennusta.

LONDBÖLEN, KURBÖLEN JA NYGÅRDIN KYLIEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20841

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Vessöön saaren keskiosassa sijaitsee kolmen kylän muodostama suurmaisemakokonaisuus, jota hallitsevat laajat viljelyalueet. Kylien asutus on sijoittunut vanhan kylätien varrelle joko peltojen ympäröimille kukkuloille tai pellon ja metsän reunavyöhykkeelle. Vierekkäin sijaitsevat Lodbölen ja Kurbölen kylät periytyvät keskiajalta. Maisemaa pohjoisessa rajaava Nygårdin kyläasutus on muodostunut viimeistään 1800-luvun kuluessa.

Lodbölen rakennuskannaltaan ja rakenteeltaan hyvin säilynyt kylä on sijoittunut loivaan itärinteeseen. Kylän etelä- ja itäpuolella levittäytyy viimeistään 1800-luvulta lähtien viljeltynä ja niittynä ollut peltoaukea. 1700-luvulla Lodböle oli rälssitila. Sittemmin tiiviiksi ryhäkyläksi muodostunut asutus koostuu neljästä suurehkosta maa-alaistalosta, jotka sijaitsevat mutkittalevan kylänraitin varressa. Lisäksi kylässä on pienempiä asuinrakennuksia. Hyvin hoidettujen pihapiirien rakennuskanta on pääosin peräisin 1800-luvulta. Vanhaa talonpoikaiskulttuuria edustavat talousrakennukset, kuten luhtiaitat, ovat punamullattuja. Kylässä on säilynyt myös vanhaa puustoa.

Kylänraittia Londbölessä.

Kurbölen vanhinta rakennuskantaa. Bondasin tila kylätien varrella.

Londbölen tiivis ryhmäkylä on säilyttänyt vanhan rakenteensa.

Londbölestä pohjoiseen sijaitsee Kurbölen harvempaan rakennettu kylä, joka koostuu kolmesta maalaistaloista sekä pienemmistä asuinrakennuksista. Osittaisesta uudisrakentamisesta huolimatta kylä on säilyttänyt vanhan kalliisille kumpareille sijoittuneen rakenteensa. Päärakennusten nykyinen ulkoasu on pääosin 1900-luvun alusta peräisin. Kylämaisemaan kuuluvat lisäksi laidunalueet sekä katajaiset niittysaarekkeet.

Nygårdin kyläasutus on sijoittunut peltojen ympäröimälle kukkuralle.

Kurböle idästä nähtynä.

Nygårdin vanha kansakoulu vuodelta 1893.

Nedre Fadders ja Öfre-Fadders Orrbyn pohjoispuolella.

ORRBYN KYLÄ JA KULTTUURIMAISEMA

Id: 20842

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Orrbyn kylä sijaitsee Emäsalon suuressa saarella ja kuuluu vanhan maantien varrella olevaan omaleimaiseen saaristoasutukseen yhdessä Bengtsbyn ja Vaarlahden kylien kanssa. Keskiaikaisperäinen kylä koostuu mutkittelevan kylänraitin varrelle sijoittuneista maatilojen pihapiireistä sekä pienemmistä asuinrakennuksista, joista osa on entisiä mäkitupia. Kylän pellot ovat olleet viljeltyinä tai niittyinä viimeistään 1800-luvun puolivälistä lähtien. Osa kylän lounais- ja kaakkoispuolella olleista niityistä ja peloista on sittemmin metsittyä.

Vanhan kylätontin paikalla sijaitsevat Stor-Orraksen ja Lill-Orraksen suurikokoiset, kaksikerroksiset satulakattoiset päärakennukset, joiden nykyinen ulkoasu on peräisin 1900-luvun kunnostuksista. Tilojen pihapiireihin kuuluu eri-ikäisiä hirsirakenteisia talousrakennuksia.

Kylän pohjoispuolella, saaristotien varrella, sijaitsevat 1800-luvun alussa Faddersin tilasta jaetut Nedre Fadders ja Öfre-Fadders. Paikalla on ollut asutusta viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien. Tilojen päärakennukset ovat vanhimmilta osiltaan 1820- ja 1830-luvuilta. Satulakattoisia päärakennuksia on laajennettu ja korotettu 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Nedre Faddersin ja Öfre-Faddersin pihapiireihin kuuluu useita 1700- ja 1800-luvuilla rakennettuja talousrakennuksia kuten luhtiaittoja, riipi ja hirsinavetta.

Orrbyn kyläasutus on täydentynyt 1900-luvun kuluessa uudemmilla, osin perinteisestä rakentamistavasta poikkeavalla asuinrakennuksilla.

Orrbyn kyläkeskustaa.

SVARTBÄCKIN ENTINEN KIVILOUHOS

Id: 20962

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Kivilouhos on perustettu ilmeisesti 1880-luvun lopussa. Perustaja ei ole tiedossa. Porvooseen ja sen lähistölle muutti 1880-luvun puolivälissä Ruotsista puolentoistakymmenen kivityömiehen joukko. Svartbäckiin saapui smoolantilainen kivityömies Karl August (Johan) Karlsson vuonna 1885. Hän valmisti Svartbäckin kivistä mm. nupukiviä. Louhoksen toiminta hiipui ilmeisesti 1930-luvun puolivälin paikkeilla. Karttatarkastelussa 1880-luvun Senaatinkartassa tai 1930-luvun pitäjänkartassa louhoksesta ei ole merkintöjä. Louhoksesta saatua kiviainesta on käytetty ilmeisesti Pietarin rakennustöissä.

Louhosta.

Louhoksen laella oleva kalmisto.

Porvoossa toimi Svartbäckin lisäksi kivilouhoksia 1800-luvulla mm. Pellingissä, Onaksessa ja Tjusterbyssä. Svartbäckin suurehko louhos sijaitsee Pedarsändan -nimisellä kalliosella niemellä Svartbäckin kylän tuntumassa. Laajan louhoksen laella on hyvin säilynyt ilmeisesti pronssikautinen (tai mahdollisesti varhaiskautinen) kalmisto ja Pedarsändanin eteläpuolella Storholmenissa pronssikautinen kalmisto. Ne on rauhoitettu muinaismuistolain nojalla ja kajoaminen niihin on kielletty. Louhoksessa on näkyvissä eri louhintamenetelmiä. Kalliossa on sekä porauksen että lohkomisen jälkiä ja menetelmistä johtuen erikokoista kiviainesta.

Louhosta kiertää metsätie, jota on osittain pengerretty kiviaineksella meren puolella kaakossa. Tietä on levennetty myöhemmin. Kaakossa meren rannalla on myös kivetty poteromainen kuoppa, jossa on hyvin säilynyt leivän ja ruoan valmistukseen käytetty ryssänuuni. Paikka on todennäköisesti vanha levähdyspaikka 1700-luvulta. Erityisesti isovihan aikaisia, mutta myös myöhempiä ryssänuuneja on löydetty eri puolilta Suomen rannikkoa kulkureittien ja satamien paikoilta. Myös sen lähetyvillä, kesähuvilan pihapiirissä on toinen ilmeisesti samantyyppinen kuoppa, joka tosin vuosien myötä on täytetty.

Louhoksen raja ja ryssänuunin sijainti.

Ryssänuuni

Pedarsändanin pohjoispuolella Nikuvikenin rannassa kiertää ura, jota on pengerretty rannassa kiviaineksella. Rannassa ja vedessä on myös puulaiturin jäänteitä. Pedarsändanin pienimuotoinen rakennuskanta on pääosin 1900-luvun alkupuolelta.

PORVOON LUOTSI- JA MAJAKKASAARET

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö
Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Onaksen suuri saari ja sen lähisaaret Fåfängholmen, Björkholmen, Halsholmen, Svedjeholmen, Granholmen,

Vikudden, Krokholmen ja Killingholmen ovat vanhaa maatalouden ja omavaraiskalastuksen aluetta. Saaret ovat Onaksen maatiloja lukuun ottamatta kallioisia, metsävaltaisia ja niissä on vain vähäisiä peltotilkkuja tai niittyjä. Onas on Porvoon merialueen luotsitila.

Norrgårdin ja Södergårdin saaristo-oloissa poikkeuksellisen komeat talonpoikaistalot talousrakennuksineen muodostavat hienon kylänäkymän Onaksen Hemvikenin maisemassa. Onaksen saariryhmässä on Rågskärissä ja Andersholmenilla muinaismuistolain rauhoittamat kiviladellat, jatulintarhat.

Pirttisaaren, Hamnholmenin ja Lästholmenin saarten väliin jäävässä suojaudessa Hemvikenissä sijaitsee Pirttisaaren kalastaja- ja luotsikylä. Asutus on yhtenäistä ja säilyttänyt hyvin perinteisen luonteensa, vaikka rakennukset ovatkin enimmäkseen kesäkäytössä. Saarilla on pienimuotoisen viljelyn ja laiduntamisen jäljiltä umpeutuvia niittyjä. Hamnholmenilla on rakennussuojelulla suojeltu luotsitalo. Aiemmin luotseille kuulunut laivojen tullaus siirrettiin tullilaitokselle 1838 ja sitä varten perustettiin tulliasema Pirttisaaren Svartvikeniin. Tulliaseman paikalla on nykyään merivartioasema.

Ulkomerellä sijaitseva, aikoinaan Onaksen tilaan kuulunut Söderskär muodostuu joukosta lähes puuttomia kallioluotoja. Söderskärin majakka ja sen henkilökunnan rakennukset ovat vuodelta 1862 ja siihen sillalla yhdistetyllä Luotsisaarella oleva luotsitupa vuodelta 1915. Kahdeksankulmainen majakka on noin 32,5 metriä korkea ja siinä on vielä jäljellä alkuperäinen lyhtykoju ja Ranskassa valmistettu, kristalliprismoista muodostuva Fresnelinssistö.

Söderskärin majakkayhteisön rakennukset ja viereisellä saarella sijaitseva luotsitupa muodostavat avoimesta luonnonmaisemasta selkeästi erottuvan kokonaisuuden, jossa korostuvat merenkulun virkamiesyhteisölle tyypilliset piirteet, merellisyys ja eristyisyys. Söderskär on Suomenlahden parhaiten säilyneitä historiallisia majakkasaa-ria.

Onaksen saaristoon kuuluu myös Pirttisaaresta koilliseen sijaitseva Långholmen. Tämä asumaton saari osoitettiin kausiluontoista kalastusta varten vuonna 1948 Porkkalan Mäkiluodosta vuokra-alueelta siirretyille 14 kalastajalle. Valtion vesillä tapahtunut silakan ja kilohailin pyynti päättyi 1956 kun kalastajat palasivat Kirkkonummelle. Saari jäi heidän ja heidän jälkeläistensä haltuun ja 1970-luvulla suoritettun lohkamisen jälkeen sisälähdelle on syntynyt erikoislaatuinen tyypipiirustuksin toteutettu kesäkylä, jossa on kymmenkunta aivan vesirajaan sijoitettua kesämökkiä.

Porvoon läntisten ulkosaarten Onaksen, Pirttisaaren ja Söderskärin historia ja asutus liittyvät luotsaustoimintaan. Onaksen talonpojalla oli luotsausvelvollisuus jo 1600-luvulla. Luotsien vahtipaikat olivat eri kausina Andersholmenilla, Rågskärillä ja Pirttisaaren Hamnholmenilla kunnes luotsaus siirrettiin Söderskärin Bastulandetille 1904.

Päivystys siellä päättyi vuonna 1961. Luotsitaloista on jäljellä vielä Rågskärin ja Söderskärin luotsituvat sekä Hamnholmenin luotsitalo sekä luotsien omia asuintaloja eri saarilla Onaksen saaristossa.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 26.10.2006, 2.11.2006, 8.11.2006, 9.11.2006, 10.11.2006, 3.1.2007, 1.2.2007 ja 7.2.2007
Kuvaaja Henrik Wager
Kuvausaika 21.11.2006

Lähteet

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Ekelund Hilding: Barnkolonin "Barnens By" i Borgå skärgård. Arkkitehti 1937, 5-9.

Herranen Merja: Itä-Uudenmaan vallan vuodet. 1997, painamaton.

Häsänen Merja: Myllymäki, kortteleiden 98, 99, 101-106, 208 ja 210 inventointi. Porvoon kaupunki, kaupunkisuunnitteluosasto 8/1991.

Junttila Juhani, Klockars Mats: Gammelbacka. Vauhtia lähiuudistukseen. Rakennusalan kustantajat, Helsinki 1996.

Kahri Esko, Pyykkönen Hannu: Asuntoarkkitehtuuri ja -suunnittelu. Rakennustieto Oy, Helsinki 1994.

Kortelainen Anna: Puolivilli puutarha. Albert Edelfeltin Haikko. Otava. Keuruu 2004.

Kulttuurimaisemainventointi 1989. Itä-Uudenmaan seutu-kaavaliitto 1990, julkaisu 11.

Maisema-aluetyöryhmän mietintö 66, 1992. Osa I: Maisemanhoito, Osa II: Arvokkaat maisema-alueet. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto.

Mäkelä-Alitalo Anneli: Porvoon kaupungin historia III:2, 1879-1918. Porvoon kaupunki, Porvoo 2004.

Pappilanmäki, ohjeita rakentajille. Porvoon kaupunki, kaavoitusosasto, Porvoo 1990.

Porvoonjokilaakson maisemaselvitys ja maisemanhoidon yleissuunnitelma. Itä-Uudenmaan liitto, julkaisu 69, Porvoo 2001.

Porvoon kaupunki, keskeisten alueiden osayleiskaava. Kaavaselvitys, painamaton. Porvoon kaupunki, kaupunkisuunnitteluosasto 15.12.2004.

Porvoon mlk, Kylien ja haja-asutusalueiden osayleiskaava, liitteet. Suunnittelukeskus Oy. Porvoon mlk, Porvoo 1996.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993.

Selén Göran: Borgå socken genom tiderna I. 1996.

Selén Göran: Porvoon pitäjä kautta aikojen II. Porvoon maalaiskunta, Porvoo 1997.

Soturikylä, rakennusohje. Asemakaava n:o 366. Porvoon kaupunki, kaupunkisuunnitteluosasto 15.7.2004.

Wager Henrik: Byggnadshistorik inventering av Brötet i Ekenäs 4. stadsdel. Landskapsmuseum för Västra Nyland, Ekenäs Stad, Tekniska centralen. 14.7.2003.

Ympäristöhoitoinventointien yhteenveto 1988. Itä-Uudenmaan seutukaavaliiton julkaisu 7 1988, Porvoo.

PUKKILA

Pukkila kuuluu Itä-Uudenmaan pohjoisosien pieniin kuntiin, jotka on erotettu rannikon emäpitäjistä. Pukkilasta muodostettiin Porvoon kappeliseurakunta vuoden 1640 tienoilla ja itsenäinen seurakunta 1896 samanaikaisesti Askolan ja Pornaisten kanssa.

Pukkila sijaitsee Itä-Uudenmaan luoteisosaa hallitsevalla metsäisellä ylänkövyöhykkeellä, jota rikkovat ylänköjen sisään ja reunoille jäävät maanviljelysalueet sekä kyläasutus ja taajamat. Suuri osa kuntaa kuuluu Porvoonjokilaakson kulttuurimaisemaan. Porvoonjokilaaksosta tunnetaan useita kivikautisia asuinpaikkoja Pukkilan kohdalla. Jokilaakson maisema on Pukkilan seudulla hyvin vaihtelevaa.

Nykyinen tiestö on muotoutunut pääosin 1800-luvun puoliväliin mennessä, mutta vanha päätiestö ei ole kulkenut Pukkilan kautta. Kyläasutus, viisi keskiajalta periytyvää kylää on sijoittunut Porvoonjokilaaksoon sekä Kanteleenjärven ympärille.

Pukkila on leimallinen maanviljelypitäjä, jonka pinta-alasta poikkeuksellisen laaja alue on peltoa. Suurimmat viljelyaukeat ovat Kanteleen ja Torpin kylissä. Tuotanto on ollut maanviljelyyn liittyvää mylly-, saha- ja meijeritoimintaa. Sahatoimintaa Pukkilassa on ollut Naarkosken, Syvänojan ja Savijoen kylissä. Porvoonjoen varrella sijaitsevat kirkonkylän entinen meijeri ja Naarkosken teollisuushistoriaan liittyvä koskimiljö. Myös Kanteleen kylässä on toiminut osuusmeijeri.

Pukkilan kirkonkylä (nykyinen kuntakeskus) sijaitsee harjumuodostuman päätteessä Porvoonjoen rannalla. Sekä Askolan että Pukkilan nykyiset kirkot on rakentanut Matts Åkergren. Pukkilan nykyinen, järjestyksessä toinen kirkko rakennettiin vuonna 1814, mutta sen nykyinen ulko- ja sisäasu ovat peräisin uudemmistä korjauksista. Barokkityylinen 1600-luvun saarnatuoli on peräisin ensimmäisestä, 1600-luvun alussa rakennetusta kirkosta.

Rakennuskanta Pukkilassa on melko nuorta verrattuna koko maakunnan säilyneeseen rakennuskantaan. Kunnan uudisrakentaminen on keskittynyt kirkonkylälle. Kanteleen kylällä on säilynyt uusjaon aikainen kylärakenne ja 1900-luvun alkupuolella rakennetut tilakeskukset. Savijoen poikkeuksellisen suuresta ryhmäkylästä on jäljellä perusrakenne, mutta suuri osa vanhimmasta rakennuskannasta on purettu tai uudistettu.

Kartanoita Pukkilassa ei ole eikä torpparilaitos saanut Pukkilassa jalansijaa, mutta muun maata omistamattoman väestön osuus oli kuitenkin suuri. 1800-luvun kuluessa syntyneistä mäkitupa-alueista parhaiten on säilynyt Mäkipään alue Torpin kylässä.

PUKKILAN KIRKONKYLÄ JA NAARKOSKI

Id: 20873

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Pukkilan kirkonkylä on aiemmin kuulunut Savijoen kanssa samaan kylään. Omaksi kyläkseen kirkonkylä erotettiin vuonna 1898. Kylän vanhimpiin säilyneisiin kerrostumiin lukeutuu mutkittleva kylänraitti, jonka linjaus on muotoutunut viimeistään 1700-luvulla. Porvoonjokea seurailevan kylänraitin yhtenäinen miljöö koostuu kirkon ympäristöstä, hallinnollisesta keskuksesta, vanhan meijerin ympäristöstä, vanhoista asuinrakennuksista sekä eri-ikäisistä liikerakennuksista. Kirkonkylän nykyinen rakenne on peräisin vuoden 1886 tulipalon jälkeiseltä ajalta.

Kirkko sijaitsee Porvoonjoen länsirannalla. Puurakenteinen, erivartinen, sisäviisteinen ristikirkko valmistui vuonna 1814. Pääsisäänkäynnin yläpuolella kohoaa tapulimainen kellotorni. Matti Åkergrenin suunnitelmien mukaan rakennettu kirkko on satulakattoinen. Kirkko on kunnostettu ja osittain myös muutettu vuosina 1834, 1885, 1909, 1914, 1938 ja 1954. Kirkkotarhaa ympäröivä harmaakivi-aita on vuodelta 1877. Kirkon pohjoispuolella, maantien varressa on säilynyt kotiseutumuseoksi kunnostettu hirsi-rakenteinen pitäjänmakasiini vuodelta 1837.

Pukkilan puukirkko vuodelta 1814.

Kotiseutumuseoksi kunnostettu pitäjänmakasiini vuodelta 1837.

Kylän vanhin asutus on sijoittunut kylän läpi kulkevan maantien varteen, kirkon eteläpuolelle. Vielä 1800-luvulla raitin molemmin puolin oli peltoja, jotka on sittemmin muutettu rakennetuiksi alueiksi. 1800-luvulla kylässä oli

kuusi tilaa: Greisula, Knuuttila, Jäppilä, Marttila, Nylund (pappila) ja Tallbacka.

Vanhan kylänraitin varrelle on sijoittunut eri-ikäisiä liikerakennuksia sekä mm. nykyinen kunnantalo.

Kylänraitin länsipuolella sijainneen Nylundin tilan maille rakennettiin pappilarakennus 1780-luvulla. Pappilana puutarhan ympäröimä rakennus toimi 1920-luvulle saakka. Päärakennuksen nykyinen asu on vuodelta 1842. Raitin itäpuolella, joen rannassa sijaitsee entinen meijeri, joka rakennettiin tiettävästi vuonna 1922. Nykyisen asunsa suurikokoinen rakennus sai 1960-luvulla. Meijeri on sittemmin otettu kulttuurikäyttöön.

Pappilan päärakennus ja puutarha.

Entinen meijeri sijaitsee joen rannassa.

Pukkilan kirkonkylän eteläpuolella on Naarkosken historiallinen koskimiljö, jossa on eri aikoina sijainnut myllyjä ja sahoja. Vuonna 1633 koskessa oli kaksi myllyä. 1700-luvun alussa perustettu ja 1800-luvulla purettu saha oli aikanaan Porvoonjoen sahoista suurin. 1900-luvun alussa kosken partaalle perustettiin sähkölaitos. Vielä 1920- ja 1930-luvuilla koskessa oli myös mylly ja saha. Säilynyt vanha silta 1900-luvun alusta ja kosken suvanto muodostavat maisemallisesti merkittävän kokonaisuuden.

Naarkoski.

SAVIJOEN KYLÄ

Id: 20668

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Savijoen kylä sijaitsee Pukkilan kirkonkylän pohjoispuolella, Porvoonjoen ja pienemmän Virenojan yhtymäkohdassa loivapiirteisellä mäellä. Maisema on avointa ja ympäristöään korkeammalla olevaa kylää ympäröivät lähes tasaiset peltoaukeat. Kylä jaettiin vuonna 1898 kahteen osaan, joista eteläisempi muodostaa nykyisen Pukkilan kirkonkylän.

Savijoen keskiajan lopulta peräisin oleva kylämäki on edelleen havaittavissa maastossa.

Savijoki on ollut Pukkilan suurin kylä käsittäen 1560-luvun asiakirjojen mukaan 16 taloa. Vuonna 1708 kahteen tiiviisti rakennettuun tonttimaahan jakautuneessa kylässä oli yhteensä 17 taloa. Poikkeuksellisen suuren ryhmäkylän tiivis asutusrakenne säilyi lähes muuttumattomana aina isojakoon saakka (1778, 1786). Savijoen uudistilat (Laurila, Myllylä, Kyttälä, Anttila ja Eerola) muodostettiin 1786-1788 kruunun liikamaista. Ne rakennettiin Hautjärveltä Pukkilaan johtavan maantien lähituntumaan kylän luoteispuolelle. Vanha kylätontti mäen päällä säilyi isossajassa suuremmilta ulosmuutoilta ja vastaa rakenteeltaan yhä 1700-luvun lopun tilannetta. Asutus sijoittui 1700-luvulla nauhamaisesti kylänraitin varrelle. Pääosin hyvin säilynyt kylätie muodosti lenkin, jonka länsipääty Iso-Kukkolan tilan ympärillä on nykyisin poistunut käytöstä.

Kylämäki pohjoisen suunnalta kuvattuna. Peltojen keskellä kulkeva tielinjaus on viimeistään 1700-luvulta peräisin.

Isojakoa vanhempia kulttuurimaiseman kerrostumia edustaa itse kylämäki vanhana asuinpaikkana sekä kyläkeskuksesta pois päin johtava tiestö, joka voidaan ajoittaa viimeistään 1700-luvun alkuun. Kylän kaakkoispuolella olevalla selänteellä Porvoonjoen länsirannalla on nähtävissä vuonna 1606 rakennetun Pukkilan ensimmäisen kirkon ja hautausmaan paikka. Pitäjän keskuksena toiminut vanha kirkko myytiin pois siirrettäväksi vuonna 1814. Uusjakoa

tai isonjaon täydennystä Savijoella ei koskaan suoritettu. Uutta asutusta syntyi hajalleen kylän ympäristöön, joista esimerkkeinä ovat mm. kylämäen länsipäähän ja Korkeamäen juurelle syntyneet hyvin säilyneet mäkitupa-alueet. Tuoreimpiin muutoksiin kuuluu uuden ohitustien vetäminen osittain kylän halki kylämäen eteläpuolelta.

Kylärakennetta mäen eteläpuolella. Uudehko kylän ohittava tie on rakennettu kulkemaan osittain kylän halki.

Kylän nykyinen rakennuskanta koostuu eri-ikäisistä rakennuksista. Erityisesti kyläkeskuksessa on vanhempaa, 1700-1800-luvulta periytyvää rakennuskantaa, josta osa on kuitenkin huonokuntoista. Parhaiten ovat säilyneet hirsirakenteiset aittarakennukset 1800-luvulta. Useissa asuinrakennuksissa on myöhempiä laajennusosia tai kunnostustöiden muovaamia julkisivuja. Uudisrakentamisesta ja asutuksen hajaantumisesta huolimatta vanha kylämäki on säilyttänyt piirteitä vanhasta rakenteestaan. Rakennukset keskittyvät useamman raitin varteen ja muodostavat paikoin selkeitä kujia. Vanhimpiin tiloihin ja hyvin säilyneisiin pihapiireihin lukeutuvat mm. Majjala, Ali-Seppälä ja Iso-Kukkola. Korkeamäen juurella on arkkitehti Heikki Siikosen piirtämä, vuonna 1936 valmistunut raittiusseurantalo, jonka julkisivut on muutettu myöhemmissä kunnostusvaiheissa.

Vanhinta rakennuskantaa kylämäen pohjoispuolella.

Savijoen peltomaisemaa ovat rajanneet vanhastaan kylämäen rinteet ja Virenojan laakson pohjoispuoliset rinteet. Lähes kaikki nykyiset pellot otettiin viljelykäyttöön 1700-luvun loppuun mennessä. Pääosa kylän niityistä sijaitsi tuolloin Porvoonjoen ja Virenojan varsilla. Lisäksi kylällä oli muita, melko laaja-alaisia, mutta hajanaisia niittyaloja itäisillä metsämaillaan. Nykyisin myös entiset niityt ovat viljeltyjä.

KANTELEENJÄRVEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20667

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Kanteleen kylä sijaitsee Pukkilan koillisosassa Kanteleenjärven ympärillä. Kylän asutus sijoittuu hajalleen järven reunoille, lähinnä järveä kiertävän ympäristien varrelle. Selviä tiheämmin asuttuja alueita ovat Kanteleen vanha ryhmäkylän paikka järven lounaispuolella sekä sen ympäristössä olevat vanhat mäkitupa-alueet. Ryhmäkylän paikka on käynyt läpi melko suuria muutoksia, eikä nykyisellään edusta vanhaa rakennusjärjestystä. Jaakkolan, Tuomolan, Uotilan ja Seppälän talojen ulosmuutoissa autiotuneet tonttimaat vanhan ryhmäkylän laidalla muodostavat rauhoitetun muinaisjäänösalueen.

Kanteleen kylä oli 1560-luvulla Pukkilan kylistä toiseksi suurin. Siihen kuului tuolloin 10 taloa. Vuoden 1708 kyläkartan mukaan Kanteleen kylään kuului kaikkiaan 15 taloa, joista 11 sijoittui järven länsirannalle, yhdelle kylätontille, neljän muun talon sijaitessa hajanaisemmin järven itärannalla. Isossajaossa (1830) kylään syntyi uusia asuinalueita, mutta vanha kylärakenne säilyi tiiviinä. Vasta uusjaon yhteydessä (1923, 1946) useampi vanhoista kantataloista siirtyi uudelle tonttimaalle. Järven itärannalla näin tapahtui Höykälän ja Korpusen taloille, jotka siirrettiin viljelysmaidensa läheisyyteen.

Höykälän talo siirrettiin nykyiselle paikalleen uusjaossa.

Kanteleen nykyinen kulttuurimaisema vastaa pääosin uusjaon myötä syntynyttä tilannetta, eikä maisemaraken- teessa ole tapahtunut tämän jälkeen merkittäviä muutoksia. Avointa tasaista maisemaa hallitsevat kylän keskellä

oleva Kanteleenjärvi ja sen ympärillä oleva peltoaukea tilakeskuksineen.

Kanteleenjärven länsipuolella asutus on keskittynyt vanhan kylätontin läheisyyteen sekä kylätien varrelle.

Isojakoon mennessä kylän suurimmat yhtenäiset pelto- alueet muodostuivat Kanteleenjärven länsi- ja itärantojen asutuksen yhteyteen, mutta varsinkin järveltä kaakkoon oli raivattu pieniä hajanaisia uudispeltoalueita. Niittyjä oli keskimääräistä vähemmän. Nykyisin kaikki viljelyskelpoi- nen maa on otettu viljelykäyttöön.

Vanhimpia nähtävissä olevia rakenteita on Kanteleenjär- veä kiertävä kylätie, joka muodostui suurimmaksi osaksi ilmeisesti 1600-luvun kuluessa. Kylän nykyinen rakennus- kanta edustaa useampaa eri aikatasoa. Vanhojen kantata- lojen pihapiireissä on asuin- ja talousrakennuksia 1800- 1900-luvuilta. Hyvin säilyneisiin kantatiloihin kuuluvan Nuuttilan kaksikerroksinen, satulakattoihin kuuluvan päärakennus rakennettiin 1840-luvulla. Päärakennuksen läheisyydessä ovat kaksi luhtiaittaa ja maakellari. Nuuttilan tiilinavetta on vuodelta 1953. Kokonaisuuteen hyvin sopeutuvat, päärakennusta nuoremmat talousrakennukset sijaitsevat pihapiiriä alempana, peltoaukean reunalla.

Nuuttilan hyvin säilynyt pihapiiri. Päärakennus edustaa Itä- Uudenmaan alueen harvinaista kaksikerroksista kansanrakenta- mista 1800-luvulta.

Uusjaon jälkeen, 1920-30-luvuilla, kantatilat ovat saaneet uudet talouskeskukset, joille on tyypillistä tiiviisti rakenne- tut umpipihat ja suurehkot, tiili- tai puurakenteiset 1 ½- kerroksiset päärakennukset. Maisemaan hyvin sijoitetut pihapiirit ovat säilyneet yhtenäisinä ja hyvin hoidettuina. Rakennuskanta on kokenut kuitenkin myöhempiä muu- toksia. Hyvin alkuperäispiirteensä säilyttäneitä 1920- luvulla rakennettuja asuinrakennuksia ovat Alestalon (1928), Iso-Uotilan (1924) ja Mattilan (1926) satulakattoi- set päärakennukset, joiden pääjulkisivujen keskilinjassa

ovat satulakattoiset poikkipäädty ja pylväiden kannattelemaat avokuistit.

Iso-Uotilan ja Eskolan tilat järven länsipuolella.

Kanteleen kylään kuuluu kaksi, oletettavasti 1800-luvun kuluessa muodostunutta mäkitupa-aluetta. Vanhan kyläkeskuksen tuntumassa, Rajamäentien varressa olevan mäkitupa-alueen rakennuskanta on säilyttänyt pienimittakaavaisuutensa. Edelleen käytössä olevan alueen asuinrakennukset ovat pääosin 1900-luvun alkupuolelta. Kivimäen mäkitupa-alue sijaitsee järven itäpuolella. Hyvin säilynyt, ehjä kokonaisuus on osittain autioitunut.

Kanteleen kyläkeskuksessa olevaa pienimittakaavaista asutusta.

Rajamäentien mäkitupa-asutusta pohjoisesta katsottuna.

Pukkilan ensimmäinen kansakoulurakennus rakennettiin Kanteleen kylälle v. 1876 ja sitä laajennettiin v. 1899. Vuosina 1906 ja 1961 valmistuneet uudet koulurakennukset sijaitsevat järven etelärannalla olevalla niemellä, vanhalla koulutontilla. Kanteleen kyläkeskuksessa ovat toimineet sittemmin lakkautetut kauppa ja posti. Kylän hyvin säilynyt nuorisoseuratalo valmistui vuonna 1913 ja sitä laajennettiin vuonna 1936. Entinen meijeri sijaitsee kylätien varrella, maisemallisesti näkyvällä paikalla.

Seuratalo vuodelta 1913. Laajennusosa on vuodelta 1936.

Entinen meijeri sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla kylätien varrella.

MÄKIPÄÄN ALUE

Id: 20670

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Mäkipään vanha kylämäki sijaitsee Puutulan tilan pohjoispuolella, Torpinjoen ja Mäntsäläntien rajaamassa kulkumuksessa. Kallioinen ja korkeusvaihteluiltaan runsas mäki asutettiin 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun kuluessa. Mäkitupa-asutuksen myötä alueen rakenne muodostui tiiviiksi. Mäkitupien lisäksi neljästä torpasta koostunut alue on säilyttänyt rakeisuutensa ja pienipiirteisyytensä. Yksikerroksisten, mökkimäisten asuinrakennusten hyvin hoidettuihin, puutarhamaisiin pihapiireihin kuuluvat useat pienet ulkorakennukset. Asuinrakennukset ovat pääosin ennen vuotta 1920 rakennettuja. Joukossa on myös 1920-1970-luvuilla rakennettuja pienehköjä asuinrakennuksia. Alueen läpi kulkee erittäin kapea ja mutkitteleva tie.

Mäkipään alueen pienimittakaavaista rakennuskantaa.

Mutkittelevan tien varressa oleva tupa.

Mäkipään kylämän eteläreunassa maisemaa hallitsevat Puutulan tilan lukuisat ulkorakennukset, joiden joukossa on hirsirakenteinen aittarakennus vuodelta 1818. Tilan alueella on ollut asutusta viimeistään 1700-luvun alkupuolelta lähtien.

Puutulan tilan talousrakennukset hallitsevat näkymää Mäkipään kylämän eteläpuolella.

KYRÖLÄN JA MÄTTÄHISTÖN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20669

Aluetyyppi: Agraarimaisema

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Pukkilan ja Askolan rajalla sijaitsee laaja peltoaukea, jonne perustettiin siirtolaistiloja vuosina 1944-55. Pääosin alkuperäisen asunsa säilyttäneet tilakeskukset ovat edelleen aktiivisessa käytössä ja niitä ympäröivä maisema on säilynyt avoimena viljelymaisemana. Kaikki savi- ja hiesumaat on otettu viljelykäyttöön lukuun ottamatta Tarkintien varrella olevaa vastikään metsitettyä peltoa. 1700-luvulla pellot olivat pääosin niittyinä.

Metsäiset moreeniselänteet rajaavat peltoaukeaa. Yksittäiset siirtolaistilat ovat sijoittuneet joko metsän rajaan, Purola-Torppi -tien varrelle tai peltoaukean keskelle (Tarkintien ja Rajalantien varteen). Tielinjaukset ovat oletettavasti 1900-luvun alkupuolelta peräisin. Vain alueen pohjoisosassa oleva Raiskin tila vanhoine rakennuksineen on 1800-luvun tielinjauksen varrella. Kaikki tiet ovat päällystämättömiä.

Lintumaan ja Esilän tilat Tarkintien varrella.

Siirtolaistilojen 1 ½-kerroksisten, satulakattoisten asuinrakennusten rakentamistapa on perustunut oletettavasti

tyyppiirustuksiin. Pihapiirit ovat säilyneet lähes alkuperäisinä. Ulkoasultaan hyvin säilyneiden asuinrakennusten lisäksi pihapiireihin kuuluvat useimmiten sementtitiili- ja lautarakenteiset navettarakennukset, saunat ja liiterit. Peltoteiden varrella on lisäksi useita lautarakenteisia, satulakattoisia latoja. Osa tiloista on saanut uudempiä talousrakennuksia (mm. Rajala). Muutama tiloista on autioitunut.

Peltoaukea Askolan puolelta kuvattuna. Keskellä Suontaan ja Rajalan tilat.

Peltomaisemaa rajaavat luoteispuolella Torpin kylään kuuluvat Arvilan ja Uroin tilat, joiden päärakennukset ovat 1920-luvulla rakennettuja. Alueen länsipuolella olevan Riihimäen tilan rakennukset siirrettiin nykyiselle paikalleen uusjaossa vuonna 1918. Tilan rakennuskantaa on uudistettu, mutta päärakennus lienee 1910-luvulta.

Peltoaukea lännestä kuvattuna. Uroin tilakeskus vasemmalla.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 3.7.2006, 11.7.2006 ja 21.7.2006.
Kuvaaja Johanna Forsius
Kuvausaika 4.8.2003

Lähteet

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Peltonen Karim: Pukkilan kulttuuriympäristöselvitys. Museovirasto, rakennushistorian osasto, Helsinki 1999.

Saaristo Martti: Pukkilan historia. Pukkilan kunta 1985.

Suhonen V.-P.: Historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäänösten inventointi Itä-Uudellamaalla keväällä 2003. Museovirasto, rakennushistorian osasto, 2003.

Suomen maatilat: tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista, osa 1, Uudenmaan lääni. WSOY, Porvoo 1931.

Upola Ulla-Maija: Torpin alueen osayleiskaava. Kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennuskanta. Pukkilan kunta, 2005.

Ympäristöhoitoinventointien yhteenveto 1988. Itä-Uudenmaan seutukaavaliiton julkaisu 7 1988, Porvoo.

RUOTSINPYHTÄÄ

Ruotsinpyhtää muodostui Turun rauhassa 1743 Ruotsin puolelle jääneestä osasta Pyhtään pitäjää. Ruotsinpyhtää yhdistettiin aluksi Pernajaan kappelina vuonna 1745, mutta jo 1748 Loviisaan. Nimi muutettiin vuonna 1817 ruukin mukaan Strömforsiksi. Itsenäinen seurakunta Ruotsinpyhtästä tuli vuonna 1863.

Ruotsin ja Venäjän välinen rajalinja vedettiin Turun rauhahan päätöksellä 1743 pitkin Kymijokea. Ahvenkosken historiallinen raja- ja ylityspaikka on Suuren rantatien ja Kymijoen läntisemmän suuhaaran leikkauskohdassa. Ylimenopaikkaa ja rajaa suojaamaan rakensivat sekä ruotsalaiset että venäläiset linnoituslaitteita 1700-luvun lopulla. 1780-luvulla valmistui Ruotsin puolelle rajapostiasema ja tulli. Kymijoen ylityspaikassa on myös 1920-luvun betonikaarisilta ja 1930-luvun voimalaitos patoineen.

Ruotsinpyhtää on Itä-Uudenmaan vanhin ja tärkein teollisuuspitäjä. Vuonna 1698 perustettu Strömforsin ruukki on poikkeuksellisen hyvin säilynyt ruukkiyhdyksunta, johon kuuluu kosken ja sen yläpuolisen suvannon molemmilla rannoilla suuri joukko asuin- ja tuotantorakennuksia 1700-luvun lopulta ja 1800-luvulta.

Merkittävimmät tuotantorakennukset ovat kaksi vasarapajaa. Kosken länsirannalla on punatiilinen kankirautapaja sekä hirsiset vaakahuone- ja varastorakennukset, toinen vasarapaja on ruukinkartanon tuntumassa padon yläpuolella. Strömforsin kookas, leveärunkoinen, pääasiassa hirsirakenteinen vesisaharakennus vuodelta 1887 on toinen säilynyt teollinen vesisaha. Vuonna 1865 perustettiin Strömforsiin myös suurehko konepaja ja valimo.

Ruotsinpyhtään vuonna 1770 rakennettu puukirkko ei varsinaisesti ole ns. ruukinkirkko, vaan se rakennettiin korvaamaan Turun rauhassa Venäjän puolelle jääneen Pyhtään emäkirkon.

Ruotsinpyhtään maisemaa hallitsevat mantereen puolella laajat metsät ja viljelymaisemat. Maisemaa muokkaavat myös Kymijoki ja Taasianjoki. Ruotsinpyhtään suurin järvi on Kymijokeen liittyvä Tammijärvi kunnan itärajalla. Eteläosassa on rannikko- ja saaristomaisemaa.

1800-luvun puoliväliin mennessä muotoutuneet maantiet ovat edelleen käytössä. Myös Suuren rantatien vanha linjaus erottuu maastossa. Saaristoon johtavat tiet on rakennettu 1800-luvun puolivälin jälkeen. Itä-länsisuunnassa kunnan läpi kulkee uudempi valtatie E18:n linjaus.

Kunnan vanhimmat viljelyseudut ja kyläasutus sijoittuvat Kymijoki- ja Taasianjokilaaksoihin. Viljelyskelpoisten maiden ääreen sijoittuneiden kylien rakennuskanta on melko hyvin säilynyttä. Osin uudistuneet rakennukset ovat perinteisiä mittakaavaltaan. Jälleenrakennuskauden asutusta on eri puolilla kuntaa. Mustanportintien rintamamiestalon kuuluvat hyvin säilyneisiin jälleenrakennuskauden esimerkkeihin. Uudisrakentaminen on keskittynyt Tesjoen

taajamaan ja kirkonkylän länsiosiin. Etelärannikolla on uudempaa lomarakentamista.

Ruotsinpyhtään merkittävimpiä kartanoita ovat Holmgård ja Kulla Taasianjokilaaksossa. Holmgårdin kartano sijaitsee Taasianjoen saarella, jonka läpi Suuren rantatien linjaus kulkee. Holmgårdin itäpuolinen tielinjaus on poikkeuksellisen hyvin säilynyt. Jokiniemen kartano sijaitsee kunnan pohjoisosassa. Rakenteeltaan hyvin säilyneisiin kyliin lukeutuvat Haavisto, Marinkylä ja Björkböle, Teutjärven ympärillä olevat kylät ja viljelymaisema sekä rannikon kylistä Tallbacka ja Österby.

RUOTSINPYHTÄÄN KIRKONKYLÄ

Id: 20723

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Ruotsinpyhtään kirkonkylä on muodostunut Strömforsin ruukin alueen yhteyteen. Tuotantotoiminta alkoi kylässä vuonna 1698, kun Johan Creutz perusti Pyhtään Petjärven kartanon alueelle rautaruukin. Poikkeuksellisen hyvin säilynyt ruukkiyhdyksunta on sijoittunut Kymijokeen kuuluvan kosken ja sen yläpuolisen suvannon molemmille rannoille. Vanhojen vaahteroiden ympäröimät asuin- ja tuotantorakennukset periytyvät 1700-luvun lopulta ja 1800-luvulta. Kirkonkylän vanhimpaan kerrostumaan kuuluvat ruukkialueen lisäksi viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien viljelyksessä olleet peltoalueet kylän keskellä sekä kylän kohdalla mutkan tekevä vanha tielinjaus, joka on jäänyt maantien suoristuksen jälkeen kylän sisäiseksi raitiksi.

Ruotsinpyhtään ruukki on harvinaisen hyvin säilynyt teollisuusympäristö, jonka rakennukset periytyvät 1700- ja 1800-luvuilta.

Ruukin tuotantorakennuksiin lukeutuvat teollisuushistoriallisesti merkittävät, hyvin säilyneet kaksi vasarapajaa, jotka toimivat aina vuoteen 1950 saakka. Kosken länsirannalla sijaitseva kankirautapaja lisärakennuksineen toimii nykyään ruukkimuseona. 1800-luvun alusta peräisin olevat hirsiset vaakahuone- ja varastorakennukset on myöhemmin muutettu. Kookas, leveärunkoinen vesisaharakennus on vuodelta 1887. Tämän harvinaisen hirsirunkoisen saharakennuksen nykyasu on vuodelta 1901.

Työväen asuinrakennusten ryhmät sijaitsevat kosken molemmilla rannoilla. Joen itäpuolen kolme hirsirakenteista työväenasuinrakennusta ovat 1700-luvulta peräisin. Joen länsirannalla sijaitsee isännöitsijää ja konttorihenkilökuntaa varten rakennettu kolmikerroksinen puurakennus (nk. Lutikkalinna tai Armonlinna) vuodelta 1824. Kylätien varressa on puolestaan nk. Krouvinmäen savirakenteinen entinen työväenasuinrakennus vuodelta 1806. Pienen puiston ympäröimä uusrenessanssityylinen ruukinkartano (1892) sijaitsee vasarapajojen välissä. Sen pohjoispuolella ovat suurikokoiset entiset navetta- ja tallirakennukset. Osa vanhoista tuotantorakennuksista on otettu vanhaan perinteeseen liittyvien käsityöläispajojen käyttöön.

Työväen asuinrakennukset 1700-luvulta.

Ruukin kirkko valmistui vuonna 1770 tuotantorakennusten eteläpuolella olevalle mäelle. Oktogonin muotoinen puukirkko on vanhin Suomeen rakennetuista keskeiskirkoista. Kirkonkellot sijaitsevat rakennuksen keskeltä koivossa lanterniinissa. Kirkon nykyinen uusgoottilainen ulkoasu on vuoden 1898 perusteellisesta korjauksesta.

Kirkonkylän raittien varrella on säilynyt muutamia satulakattoisia hirsirakennuksia 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Maantielle johtavan kylänraitin varrella sijaitsevat asuinrakennukset (Fatihuusi) periytyvät 1800-luvun alusta. Kylän eteläpuolella sijaitseva vanha pappila vuodelta 1871 muutettiin kunnantaloksi vuonna 1953. Kunnantalosta hieman kauempana sijaitsee vanha kappalaisentalo. Kaksikerroksinen, pystyvuorattu Klubirakennus on vuodelta 1924. Sen läheisyydessä sijaitsee hyvin säilynyt koulurakennusten kokonaisuus, jonka vanhimmat hirsirakenteiset rakennukset ovat ennen vuotta 1920 rakennettuja. Maisemallisesti näkyvällä paikalla sijaitsevassa koulurakennusten ryhmään kuuluu myös funktionalistivaikutteinen, kaksikerroksinen tiilirakenteinen koulurakennus.

Kunnantalo sijaitsee ruukin rakennusten eteläpuolella.

Nk. Klubirakennus kylätien varrella.

Koulurakennusten hyvin säilynyt kokonaisuus.

Historiallisen ruukinalueen itäpuolella sijaitsevat Strömforsin, lähinnä mikrotekniikkaan ja hienomekaniikkaan liittyvät tuotantolaitokset. Niiden itäpuolella on hyvin säilynyt Peräkylän asuinrakennusten kokonaisuus, joka on rakennettu oletettavasti työväen asuinrakennuksille 1940-luvulla suunniteltujen tyyppiirustusten mukaan. Pääasiallisesti vuosina 1945-48 valmistuneet satulakattoiset puuta-

lot ovat joko yhden- tai useamman perheen käyttöön tarkoitettuja.

Peräkylän 1950-luvulla rakennettu asuinrakennusten kokonaisuus koostuu oletettavasti tyyppiirustusten mukaan rakennetuista työväen asuinrakennuksista.

MUSTANPORTINTIEN RINTAMAMIESTALOT

Id: 20724

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Petjärvelle johtavan tien varressa sijaitsee hyvin säilynyt Mustanportintien asuinrakennusten kokonaisuus, joka on rakennettu jälleenrakennuskaudella, vuosina 1949-53. Nk. rintamamiestaloista koostuva alue sijaitsee moreeniselänteen reunalla, peltoaukean laidalla. Mustanportintien länsipuolella sijaitsevien talojen näkymät suuntautuvat keskiaikaisperäiselle Petjärven kylätontille ja 1700-luvulla niittynä olleelle peltoaukealle.

Mustanportintien rintamamiestalot sijaitsevat pellon ja metsän rajassa.

Oletettavasti tyyppiirustuksien perustuvat rintamamiestalot ovat 1 ½ -kerroksisia, puurakenteisia ja satulakattoisia. Asuinrakennukset ovat säilyttäneet pääosin alkuperäisen rakentamisaikaisen ulkoasunsa. Hyvin hoidettuihin piha-

piireihin kuuluvat sauna- ym. piharakennukset, jotka ovat sijoittuneet asuinrakennusten länsipuolelle, pellon ja tontin rajaan.

1950-luvun pihapiirejä rajaavat nk. rintamamiestalot ja piharakennukset.

JOKINIEMEN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Id: 20725

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Jokiniemen (Änäs) entinen rustholli sijaitsee Ruotsinpyhtään pohjoisosassa, vanhan Vähä-Ahvenkosken ja Ruotsinkylän välisen maantien läheisyydessä. Tilan rakennusten läheisyydestä, moreeniselänteen ja sen eteläpuolisen laajan savi- ja hiesutasangon rajalla sijaitsevalta alueelta, on tehty pronssikautisia löytöjä. Paikka on ollut pysyvämmän asuttu viimeistään keskiajalta lähtien.

Tilaa ympäröi laaja peltoaukea. Moreeniselänteen reunassa, tilakeskuksen läheisyydessä sijaitsevat pellot ovat olleet viljelyksessä pisimpään. Laajan peltoaukean eteläinen osa on ollut 1700-luvulla puolestaan niittynä. Viljelyalaa on laajennettu sittemmin länteen päin ja nykyisin kaikki viljelykelpoinen maa tilakeskuksen ympärillä on otettu käyttöön. Peltojen keskellä virtaa Kukkupekki-joki, joka laskee idempänä olevaan Suvijärveen. Alueen vanhimpaan kerrostumaan kuuluu tilan itäpuolella kulkevalta maantieltä tuleva tielinjaus. Eteläinen sisääntuloreitti, jota reunustaa osin huonokuntoinen koivukuja, on 1800-luvulta.

Ruotsinpyhtään ruukin ulkokartanonakin olleen tilan rakennuskanta on pääosin hyväkuntoista. Vanha päärakennus sijaitsi alueen keskellä olevalla kumpareella, mutta tuhoutui kokonaan vuoden 1936 tulipalossa. Tulipalo vaurioitti myös navettaa ja muita sen läheisyydessä sijainneita rakennuksia. Nykyinen suurikokoinen, säterikattoinen navettarakennus sekä klassistisvaikutteinen pitkänomainen ulkorakennus ovat mahdollisesti 1930-luvulta peräisin, mutta osa niiden rakennusosista saattaa olla myös vanhempaa perua. Puurakenteisen ulkorakennuksen korotetussa keskiosassa oleva torniosa on ollut

mahdollisesti vellikelloa varten. Ulkorakennuksen muihin erityispiirteisiin lukeutuvat mm. puolikaaren muotoiset yläikkunat ja puurakenteinen holvikaarikäytävä rakennuksen keskellä. Talousrakennusten rivistössä sijaitsee myös oletettavasti 1930-luvulta peräisin oleva tiilirakenteinen viljasiilo, jossa on funktionalismin tyylipiirteitä. Uudemmat rakennukset ovat tieltävästi H. Siikosen piirtämiä.

Jokiniemen suurikokoinen navettarakennus.

Harvinainen klassistisvaikutteinen kookas talousrakennus sijaitsee maisemallisesti hallitsevalla paikalla tilan rakennusten keskellä.

Funkis-tyylinen viljavarasto sijaitsee rakennuskokonaisuuden luoteisreunassa.

Tulipalossa säästyneisiin vanhempiin rakennuksiin kuuluvat oletettavasti 1870-luvulla rakennetut yksikerroksiset hirsirakenteiset, satulakattoiset siipirakennukset. Symmetrisesti siipirakennuksiin nähden, rakennuskokonaisuuden eteläpuolelle, rakennettiin vuonna 1936 uusi hirsirakenteinen yksikerroksinen asuinrakennus, jossa on taitteinen aumakatto. Rakennusryhmän pohjoislaidassa sijaitsee pitkänomainen, yksikerroksinen, hirsirakenteinen työväen asuinrakennus, joka on rakennettu ennen vuotta 1920.

Tilan vanhimmat säilyneet rakennukset lienevät kaksi yksikerroksista, palaneen päärakennuksen siipirakennusta 1800-luvulta. Näkymäakselin päätteellä oleva asuinrakennus rakennettiin tieltävästi 1930-luvulla.

Jokiniemeen vievän tien pohjoisemmassa risteyksessä on Kukkumäen pienistä, eri-ikäisistä asuinrakennuksista koostuva yhtenäinen alue, jonka vanhimmat rakennukset ovat ennen vuotta 1920 rakennettuja. Melko vähäisiä muutoksia kokoneiden rakennusten pihapiirit ovat hyvin hoidettuja.

Kukkumäen erikäisistä asuinrakennuksista koostuva alue sijaitsee Jokiniemen pohjoispuolella.

Niemistön kylänraitti kulkee harjun päällä Teutjärven itäpuolella.

TEUTJÄRVEN YMPÄRISTÖN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20731

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Ruotsinkylän, Kuninkaankylän, Viirilän, Suomenkylän ja Niemistön keskiajalta periytyvät kylät sijaitsevat kunnan pohjoisosassa, Teutjärven ympäristössä. Nauhamaisesti järven ympärille sijoittuneet kylät nivoutuvat järveen rajautuvan viljelymaiseman kautta toisiinsa. Kylien kulttuurimaisemat muodostavat yhtenäisen, ajallisesti ja toiminnallisesti kerroksellisen suurmaisemakokonaisuuden, jonka vanhimpia kerrostumia on järven lounaispuolelta löydetty kivikautinen asuinpaikka. Asutus keskittyy pääasiassa järven länsipuolella kulkevan maantien ja siitä järven etelä- ja itäpuolelle haarautuvan pienemmän kylätien varteen. Rakennuskannan uusiutumisesta huolimatta alue on säilyttänyt selkeän agraarin luonteensa.

Suomenkylän keskiaikaisperäinen kylätontti lounaasta kuvattuna.

Maisemassa edelleen hyvin havaittavissa olevat keskiaikaiset kylätontit muodostuivat pääasiallisesti savi- ja hiesumaiden ympäröimille moreeniharjanteille. Maiseman vanhimpiin kerrostumiin lukeutuvat pellot ovat olleet viljeltyinä pääosin viimeistään 1700-luvulta lähtien. Järvenrannan ja jokivarsien niityt on otettu viljelykseen myöhemmin. Asutus levittäytyi kauemmas kylätonteista vasta 1800-luvun kuluessa sekä 1900-luvun alkupuolella toimitetun uusjaon seurauksena. Kyläkeskusten ympäristössä onkin runsaasti 1920- ja 1930-luvuilla rakennettujen asuinrakennusten hallitsemia maatalojen pihapiirejä. Vanhoilla kylätonteilla on edelleen elinvoimaisia tilakeskuksia lukuun ottamatta Ruotsinkylää, jossa kylätontilla sijaitsee mm. 1930-luvulla rakennettu, myöhemmin muutettu, osuuskauppa sekä sen jugendvaikutteinen varastorakennus.

Ruotsinkylän pohjoisosassa olevia maatiloja ympäröi laaja ja tasainen peltomaisema.

Ruotsinkylän osuuskauppa ja sen varistorakennus.

Kuninkaankylän entinen meijeri.

Kolmessa suurimmassa kylässä, Ruotsinkylässä, Kuninkaankylässä ja Viirilässä, on hyvin mittakaavansa säilyttäneitä, 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa muodostuneita tiiviitä mäkitupa-alueita, joiden pihapiirit sijaitsevat vapaamuotoisesti kapeiden ja mutkittelevien teiden varsilla. Näissä kylissä ovat myös seuratalot, joista parhaiten alkuperäisen asunsa on säilyttänyt Viirilän vuonna 1933 valmistunut aumakattoinen seuratalo Enegård. Ruotsinkylässä ja Viirilässä ovat edelleen toiminnassa olevat kyläkoulut, joiden ulkoasut periytyvät 1900-luvun alkupuolelta.

Kuninkaankylän entisessä, vanhan kylätontin lounaispuolelle muodostuneessa, kaupallisessa keskuksessa on säilynyt 1930-luvun rapattu, tiili- ja hirsirakenteinen meijerirakennus, jonka läheisyydessä on kolme luonnonkivirakenteista kellaria. Kylän erikoisuuksiin kuuluvat kaksi hautausmaata, joista vanhemman, maantien varrella sijaitsevan, kiviainan ympäröimän hautausmaan ilme on vuodelta 1877. Kuninkaankylässä on säilynyt myös vuonna 1939 rakennettu vaakavuorattu funkisasuinrakennus, jossa on puolipyöreä, ulokkeinen lasikuisti. Asuinrakennus oli tarkoitettu mahdollisesti sen vieressä sijainneen, sittemmin puretun, sahan käyttöön. Kaksikerroksisen rakennuksen ensimmäinen kerros muutettiin myöhemmin terveysasemaksi.

Funkistyylinen sahan entinen asuinrakennus sijaitsee mäkitupa-asutuksen keskellä Kuninkaankylässä.

Vanhinta rakennuskantaa edustava, kotiseutumuseoksi otettu Vestin tila siirrettiin isojaossa Viirilän kylätontilta nykyiselle paikalleen maantien varteen. Paritupapohjainen maalaamaton päärakennus lienee 1800-luvun alusta. Museon hyvin hoidettuun pihapiiriin kuuluvat myös vauvuvaja, savusauna sekä 1800-luvulla Pukarosta siirretty luhtiaitta. Myös Suomenkylässä sijaitsevan Antaksen tilakeskuksen rakennukset lukeutuvat alueen vanhimpiin. Antaksen yhtenäiseen pihapiiriin kuuluvat mm. yksikerroksinen, mansardikatoninen päärakennus vuodelta 1898, sementtitiilinaavetta sekä hirsirakenteisia aittarakennuksia.

Kuninkaankylän Malmbacken koillisesta kuvattuna.

Vestin tilan kotiseutumuseoksi muutettu rakennuskokonaisuus sijaitsee maantien varressa.

Haaviston kylä sijaitsee Kymijoen varressa. Peltomaisema on säilynyt avoimena.

HAAVISTON KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20733

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Haaviston kylän vanhin asutus palautuu kivikauteen, mistä kertoo Kymijoen pohjoispuolisella rannalla olevalta nk. Huitun pellolta tehty Antinniemen asuinpaikkalöytö. Pysyvämmiin Haaviston kylä on ollut asutettuna keskiajalta lähtien. Mutkittelevan Kymijoen pohjoisrannalla sijaitseva keskiaikainen kylätontti on säilyttänyt tiiviin ryhmäkylämäisen luonteensa. Kapean kylänraitin varrella sijaitsevat tilakeskukset ovat kuitenkin rakennuskannaltaan uudistettuja. Myös vanhimmat, 1900-luvun alusta peräisin olevat päärakennukset on muutettu perusteellisesti. Kylätontilla sijaitsevilla pihapiireissä on säilynyt muutamia hirsirakenteisia talousrakennuksia. Kylätonttia ympäröivät viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien viljeltyinä olleet pellot. Myös laajan viljelyaukean ympärillä vielä 1700-luvulla olleet niityt on otettu myöhemmin viljelykseen.

Haaviston keskiajalta periytyvä kylätontti on säilyttänyt ryhmäkylämäisen luonteensa. Näkymä luoteesta kuvattuna.

Kylätontin ympäristöön pienemmiksi rakennusryhmiksi muotoutunut asutus sijoittuu 1800-luvulla vakiintuneille rakennuspaikoille. Mittakaavaltaan yhtenäiset rakennukset ovat vaihtelevan ikäisiä. Kylän lounaispuolella, peltoaukean keskellä on 1940- tai 1950-luvulta peräisin oleva pieni kirkkorakennus, jossa on jyrkkä satulakatto ja vaakavuoraus. Puuston ympäröimään kirkkokokonaisuuteen kuuluu myös tolpparakenteinen avoin kellotapuli. Haaviston vuonna 1924 rakennettu koulurakennus on edelleen käytössä. Vinkkelinmuotoisessa rakennuksessa on mm. lunetti-ikkunoita ja nurkkapilasterit. Kylän läpi kulkeva päällystämätön maantie on saanut linjauksensa viimeistään 1800-luvun puolivälissä. Agraarin luonteensa säilyttäneen kylän avoin maisema rajautuu etelässä Kymijokeen.

1900-luvun puolivälissä rakennettu Haaviston rukoushuone.

Vinkkelinmuotoinen koulurakennus sijaitsee kylän luoteisosassa.

HOLMGÅRDIN KARTANO

Id: 20728

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Holmgårdin kartano sijaitsee Taasianjoen länsirannalla olevalla pienehköllä moreeniharjanteella, jota ympäröivät viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien viljelyksessä tai niittyinä olleet savi- ja hiesumaat. Taasianjoki haarautuu kartanon kohdalla erottaen rakennuskokonaisuuden omaksi saarekseen.

Suuren rantatien vanha linjaus kulkee kartanoalueen läpi. Mutkittelevan tielinjauksen lisäksi rantatien rakenteista on säilynyt mm. hyväkuntoinen, kaksiaukkoinen kiviholvisilta 1800-luvulta. Tämä rakennuskokonaisuuden länsipuolella oleva silta on rakennettu suurikokoisista, hakatuista ja poratuista, suorakaiteenomaisista lohkarista. Kartanon itäpuolella sijainnut, Taasianjoen ylittänyt kolmiaukkoinen kiviholvisilta purettiin sitä vastoin joko 1950- tai 1960-luvulla.

Suuri rantatie on kulkenut Holmgårdin kartanon ohitse. Tien rakenteista on jäljellä mm. vanha kivisilta.

Holmgård on ollut keskiajalla kuninkaankartano - viimeistään vuodesta 1352 lähtien. Vanha päärakennus paloi vuonna 1765 ja uusi päärakennus rakennettiin oletettavasti samalle paikalle. Nykyinen pystyvuorattu hirsirakenteinen päärakennus oli alun perin mansardikattoinen ja rakennettiin vuonna 1827. 1880-luvulla päärakennusta laajennettiin ja kattomuoto muutettiin satulakatoksi. Rakennukselle ilmettä antavat puolikaarenmuotoiset ullakkokerroksen ikkunat ovat peräisin samalta ajalta. Päärakennuksen itäpuolella sijaitseva kartanon puutarha istutettiin 1700-luvun lopulla.

Holmgårdin päärakennuksen nykyinen ulkoasu periytyy 1880-luvulta.

Talusrakennukset sijaitsevat Suuren rantatien linjauksen pohjoispuolella. Hirsi- ja tiilirakenteinen, mansardikattoinen navetta on vuodelta 1805. Navettaa on myöhemmin laajennettu sementtitiilistä muuratulla osalla. Navetan itäpuolella on satulakattoinen pystyvuorattu asuinrakennus, joka on vanhimmilta osiltaan peräisin oletettavasti vuodelta 1786.

Kartanokokonaisuuteen kuuluu useita eri-ikäisiä talusrakennuksia. Pienemmän asuinrakennuksen runko on 1700-luvulta.

Hyvin hoidettuun kartanokokonaisuuteen kuuluu lisäksi useita pienempiä talusrakennuksia, kuten kaksi hirsiaitaa. Kauempana sijaitsevat riihi, paja ja kaksi latoa.

SUURI RANTATIE

Id: 20722

Aluetyyppi: Liikenneympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Turusta Viipuriin johtaneen Suuren rantatien linjauksesta on säilynyt pieni osa Holmgårdin ja Myllykylän välillä. Kapea, päällystämätön tie mutkittelee metsän ja hakkuu-alueiden läpi. Tieosuuden itäosassa on säilynyt Myllykylän entinen kestikievari. Nykyisen tilan rakennukset sijaitsevat molemmin puolin tietä ja tilan satulakattoinen, hirsirakenteinen päärakennus on 1900-luvun alusta. Viimeistään 1400-luvulta lähtien yleisenä tienä käytössä olleen rantatien rakenteista on säilynyt Myllykylässä kaksiaukkoinen, hakatuista, poratuista suorakaiteenomaisista lohkarista kylmämuurattu kivipalkkirumpu. Tieosuuden länsipäästä on purettu Taasianjoen ylittänyt kolmiaukkoinen, noin 35 metrin pituinen kiviholvisilta Holmgårdin saaren luona.

Suuren rantatien alkuperäisestä linjauksesta on säilynyt tieosuus Myllykylän ja Holmgårdin välillä.

Silta Myllykylässä. Taustalla entinen kestikievari.

KULLAN KARTANO

Id: 20727

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Kullan kartano sijaitsee loivalla moreenikumpareella, mutkittelevan ja rehevärantaisen Taasianjoen länsirannalla. Paikalla on ollut asutusta keskiajalta lähtien. Tilan omisti vuonna 1525 viipurilainen Henrik Eriksson Risbit. Sittenmin kartano on kuulunut useiden eri sukujen omistukseen. 1600-luvun omistajiin lukeutuvat Boije af Gennäsin ja Creutzin suvut. Vuonna 1740 kartano päätyi puolestaan rykmentinkirjuri Johan Hirnin omistukseen.

Kullan kartanorakennukset sijaitsevat Taasianjoen länsirannalla.

Kartanon ympäristö on topografialtaan melko tasaista. Metsäsaarekkeiden halkoma viljelysmaisema on ollut pääpiirteissään nykyisen kaltainen viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien, jolloin nykyiset Taasianjoen varrella olevat pellot olivat joko viljelyksessä tai niittyinä. Kartanomäen lähiympäristössä olevat pellot ovat olleet viljelyksessä pisimpään.

Kartanolle johtaa pitkä puukujanne. Ympäriällä levittäytyvä tasainen peltomaisema on viimeistään 1700-luvun lopulta peräisin.

Maisemaa hallitsevan mäen päällä sijaitseva kartanon päärakennus on yksikerroksinen, poikkipäädyllinen myöhäisempierakennus. Se on rakennettu vuonna 1863 Carl Fredrik von Bornin suunnitelmien mukaan. Rakennuksen avokuitit ovat myöhempää perua. Päärakennus sijaitsee 1700-luvulla perustetun ja pääasiassa 1800-luvun puolivä-

lissä istutetun englantilaistyyllisen puiston keskellä talousrakennusten keskittyessä puiston ja pellon rajalle.

Vanhin kartanokokonaisuuden rakennuksista lienee mäen juurella päärakennuksen eteläpuolella sijaitseva, vuonna 1785 valmistunut yksikerroksinen vanha päärakennus, joka siirrettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1865. Yhtenäiseen, hyvin säilyneeseen talousrakennusten kokonaisuuteen lukeutuvat mm. ns. maito huone 1800-luvun puolivälistä, liiteri ja vuonna 1908 rakennettu luonnonkivinen viljamakasiini. Luonnonkivinavetta on vuodelta 1875 ja talli vuodelta 1909. Kartanon rakennuskokonaisuuteen kuuluu lisäksi työväen asuinrakennuksia ja aittoja. Puistossa ovat lisäksi Eva Kuhlefeldt-Ekelundin vuonna 1917 suunnittelema leikkimökki ja kaksi ulkorakennusta.

Kartanon luonnonkivirakenteinen viljamakasiini.

Nykyinen puukujanteen reunustama sisääntulotie on 1800-luvun puolivälistä. Sitä ennen kartanolle saavuttiin joenvartta seurailevaa tielinjausta pitkin, joka jatkui Keitalan kylään vielä nykyisinkin maastossa erottuvaa metsätietä pitkin.

Taasianjoki virtaa rakennuskokonaisuuden itäpuolella.

MARINKYLÄN JA BJÖRKBÖLEN KULTTUURIMAISET

Id: 20726

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Kooltaan pieni Marinkylä on muodostunut kahdesta suuremmasta maatalosta sekä pienemmistä tiloista, torpista tai mahdollisesti mäkituvista, jotka sijaitsevat kylän länsiosassa, kivikkoisen matalan mäen itärinteessä. Mäenrinteen tiivis asutus on säilyttänyt pienen mittakaavansa. Nykyisin oletettavasti loma-asuntoina olevat yksikerroksiset, hirsirakenteiset asuinrakennukset ovat viimeistään 1930-luvulta peräisin. Rakennusten väliin lomittuvat hyvin hoidetut pihapiirit. Eheän, vaikkakin osittain uudistuksia kokeneen rakennusryhmän alapuolella kiertää kylätie, joka haarautuu tien itäpuolella sijaitseville Strandbackan ja Nybackan tiloille. Nybackaan johtavan kapean tien varrella on hyvin säilyneitä avoimia niittyjä ja koivikkoista, laitumena olevaa hakamaata.

Nybackaan vievän kylätien varressa on hyvin säilyneitä laitumia.

1700-luvulla kylässä on ollut ainakin kaksi taloa, joiden pellot ovat sijainneet nykyisinkin kylän pohjoispuolella olevalla peltoaukealla. Aukean pohjoisosat olivat tuolloin niittyä. Maantien lähellä sijaitseva Grannasin tila on kylän vanhimpia. Tilan yksikerroksinen, hirsirakenteinen päärakennus periytyy 1700-luvun lopulta. Grannasin pihapiiriin kuuluvat lisäksi luonnonkivirakenteinen navetta (1893), verstaas ja sauna (1928) sekä aittarakennus (1951). Kylän kaakkoispuolella sijaitsevan, viimeistään 1800-luvulla asutetun, Nybackan tilan hirsirakenteinen päärakennus on vuodelta 1909. Neljältä sivultaan rajatussa pihapiirissä ovat sementtitiili- ja lautarakenteinen navettarakennus 1900-luvun alusta, hirsirakenteinen aitta sekä muita talousrakennuksia. Kylän itäosissa sijaitsee pääosin hyvin säilynyt Strandbackan tilan pihapiiri sekä kaksi pienempää pihapiiriä, joiden 1900-luvun alkupuolella rakennetut asuinrakennukset sijaitsevat kapean kylätien varressa.

Grannasin tila kylänraitin varrella.

Nybackan tilakeskus lännestä kuvattuna.

Marinkylästä johtaa päällystämätön kapea tie kohti Björkbölen 1600-luvun lopulta periytyvää tilaa Taasianjoen itärannalla. Tilakeskuksen ympärillä oleva pelto- ja niittymaisema periytyy oletettavasti viimeistään 1700-luvun lopulta. Vanhin viljelty alue on tilan eteläpuolella oleva pieni peltoaukea. Pohjoispuolen entiset niityt otettiin viljelykseen 1800-luvulla. Björkbölen satulakattoinen, yksikerroksinen päärakennus on vuodelta 1902. Päärakennuksen kuusiruutuisia ikkunoita koristavat puuleikkaukset. Hyvin hoidettuun pihapiiriin kuuluva, vuonna 1916 valmistunut navettarakennus rakennettiin vanhan navetan kivijalan päälle. Tilalla on säilynyt myös vanha savusauna.

Björkbölen päärakennus.

ÖSTERBYN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20730

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Björkmans, Mickos ja Sandbacka muodostavat Österbyn kylän Ruotsinpyhtään eteläosassa. Samalla paikalla, laajan savi- ja hiesumaille muodostuneen peltoaukean länsireunassa, on ollut asutusta keskiajalta lähtien. Tiloista Björkmans ja Mickos sijaitsevat vierekkäin Loviisaan johtavan maantien varrella. Kylätie mutkittelee hoidettujen pihapiirien välissä.

Österbyn kylätontti kaakosta kuvattuna.

Björkmansin tila on peräisin 1700-luvulta ja sen yksikerroksinen, ristipäätyinen päärakennus on kokenut useita muutoksia. Hirsirakennuksen nykyinen ulkoasu periytyy oletettavasti ajalta ennen 1920-lukua. Vanhoihin tilan talousrakennuksiin kuuluvat pitkänomainen navetta- ja tallirakennus, sauna, maakellari, riihi sekä latoja ja muita ulkorakennuksia.

Björkmansin tilan päärakennusta on laajennettu eri aikoina.

Mickoksen hyvin säilynyt vanha päärakennus on oletettavasti 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, mutta on jäänyt pois käytöstä sen viereen vuonna 1962 rakennetun tiilirakenteisen asuinrakennuksen vuoksi. Yksikerroksisen, hirsirakenteisen päärakennuksen julkisivua hallitsevat poikkipäädty sekä kuusikulmainen lasikuisti. Vanhaan pihapiiriin kuuluu useita talousrakennuksia, joista parhaiten ovat

säilyneet luonnonkivirakenteinen maakellari vuodelta 1895 sekä pitkänomainen hirsirakenteinen aitta- ja vajarakennus pihapiiriin länsilaidalla.

Mickosin vanha pihapiiri on hyvin säilynyt.

Sandbackan 1890-luvulta peräisin oleva hyvin säilynyt pihapiiri sijaitsee peltoaukean laidalla hieman pohjoisempaan. Tilan yksikerroksinen päärakennus on vuodelta 1894. Pihapiiriin rakennuksiin kuuluvat mm. luhtiaitta, liiteri, sauna ja maakellari.

Sandbackan tilan 1890-luvulta periytyvät rakennukset sijaitsevat kylän koillispuolella.

TALLBACKAN KYLÄ

Id: 20729

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Tallbacka on mahdollisesti 1900-luvun alkupuolella rakennut kalastajakylä, jonka rakennuskanta on täydentynyt 1900-luvun kuluessa. Kylän asutus on sijoittunut meren rantaan. Kylään kuuluu 1900-luvun alussa ja 1920-luvulla rakennettujen satulakattoisten, pienehköjen asuinrakennusten kokonaisuus, joiden pihapiireissä on pieniä piharakennuksia. Muutamia asuinrakennuksiin on tehty julkisivuun vaikuttaneita muutoksia, kuten mineritulkisivuvuorauksia. Rannassa on säilynyt venevajoja.

Tallbackan kylä meren rannalla.

Parhaiten kylässä on säilynyt meren rannalla, kylän pohjoisosassa sijaitseva Ringborg-niminen seuratalo vuodelta 1929. Yksikerroksisessa, pystyvuoratussa hirsirakennuksessa on päistään aumattu mansardikatto. Seuratalon järven puoleisella julkisivulla on avokuisti, jonka yläpuolella on kaksiosainen, sivuilta kaareutuva frontoni. Seuratalon hyvin säilyneeseen pihapiiriin kuuluu myös yksi ulkorakennus.

Seuratalo Ringborg on rakennettu vuonna 1929.

VASTILAN KYLÄ

Id: 20732

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: paikallisesti arvokas

Vastilan keskiaikaisperäinen kylä sijaitsee Kymijoen pohjoisrannalla, Itä-Uudenmaan koillisosassa. Vanha kylätontti on sijoittunut moreeniselänteen reunaan, jokeen viettävälle rinteelle. Neljä kylän viidestä kantatilasta olivat rustholleja 1730-luvulla. Uusjaon myötä (1897-98) kaikkiaan 15 tilaa muutti pois kylästä. Rakennuskannaltaan uudistuneella kylätontilla on säilynyt käytössä olevaa laidunmaata.

Vastilan kylä sijaitsee Kymijoen pohjoisrannalla.

Koski-Mattilan kantatila sijaitsee edelleen keskiaikaisella kylätontilla. Vuonna 1844 rakennetun päärakennuksen ulkoasu on kuitenkin muutettu minerit-vuorauksen myötä. Kylätontin eteläpuolella oleva, viimeistään 1700-luvulta lähtien käytössä ollut maantien linjaus jatkuu vanhalla joenylityspaikalle, jossa sijaitsee myös historiallinen patterivarustus sekä kivikautinen asuinpaikka.

Ala-Vilppu, Ylä-Vilppu ja Ylä-Sihvola muodostavat kylän itäpuolella ehjän ja perinteisen rakennuskokonaisuuden, johon kuuluvat hirsirakenteiset, oletettavasti 1800-luvun puoliväliin ajoitettavat asuinrakennukset sekä lukuisia melko hyvin säilyneitä hirsirakenteisia talousrakennuksia.

Rakennuskokonaisuuden läpi kulkevaa tietä reunustavat niityt ja vanhat koivut. Ali-Vilpun kamanahirressä on vuosiluku 1846. Sekä Ala-Vilpun että Ylä-Vilpun ikkunoiden vuorilaudat ovat koristeelliset. Ylä-Sihvolan huonokuntoisen päärakennuksen kaksi julkisivua sekä satulakattoinen umpikuisti on vuorattu geometrisesti asetetuilla päreillä. Yksikerroksisen pienen hirsituvan lisäksi Ylä-Sihvolaan kuuluu (ainakin yksi) hirsiaitta.

Ylä-Vilpun tila vanhan kylätien varrella.

Ylä-Sihvolan päärakennus on kahdelta sivultaan vuorattu päreillä.

Kylän koillispuolella olevalla Hannulanmäellä sijaitsee 1800-luvulta peräisin olevien maatilojen ryhmä, joiden rakennukset ovat kokeneet useita muutoksia ja paljon vanhaa on purettu. Suomelan suurikokoinen vuoraamaton paritupa vuodelta 1879 on saanut 1950-luvulla umpikuistin, joka vaikuttaa rakennuksen ulkoasuun.

Vastilan entinen koulutalo sijaitsee 1800-luvulta peräisin olevan päällystämättömän tielinjauksen varressa, vanhan kylätontin pohjoispuolella. Itä-Uudenmaan itäosissa harvinainen, 1950- tai 1960-luvulta oleva kivinen koulutalo on tyypillinen aikakautensa edustaja. Ruskeanharmaassa rapatussa talossa on kaksikerroksinen asunto-osa ja matala katoksellinen kouluosa. Koulun pihapiirissä on myös vanhempi, ennen vuotta 1920 rakennettu asuinrakennus ja kaariaukkoinen piharakennus.

Vastilan koulurakennus vanhan kylätontin pohjoispuolella.

Maanteiden risteyksessä sijaitseva Vastilan seuratalo on vanhimmilta osiltaan 1910-luvulta. Moneen suuntaan laajennetun puurakenteisen talon nykyinen ulkoasu on pääasiassa vuoden 1947 korjauksesta. Seuratalon ohittava Itä-Vastilaan johtava maantielinjaus on 1900-luvulta peräisin. Joen rannassa kylän kaakkoispuolella on muutamia 1900-luvun alussa rakennettuja, metsän ympäröiviä

röimiä, mahdollisesti huvilakäyttöön tarkoitettuja asuinrakennuksia.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvaus aika 18.5.2006, 19.5.2006, 16.8.2006, 17.8.2006 ja
21.8.2006

Lähteet

Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto; työryhmän mietintö 66/1992. Helsinki 1992.

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Flink Seija: Kymijoen länsihaarojen rakennusinventointi 1995. Karttaako Oy.

Kulttuurimaisemainventointi 1989. Itä-Uudenmaan seutukaavaliitto 1990, julkaisu 11.

Oksanen Eeva-Liisa: Vanha Pyhtää, Pyhtään ja Ruotsinpyhtään historia vuoteen 1743. Pyhtään ja Ruotsinpyhtään kunnat, Loviisa 1991.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki 1993.

Salminen Tapio: Suuri rantatie. Tiemuseon julkaisuja 7. Tielaitos ja Painatuskeskus 1993.

Ympäristöhoitoinventointien yhteenveto 1988. Itä-Uudenmaan seutukaavaliiton julkaisu 7 1988, Porvoo.

SIPOO

Sipoo mainitaan Porvoon kappelina vuonna 1340 ja itsenäisenä seurakuntana vuonna 1405/1425.

Kunnan pohjoisin osa kuuluu maakunnan luoteisosaa hallitsevaan metsäiseen yläkövyöhykkeeseen. Sipoonkorven selänne- ja metsäalue hallitsee kunnan länsiosaa. Melko kapea Sipoonjokilaakso peltovyöhykkeineen mutkittelee kallioisessa maastossa kunnan keskiosassa.

Ruotsalaisasutus asettui varhaiskeskiajalla Uudenmaan eteläiseen osaan. Sipoon keskiaikaisperäinen kyläasutus (noin 25 kylää) ja 1600-luvulla perustetut kartanot sijoituvat pääasiassa viljelykelpoisiin Sipoonjoen ja Nevaksenjoen laaksoihin, muualla kunnassa rannikkovyöhykkeelle ja sisäsaaristoon. Merkittävimpiin kartanoihin kuuluvat Söderkulla, Östersundom, Nevas, Savijärvi ja Löparö. Sipoonjokisuuhun on rakennettu varhaiskeskiajalla Sibbesborgin saarilinna.

Kunnan pohjoisosa oli asumaton pitkälle 1700-luvulle asti. Kunnan eteläosissa on laaja rannikko- ja saaristoalue, jonne on rakennettu pääasiassa helsinkiläisten huviloita 1800-luvun loppupuolelta alkaen.

Historialliset tielinjaukset ovat edelleen käytössä. Kunnan läpi kulkee 1870-luvulla rakennettu Porvoo-Kerava -rata. Helsinki-Porvoo -maantie vuodelta 1935 kulkee kunnan eteläosien halki lounais-koillisuunnassa. Uudempia tielinjauksia ovat Porvoo-Kerava -maantie sekä eteläosien halki kulkeva Porvoon moottoritie.

Sipoon historiallinen pitäjänkeskus on rakentunut Sipoonjoen ja Suuren Rantatien yhtymäkohtaan. Vuosisatoja rakenteeltaan ja perustekijöiltään lähes muuttumattomana säilyneeseen keskiaikaisen kirkon ja 1800-luvun lopun tiilikirkon maisemaan kuuluu myös kirkkoherranpappila, kappalaisenpappila ja lukkaripuustelli, kestiekievari, käräjätalo ja pitäjänmakasiini sekä uudempi seurakuntatalo. Keskiaikainen Pyhälle Sigfridille omistettu harmaakivikirkko kuuluu koristeellisine päätykolmioineen itäusmaalaisten kirkkojen ryhmään. Kellotapuli on 1800-luvun alusta. Uusgoottilainen päätytornillinen tiilikirkko on vihitty käyttöön 1885.

Sipoonjokilaaksossa Hindsby on yksi Sipoon vanhimmissa kylissä ja parhaiten ryhmäkyläluonteensa säilyttäneistä kylistä. Asuinrakentaminen kylätien pohjoispuolelle ja talousrakennusten sijoittaminen eteläpuolelle jatkaa keskiajalta asti noudatettua asutuksen sijoittamisperiaatetta. Asutuksen sijoittuminen ja viljelymaiseman avoimet tilat kuvastavat tilannetta, joka on vähäisiä muutoksia lukuun ottamatta säilynyt todennäköisesti keskiajalta asti samana.

Sipoossa merkittävää laitosrakentamista edustaa Helsingin kaupungille kuulunut Nikkilän sairaala metsäisellä kumpareella Nikkilän taajaman itäpuolella Sipoonjoen itärannalla. Nikkilän sairaala suunniteltiin Euroopassa yleistymässä olleen paviljonkisairaalityypin mallin mukaan. Alue muodostuu useassa rakennusvaiheessa 1900-

luvun alkuvuosista alkaen rakennetusta entisen mielisairaalan rakennuksista.

Vanhinta rakennuskantaa on Sipoonjokilaakson kylissä. Useissa muissa kylissä rakennuskantaa on uudistettu voimakkaasti. Uutta asuin-, liike ja julkista rakentamista on keskitetty Söderkullaan ja Nikkilään. Lisäksi Helsingin rajalla ja Porvoon moottoritien läheisyydessä on uusia asuinalueita.

Edelleen toimiva kalkkiteollisuus periytyy 1500-luvulta. Historiallisista myllypaikoista on jäljellä Brobölen myllynrauniot.

SIPOON PITÄJÄNKESKUKSEN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20901

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Sipoon historiallinen pitäjänkeskus sijaitsee Nikkilän taajaman eteläosassa Suuren rantatien keskiaikaisperäisen tielinjauksen varrella. Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin kuuluvan pitäjänkeskuksen maisemalliset kiintopisteet ovat 1400-luvun jälkipuolella rakennettu harmaakivikirkko ja 1800-luvun lopun uudempi tiilikirkko.

Suuren rantatien linjaus kulkee pitäjänkeskuksen läpi.

Keskiaikaisen kirkon holvaukseltaan poikkeuksellinen kirkkosali on jaettu kahteen laivaan lukuun ottamatta kuoria, joka on kolmilaivainen. Kivikirkko restauroitiin nykyasuunsa vuonna 1935 arkkitehti A.W. Ranckenin johdolla. Kirkon länsipuolella sijaitseva kellotapuli on 1800-luvun alusta.

Keskiaikainen harmaakivikirkko vanhojen peltojen ympäröimänä.

Uusgoottilaisen, päätytornillisen uuden kirkon suunnitteli arkkitehti Theodor Decker ja se vihittiin käyttöön vuonna 1885. Uuden kirkon vieressä on nykyiselle paikalleen vuonna 1826 siirretty pitäjänmakasiini 1700-luvulta. Uuden kirkon eteläpuolella sijaitsee vuonna 1845 rakennettu Sipoon kirkkoherran pappila sekä renkitupa samalta ajalta. Kappalaisen pappilan (Knuts) vuonna 1879 valmistunut rakennus sijaitsee kauempana maiseman pohjoisreunalla.

Kirkkojen ympäristö on säilynyt vuosisatojen ajan avoimena niittyjen ja viljelyaukeiden osalta. Maiseman reunavyöhykkeillä ja Suuren rantatien varrella olevat tilakeskukset sijaitsevat viimeistään 1800-luvulta lähtien asuttuina olleille paikoilla. Vanhimmat tilat ovat sijoittuneet vanhan kirkon länsipuolella olevien moreeniharjanteiden reunaan. Kestiekievareina 1600-1800-luvuilla ovat toimineet Lindkullan, Båskiksen, Klockarsin ja Bölen tilat. Båskis ja Lindkulla ovat toimineet lisäksi käräjätupina.

Båskis on ollut huomattava kestiekievaritalo 1700- ja 1800-luvuilla. Kaksikerroksisen päärakennuksen pohjakaava on karoiliininen ja ulkoasu 1920-luvun klassisismia.

Pitäjänkeskuksen uudempia kerrostumia ovat vuonna 1963 valmistunut seurakuntatalo (arkkitehdit Eija ja Olli Saijonmaa) sekä arkkitehti, professori Hilding Ekelundin

suunnittelema hautausmaan kappeli vuodelta 1971. Maa-seutumaisemaa ovat osittain muuttaneet vuoden 1950 jälkeen rakennetut maantiet.

Hilding Ekelundin suunnittelema hautausmaan kappeli vuodelta 1971.

NIKKILÄN ASEMANSEUTU JA KYLÄNRAITTI

Id: 20990

Aluetyyppi: Taajamaympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Nikkilän taajama on rakentunut pitäjänkeskuksen koillispuolella olleille niitty- ja peltoalueille 1900-luvun alusta lähtien. Nikkilän asemalla oli tärkeä rooli Porvoo-Kerava radan varrella jo vuodesta 1874 alkaen. Satulakattoinen hirsirakenteinen asemarakennus on säilynyt lähiympäristöineen. Sen eteläpuolella, Nikkilän kartanolta kirkolle johtavan Ison Kylätien varressa, on säilynyt 1900-luvun alun liike- ja asuinrakennuksista koostuva yhtenäinen kylänraitti. Muutoksia raitille ovat aiheuttaneet tienpinnan nosto ja uudemmat liikerakennukset.

Ison Kylätien linjaus on peräisin tiettävästi 1700- ja 1800-lukujen vaihteesta. Sen varteen 1900-1930-luvuilla rakennetut puurakenteiset 1 1/2-kerroksiset asuin- ja liikerakennukset muodostavat ilmeeltään yhtenäisen, joskin paikoitellen katkeavan kokonaisuuden. Kaupankäynti vilkastui kylässä väkiluvun kasvettua 1920-30-luvuilla mm. Nikkilän sairaalan laajentamisesta johtuen. Asiakaskunnan kasvun myötä raitin varteen perustettiin monia erikoisliikkeitä tavanomaisten siirtomaatavarakauppojen lisäksi. Suurimpiin liikkeisiin kuului vuonna 1919 avattu Sibbo Handelslag. Junaliikenteen lisäksi asiakkaat tavoittivat Nikkilän keskuksen mm. vuodesta 1924 alkaen liikenneineiden linja-autojen kyydissä.

Ison Kylätien rakennuksia 1900-luvun alusta.

Kylänraitin varrella sijaitsevat kaksi arkkitehti L. E. Hansténin suunnittelemaa koulurakennusta, joista vanhempi, nk. Bålan (entinen Kyrkoby Folkskolan), edustaa vanhemmalta osaltaan 1920-30-lukujen klassisismia. Koulurakennusta laajennettiin suurten ikäluokkien tarpeeseen matalammalla modernisemmalla siivellä vuonna 1961 (arkkitehti Erik Kråkström). Vuonna 1953 valmistunut uudempi rapattu satulakattoinen koulurakennus (entinen Kunnallinen keskikoulu) edustaa rakennusaikansa tyypillistä kouluarkkitehtuuria. 1950-luku kuuluu Sipoon vilkkaaseen rakentamiskauteen, jolloin Ison Kylätien varteen valmistui mm. kaksikerroksinen kunnantalo (1957).

Melko hyvin säilyneet asuin- ja liikerakennukset muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden Ison Kylätien varrella. Joukossa on myös uudempiä liikerakennuksia.

SIPOONJOKILAAKSON KULTTUURIMAISEMA

Id: 20898

Aluetyyppi: ei määritelty

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Sipoonjokilaakso muodostaa maisemallisesti ja historiallisesti arvokkaan kokonaisuuden kunnan keskiosassa. Sipoonjoki toimi jo viikinkiaikana (800-1050 jKr.) kulkuväylänä Hämeestä Suomenlahden rannikolle. 1200- ja

1300-luvulla ruotsalaiset uudisasukkaat purjehtivat jokea ylös ja perustivat asuinpaikkansa Sipoonjoen ja sen sivujokien hedelmällisiin laaksoihin. Jokilaakson asutus on sijoittunut varhaiskeskiajalta lähtien viljelyskelpoisten maiden reuna-alueille, kallio- ja moreenimaiden puolelle. Asutuksen lisäksi jokilaakson vanhimpia kerrostumia ovat jokea seurailevat tielinjaukset, niityt ja pellot.

Paikassa, jossa Sipoonjoki laskee Suomenlahteen, sijaitsee Sibbesborgin muinaislinna. Alkujaan veden ympäröimä linna on rakennettu kallioiden mäen kaakkoispäähän ja se sijaitsee nykyisin peltojen ympäröimänä joen länsirannalla. Osa muinaisjäännöksiin lukeutuvan varhaiskeskiaikaisen linnan ja siihen kuuluneiden vallihautojen rakenteista on säilynyt. Sibbesborgin länsipuolella sijaitsee Joensuun kartano, jonka kustavilainen päärakennus on 1700-luvun keskivaiheilta. Pihamaata reunustavat siipirakennukset ovat niin ikään 1700-luvulta.

Sibbesborgin itäpuolella olevan Kallbäckin kylän vanhimpaan rakennuskantaan kuuluvat keskiaikaisperäisellä kylätontilla sijaitsevat Eutasin ja Skraflasin pihapiirit sekä Ruxaksen tilan entinen torppa. Eutasin entisen rusthollin uusrenessanssityylinen päärakennus on 1800-luvun lopulta. Skraflasin tilalla on säilynyt 1700- ja 1800-lukujen aittarakennuksia sekä mansardikattoinen tiilinavetta vuodelta 1922. Kylätien maisemaan kuuluvat tietyvästi 1980-luvulla rakennettu puurakenteinen tornillinen VPK:n talo sekä joenvarren vanhat niityt ja tien itäpuolella oleva, viimeistään 1700-luvulla muotoutunut viljelyaukea.

Kallbäckin kylämaisemassa ovat säilyneet mm. Skraflasin tilan aitat, joenvarren niityt ja vanha kylätie.

Sipoonjoen itärannalla sijaitseva Söderkullan kartano on perustettu vuonna 1557. Kartanon nykyinen kaksikerroksinen tiilirakenteinen päärakennus on vuodelta 1907 (K.Lindahl). Osittain säilyneessä vanhassa puistossa on valkeaksi rapattu, uusgoottilainen viljamakasiini. Lähellä sijaitseva Vita Villan on rakennettu pystyhirsistä 1700-luvun lopulla. Kartanoa ympäröinyt viljelymaisema on suurelta osin muuttunut ja Sipoon kirkonkylälle johtavaa tielinjausta on kartanon kohdalla oikaistu. Kartanoalue kunnostettiin 1980-luvulla virkistyskäyttöön.

Söderkullan kartano.

Hindsbyn kylärakenne periytyy keskiajalta.

Pohjoisempana jokilaaksossa ovat maisemallisesti hyvin säilyneet Immersbyn, Hindsbyn ja Gesterbyn kyläkoko-
naisuudet. Kylien asutus sijaitsee pääasiassa 1800-luvun
puoliväliin mennessä muotoutuneilla rakennuspaikoilla,
peltoaukeiden ja metsän reunavyöhykkeillä. Jokilaakson
länsilaidalla sijaitseva Hindsbyn kylä on säilyttänyt keski-
ajalta periytyvän tiiviin rakenteensa. Pääosa ryhmäkylän
nykyisestä rakennuskannasta on 1800-luvulta ja 1900-
luvun alusta. Vanha kylätie on säilyttänyt linjauksensa
kylätontin reunassa ja erottaa asuinpihat ja talouspihat
toisistaan. Sipoonjoen ja sen sivuhaaran Byabäckenin
varsille muotoutuneen viljelymaiseman avoimet tilat ovat
säilyneet samoin viimeistään 1700-luvun lopulta lähtien.
Hindsbyn kylä kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin ra-
kennettuihin kulttuuriympäristöihin.

Gesterbyn keskiajalta periytyvällä kylätontilla on melko
tiivisti sijoittuneita pihapiirejä. Sibbesgårdenin vuonna
1936 avattu kotiseutumuseo koostuu 1700- ja 1800-luvun
rakennuksista, jotka sijaitsevat vanhalla mäkitupamäellä
kylätontin tuntumassa. Gesterbyn kantatiloihin kuuluva
Eskos sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla eteläm-
pänä Söderkullantien varrella. Vanhassa pihapiirissä on
säilynyt asuinrakennus vuodelta 1904 ja ulkorakennukset
vuosilta 1796 ja 1819. Kylän peltojen keskellä virtaavan
puron varrella oli 1700- ja 1800-luvuilla neljä myllyä.

Sipoonjokilaakson asutus on sijoittunut varhaiskeskiajalta lähtien
viljelyaukeiden reunoille. Immersby kuuluu jokilaakson vanhim-
piin kyliin.

Vanha viljelyaukea hallitsee Gesterbyn kylämaisemaa.

Gesterbyn luoteispuolella on Norrkullan entinen rälsstitila.
Talonpoikaisen suurtilan satulakattoinen päärakennus on
vuodelta 1869. Talousrakennuksiin lukeutuvat 1800-
luvulla rakennetut navetta, vilja-aitta ja talli. Rakennusko-
konaisuus sijaitsee kallioisella kukkulalla vanhan puuston
ympäröimänä, Sipoonjoen itärannalla.

Norrkullan vanha rälssisäteri. Tilan nykyinen rakennuskanta on 1800-luvulta.

Alueen pohjoisosassa, Brobölessä, on säilynyt vanha myllynpaikka. Ensimmäinen maininta Brobölen myllystä on vuodelta 1633. Vuosisatojen ajan jatkunut mylly- ja saha-toiminta lakkasi 1960-luvulla. Nykyisin joen länsirannalla sijainneista rakennuksista on jäljellä mm. patorakenteita ja kivirakenteinen holvi.

ÖSTERSUNDOMIN KARTANO JA YMPÄRÖIVÄ

KULTTUURIMAISEMA

Id: 20903

Aluetyyppi: Kartanoympäristö

Arvotus: valtakunnallisesti arvokas

Östersundomin kartano sijaitsee rannikolla Sipoon ja Vantaan rajalla. Uuden Porvoontien ja Porvoon moottoritien välisellä alueella oleva kartano kuuluu lähiympäristöineen valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Kartanon talouskeskusta ympäröivään kulttuurimaisemaan kuuluvat vuoteen 1873 mennessä raivattu peltoaukea, kappelikirkko hautausmaineen sekä Sakari Topeliuksen vanhuudenkoti Villa Björkudden.

Österdundomin tila muodostui 1600-luvun alussa, kun kylän yhdeksän taloa yhdistettiin säteriksi. Karlsvik-nimisestä kartanosta muodostettiin kaksinkertainen säteri-ratsutila vuoden 1683 reduktiossa. Kartanon kertaustyyllisen pystyhirsirakenteisen päärakennuksen suunnitteli arkkitehti Th. Decker ja se valmistui vuonna 1878. Maisemallisesti hallitsevalla paikalla olevaa hyvin säilynyttä päärakennusta ympäröi kookkaiden kuusien ja aidan rajaama vanha puutarha.

Kartanon pihapiirissä on säilynyt useita 1800-luvun talousrakennuksia. Entinen tilanhoitajan asuinrakennus on vuodelta 1842. Tiilestä muuratut viljamakasiini, viinapolttimo ja paja ovat samalta ajalta. Mansardikattoinen kiviavetta on vanhimmilta osin vuodelta 1785. Suuri Waldemar Aspelinin suunnittelema kalkkitiilinen tallirakennus on puolestaan vuodelta 1923. Kartano on ollut edelläkävijä useiden lajikkeiden viljelyksessä Suomessa. 1700-luvulla

kartanolla oli vesimyllyjä ja kaksi tiiliruukkia, mutta niiden rakenteita ei ole tiettävästi säilynyt.

Kartanolle johtava kuja.

Kartanon ympärillä on useita pienempiä tiloja, kuten entinen kantatila Lass-Bengts, joka liitettiin kartanoon vuonna 1888. Maisemaa ovat muokanneet uudet tielinjaukset. Peltoaukean läpi kartanolle johtanut tie poistettiin käytöstä 1950-luvun jälkeen. Karlvikin lahtea reunustavat rantaniityt ovat osin umpeenkasvaneet.

Kartanoa ympäröivää rakennuskantaa.

Villa Björkudden sijaitsee Östersundomin kartanon kaakkoispuolella meren rannassa. Arkkitehti Wilhelm Linsénin suunnittelema empirekauden huvila rakennettiin vuosina 1856-58 pysyväksi asunnoksi leski Antoinette Lindforsille Östersundomin kartanosta. Sakari Topelius osti huvilan vuonna 1879. Hirsirakenteisen vaakavuoratun päärakennuksen lisäksi rakennuskokonaisuuteen kuuluu nk. Fågelbo (1882), renkitupa (1880), leivintupa ja jääkellari, riihi, luuva, lato ja laituri. Huvilalle johtava tielinjaus on peräisin viimeistään 1800-luvun puolivälistä.

Villa Björkudden oli Sakari Topeliuksen vanhuudenkoti 1800-luvun loppupuolella.

Kartanon lounaispuolella sijaitsee Sipoon saariston ja rannikon asukkaiden tarpeisiin 1754 rakennettu puinen kappeli, jonka nykyinen ulkoasu on peräisin 1800-luvun lopusta. Hyvin säilynyttä, nurkistaan viistettyä länsitornilista kirkkorakennusta ympäröi kiviaidan rajaama hautausmaa. Kappeliin johtavan tien varrella on useita pientaloja, joista vanhimmat ovat 1900-luvun alkupuolelta. Maantien läheisyydessä sijaitsevan vanhan kantatilan, Rödje-Fantsin, puinen päärakennus on vanhimmilta osiltaan vuodelta 1723 nykyisen jugendvaikutteisen ulkoasun ollessa 1920-luvulta.

Östersundomin kappeli.

HERRALAN KYLÄN KULTTUURIMAISEMA

Id: 20902

Aluetyyppi: Kyläympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Herralan kylä sijaitsee Sipoon kirkonkylän koillispuolella, Sipoonjoen varressa. Joen itärannalla oleva jyrkästi nouseva mäki on ollut asuttu keskiajalta lähtien. Vuonna 1560 mäen lounaisreunaan sijoittuneessa kylässä oli kaikkiaan 8 tilaa. Tiivis rivikylämäinen asutus on levittäytynyt mäen ympäri kiertävän erittäin kapean kylätien varteen

viimeistään 1700-luvulta lähtien. Joen toiselle rannalle asutus levisi 1800-luvun puoliväliin mennessä. Joensuuntaisen moreeniselänteen lounaiskärkeen sekä kylän itäpuolelle sijoittunut asutus on puolestaan pääasiassa 1900-luvun kuluessa syntynyttä.

Hertsbyn kylä Sipoonjoen itärannalla.

Moreeniselännettä ympäröivä jokilaakson laaja viljelymaisema on säilynyt avoimena. Joenvarren vanhat niityt on otettu viimeistään 1900-luvulla viljelykseen. Kapea ja mutkitteluva kylätie on säilyttänyt mäen ympäri kiertävän linjauksensa suurelta osin. Rönnkullan tilan kohdalla Pornaistentiehen yhtyvä tielinjaus on viimeistään 1800-luvun puolivälistä peräisin. Kylämäen koillispuolella kulkeva leveämpi tie on rakennettu myöhemmin. Kylän eteläpuolitse kulkee 1870-luvulla rakennettu Porvoo-Kerava -rata.

Vuosien 1903-1906 uusjaosta huolimatta kylä on säilyttänyt vanhan luonteensa. Melko hyvin säilyneisiin pihapiireihin kuuluva rakennuskanta on pääasiassa 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Kylän vanhimpiin tiloihin kuuluva Pāvals sijaitsee kylämäen länsilaidalla. Tila on alkujaan sijainnut hieman alempana jokeen viettävässä rinneessä. Pāvalsin satulakattoinen päärakennus on rakennettu viimeistään 1890-luvulla. Pihapiiriin kuuluvat luh-tiaita ja vuonna 1913 rakennettu navetta.

Kylämäen länsireunaa. Keskellä Pāvalsin tila.

Simoksen tila oli 1600-luvun lopulta alkaen sotilasvirkatalona. Herralan kantatiloihin kuuluvan tilan päärakennus siirrettiin nykyiselle paikalleen hieman etelämmäksi vanhasta kyläkeskuksesta 1700-luvulla. Päärakennus on van-

himmilta osin vuodelta 1806. Satulakattoista hirsirakennusta korotettiin vuonna 1939.

Kapea kylätie mutkittelee kylämäen ympäri. Kylänraittia Filplätin ja Simosin tilojen kohdalla.

Filplätin tila periytyy 1500-luvulta. Tilan yksikerroksinen, satulakattoinen päärakennus on 1880-luvulta. Rakennusta on laajennettu vuonna 1914. Pihapiiriin kuuluu pieni mökkimäinen saunana toiminut rakennus, joka on siirretty Paippisista 1920-luvulla. Tilan navetta on vuodelta 1948.

Löfkullan tilan nykyinen 1½-kerroksinen, mansardikattoinen päärakennus on rakennettu tietyvästi 1900-luvun alusta. Kantatiloihin kuuluvan tilan pihapiirissä ovat myös luhtiaita, navetta ja pitkänurkkainen pieni mökki.

KALKKIRANNAN TEOLLISUUSALUE

Id: 20900

Aluetyyppi: Teollisuusympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Kalkkirannan historiallinen teollisuusmiljöö sijaitsee meren rannalla Sipoon kaakkoisosassa. Kalkkikiveä on kaivettu alueella jo 1500-luvulla. Suuressa mittakaavassa kalkkia alettiin kaivaa Suomenlinnan linnoitustöiden myötä 1700-luvun puolivälissä. Kalkkia kaivettiin ja poltettiin tuolloin kruunun laskuun. Rakennusten ja varustusten joukossa oli mm. kaksi kasarmia, joista toisessa oli 14 asuinhuonetta ja toisessa talous- ja toimistotiloja. Rakennukset myytiin huutokaupalla vuonna 1760, kun toiminta alueella lakautettiin. 1700-luvun rakenteista on jäljellä kalkkiuuni.

Kaivostoiminta alkoi uudelleen suurteollisena toimintana vuoden 1933 jälkeen, kun Lohja Oy hankki alueen omistukseensa. Tehtaan pääkonttori ja työväen asuinrakennus rakennettiin vuosina 1938-1939. Tuolloin rakennettiin myös mylly, kahdeksan siiloa ja uusi satama. Tehtaalle johtava maantie valmistui vuonna 1938. Kalkkikaivoksen toiminta oli vaakalaudalla 1960-luvun alussa, mutta tuotanto elpyi ja monipuolistui. Nykyisin uudistuneen kalkkitehtaan omistaa Nordkalk.

Tehdasalueella on säilynyt 1930-luvun lopun rakennuskantaa.

Tehdasalueen luoteispuolella on useita työntekijöiden itselleen rakentamia asuintaloja, jotka muodostavat melko yhtenäisen kokonaisuuden. Väljillä metsäisillä tonteilla sijaitsevat omakotitalot pohjautuvat tietyvästi 1950-luvun tyyppitaloihin.

Tehdasalueen luoteispuolella sijaitsee useiden 1950-60-luvuilla rakennettujen työntekijöiden asuinrakennusten muodostama alue.

SIPOON SAARISTON VANHIMMAT HUVILA-ALUEET

Id: 20991

Aluetyyppi: Saaristo- ja rannikkoympäristö

Arvotus: maakunnallisesti arvokas

Sipoon huvilakulttuuri sai alkunsa 1800-luvulla, jolloin yleiseen ilmapiiriin vaikutti Saksasta lähtöisin ollut romantiikan luontokaipuu. Saaristo tarjosi varakkaimmille kaupunkilaisille kesäisin yksinkertaisen, terveyttä edistävän ja luonnonmukaisen asuinympäristön. Sipoon ensimmäiset huvilat rakennettiin rannikolle ja saariin suurten kartanoiden (Östersundomin, Hitån, Eriksnäsin, Söderkullan, Eriksnäsin, Nevaksen ja Löparön) omistamille maille. Vuoden 1806 maanjaon seurauksena saarilla oli usein entuudestaan vanhaa torppariasutusta.

Tyyliltään 1800-luvun lopun huvila-arkkitehtuuri edustaa klassismia ja uusrenessanssia. Huviloita koristettiin usein myös nk. nikkarityylin mukaisilla puuleikkauksilla. Hyvin säilyneisiin 1890-luvun hirsirakenteisiin uusrenessanssihuviloihin lukeutuvat arkkitehti, professori Gustaf Nyströmin suunnittelemat Villa Solvik (1892) Söderkullalandetin pohjoisrannalla ja Villan på Skyttenskärr (1894) ulompana saaristossa. Näiden kaksikerroksisten, satulakattoisten huviloiden julkisivuja jäsentävät avoverannat, vaaka-vaoraus ja valkoiset koristelistat. Hyvin säilyneitä 1800-luvun lopun huviloita on myös mm. Torstenholmissa, Eirossa ja Ängsholmenissa.

Söderkullalandetin pohjoisrannalla sijaitseva Villa Värvik 1800-luvun lopulta.

1900-luvun alussa rakennetut huvilat vierekkäisillä pienillä saarilla, Mågsholmenilla, Stora Bergholmenilla ja Katrineholmilla, muodostavat eheän kokonaisuuden. Mågsholmen ja Katrineholm palstoitettiin kesähuvilatonteiksi 1910-luvulla. Hyvin säilyneisiin huviloihin lukeutuvat mm. jyrkkäkattoinen huvila Poukama (n. 1910) ja jugendvaikutteinen kaksikerroksinen Sommarvila (n. 1905), joka tuotiin tiettävästi Terijoelta. Rakennusmestari Oskari Vilamo suunnitteli ja rakensi useita Katrineholmin huviloita, kuten mansardikattoisen Kesäkoti Kallioniemen, joka perustettiin Miina Sillanpään aloitteesta ja rakennettiin 1920-luvulla.

Sommarvila on tuotu tiettävästi Terijoelta.

Huvila Poukama on rakennusmestari Oskari Vilamon 1905-10 suunnittelema ja rakentama.

1900-luvun alun huviloissa esiintyy kansallisromanttisia tyylipiirteitä. Jugend-huviloita rakennettiin mm. Norkullalandetin länsirannalle. Saari myytiin vuonna 1918 Norrkulla AB:lle, jonka tarkoituksena oli muodostaa saarelle huvilayhdyskunta kulosaarelaisia varten. Arkkitehti Lars Sonck laati kaavan 56 rantatonttia varten. Toteuttamatta jääneeseen suunnitelmaan kuului myös mm. satama ja rautatieyhteys. Norrkullalandetille rakennetut kolme Sonckin suunnittelemaa huvilaa ovat hyvin säilyneitä. Jugendtyyliä edustavat Villa Solhem (1917), Kulosaaresta siirretty Villa Lavinko (1908) ja entinen Norrkullan pensionaatti (1918). "Turisthotell å Norkulla" -nimellä aloittanut pensionaattirakennus on pyöröhirsipintainen tervattu rakennus. Sen kattomuodossa on Sonckille ominainen kelloaihe. Rakennuksessa oli alun perin 20 huonetta. "Kellokatotiset" ulkorakennukset edustavat samaa tyyliä. Yksi pensionaatin ulkorakennuksista on myöhemmin muutettu kappeliksi.

Arkkitehti Lars Sonckin suunnittelema Villa Solhem v. 1917.

Arkkitehti Lars Sonckin vuonna 1918 suunnittelema turistihotelli Norrkulla AB:lle.

Kuvat

Kuvaaja Katariina Ockenström
Kuvausaika 28.11.2006, 12.12.2006 ja 15.12.2006
Kuvaaja Karoliina Periäinen
Kuvausaika 2004

Lähteet

Bergholm, Synnöve: Inventering av kulturhistoriska miljöer i Östra Nyland. Porvoon museo, 1996, painamaton.

Enbom Sten, Lindroos Birgit, Sjöholm Odin: Entisajoista nykypäivään, Sipoon historian vaiheita. Sibbo hembygdsforskningsförening r.f. Sipoo 2005.

Packalén Eva, Malmberg Thure, Schybergson Per, Linqvist Yrsa: Sibbo Skärgård, Villor, Liv, Folk. Sibbo hembygdsforskningsförening, Borgå 2003.

Rakennettu kulttuuriympäristö - Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki 1993.

Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvitys. Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy. Ympäristötoimisto Oy. Sipoon kunta 2006.